

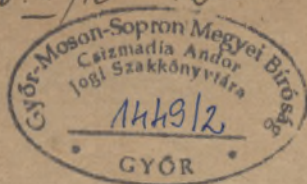
XIX / 116 / 2

ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΠΡΟΛΟΓΙΑ

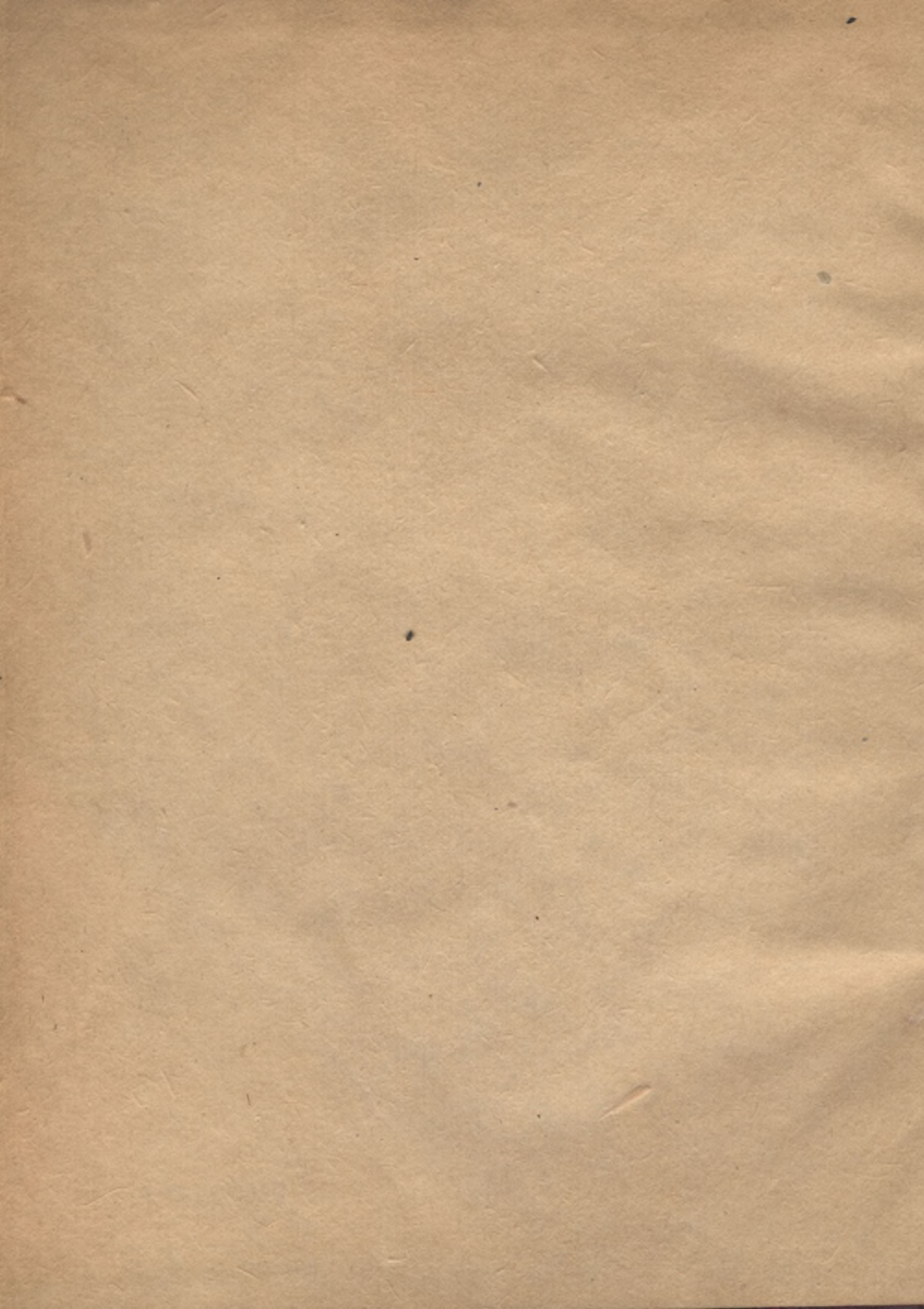
Κοινωνία

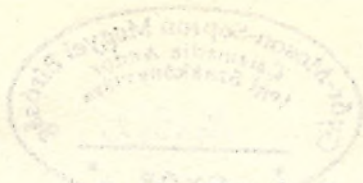
Leltári szám: II/10-15.

Központi Könyvtár

HECKENAST GYÖRGY
papír, rajz és írószerszámok kereskedése
könyvnyomdája és
könyvkötésnöve
GYÖR.

41724

HAZAI RÉGI BÜNTETÉSEK.

IRTA

ÉS A MAGYAR KIRÁLYI IGAZSÁGÜGYMINISZTERIUM TÁMOGATÁSÁVAL

KIADJA

VAJNA KÁROLY

KIR. TANÁCSOS,

A BUDAPESTI KIR. ORSZ. GYŰJTŐFOGHAZ IGAZGATÓJA.

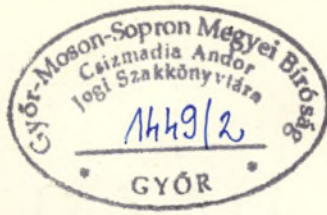
181 KÉPPEL.

MÁSODIK KÖTET.

BUDAPEST.
NYOMATOTT LŐRINTZ JÁNOS „UNIVERS“ KÖNYVNYOMDÁJÁBAN.
1907.

343
V 23

REGISTRUM

ELSŐ RÉSZ:
KATONAI BÜNTETÉSEK.

A polgári törvényhatóságok által súlyosabb esetekben elítélt egyéneket olykor a XVII-ik században is, a XVIII-ikban és a XIX-ik század első felében pedig igen gyakran a katonaságnak adták át a büntetés végrehajtása végett.¹

A hajóvontatásra ítélt kivétel nélkül katonai parancsnokság alá kerültek.²

A politikai büntetéseket³ — az 1878. évi büntető-törvénykönyv hatályba léptéig — mindig várfogságba, esetleg sánczmunkára, a közmunkára ítélt közönséges gonosztevők közül a közhitelpapírok hamisítóit és más súlyos büntetéseket, a mennyiben hely volt az erősségekben, sánczmunkára küldték.⁴

Ezek persze mind katonai kézbe jutottak.

Ennélfogva a rabokkal való bánásmódra nézve a katonaság részére kiadott utasítások nagyon közelről érdekelnek minket. De nem érdektelenek azon intézkedések sem, melyek általában a katonai igazságszolgáltatásra vonatkoznak.

Közöljük tehát egyfelől a büntetés végrehajtását szabályozó katonai utasításokat, megjegyezvén, hogy azok a rabnők, kikről az utasításokban szó van, katonai birói illetőség alá tartozó nők voltak,⁵ és közöljük másfelől a katonai biráskodásra vonatkozó adatokat.

¹) 1750-ben már meg volt honosodva ez a szokás.

Maasburg többször idézett műve.

Az úrbéri szabályozás alkalmából 1767-ben közmunkára ítélt jobbágyokat is katonai erősségekbe küldték.

O. l. udv. kancz. 179/1767.

²) Lásd ezen mű I. kötetének a „Hajóvontatás és Csatornaásás“ című negyedik részét.

³) mely megkülönböztetés egészen új keletű.

⁴) és pedig rendszeren a munkácsi várba.

A munkácsi várban 1849. január havában 21 polgári elítélt fegyencz volt.

Lehoczky Tivadar: „Bereg megye És A Munkácsi Vár 1848—49-ben.“ 1811. Munkács.

Króó Hugó.

⁵) Kivételesen polgári bíróság által elítélt nőt is adtak át a katonaságnak a büntetés végrehajtása végett. Lásd az I. kötetben az „Előzmények“ című fejezetben a 2 sz. a közölt okmányt.

A katonai igazságszolgáltatás alapját a nemzeti hadseregre nézve — a mely nem volt állandó — a fejedelmi rendszabályok, a nemesi fölkelő sereget illetőleg az illető országgyűlési törvényczikkek, az — ország pénzének segélyével fönntartott zsoldos — cs. kir. katonaságra nézve pedig — a XVIII. században — az 1754. július 25-iki katonai igazságügyi szabályzat (Militär-Norma), az 1790. július 3-án kelt bünt. eljárás (Straf-Norma), az u. n. hadi czikkek és a főbenjáró büntettekről szóló 1769. április 9-én kihirdetett Mária Terézia-féle büntető törvénykönyv képezte mindaddig, míg a katonai büntető-jog kodifikálása megtörtént.

Ezt az uralkodó 1812-ben rendelte el, de csak 1855-ben fejezték be.¹⁾ A kodifikáció eredményét képező és 1855. január 15-én kelt s azon évi július hó 15-én életbeléptetett büntető-törvény csekély változtatással, ma is érvényben van.

A fönnemlített XVIII. századbeli katonai törvényeknél sokkal régebbi hadi czikkekről, rendtartásokról van tudomásunk. Jelesen

Zizka huszita vezér már 1423-ban adott ki katonái számára hadi czikkeket. III. Frigyes császárnak hadi rendtartása 1486-ban kelt.

Az I. Miksa Rendszabályai (Artikulbriefi) 1508-ban keletkeztek.

1570-ben adták ki a Lovassági Rendtartást (Reiterbesstallung). A Zizka h. czikkeit nem ismerjük. A többit igen. Ezek azonban nem törvények, hanem szerződések, melyek a hadfogadó főparancsnok és a katonai szolgálatra önként vállalkozó zsoldosok között jöttek létre. Speciális büntetéseket nem tartalmaznak. Ezért csak mutatványul közlünk a Miksa Rendszabályaiból néhány büntető intézkedést.

Ismerünk azonban igen régi speciális katonai fegyelmi büntetést: a „Nyereghordást“, a mely Kopasz Károly római császár idejéből (827—877) datálódik és a mely átszármazott a jelenkorba. Németországban háborúban, szigorú fogság helyett szabják ki, ha ez utóbbi kiállítására nincs hely és idő.

Később szokásba jött a „Kutyaczipelés“ is. Talán ebből származott az „Auf den Hund Kommen“ ó-német közmondás?²⁾ A kutyaczipeléssel való büntetésről azt írja Quanter, hogy Németországban meglehetősen el volt terjedve. Leginkább gyáva katonákra alkalmazták. Talán mivel a kutya a hűség jelképe, azért szabták ki ezt a büntetést hűtlen egyénekre?³⁾

Másutt azt olvassuk erről, hogy a kiváltságos osztályhoz tartozó országos békerontóknak — eredetileg a frankoknál és sváboknál szokásos, de

¹⁾ Ignaz Franz Serap Bergmayr: „Handbuch Zu Dem Peinl. Vervaren Bey Der K. K. Oesterr. Armee U. In Den Milit. Gränzen.“ Wien, in der Camesiamischen Buchhandlung. Dr. Dangelmaier: „Geschichte Des Militär-Strafrechtes.“ 1891. Berlin. Bath. 72.

²⁾ General-Auditor v. Sauer: „Die Entwicklung Des Milit.-Strafwesens.“ Organ des Wiener milit. wissenschaftl. Vereins. V. Band 2 Heft. 1872. Wien. In Comission bei Carl Gerolds Sohn. 99.

³⁾ Rud. Quanter: „Die Schand U. Ehrenstrafen In Der Deutschen Rechtspflege.“ Dresden 1901. H. R. Dohrn. 50.

később egész Németországban elterjedt büntetése volt. A békerontónak ugyanis mielőtt a halálos büntetés rajta végrehajtatott volna, kutyát kellett egyik járásból a másikba vinnie, a mint hasonló esetben a szolga nyeret, a parasztketeligit és a pap codexet vitt, mi által jelképesen jeleztetett, hogy az illető jobban teszi vala ha foglalkozása mellett marad, semhogy hivatlanul háborúbonyodalmat okozzon.¹

A kutyának más szerepe is volt a német igazságszolgáltatásban. Nevezetesen ősnémet szokás szerint a kit nagyon megakartak gyalázní: azt nem egyedül akasztották föl, hanem melléje egy farkast vagy kutyát is akasztottak. Néha nem is egyet, hanem többet.

A zsidót két kutya közé akasztották, sokszor úgy őt mint a kutyákat fejfelé.

Szászországban az apa- és gyermekgyilkost szokás volt egészen a XVIII. századig kutyával, kakassal, kigyóval és macskával együtt egy zsákba dugva megfullasztani vagy víz hiányában kerékbetörni.²

A nyereghordás mellett, mely a lovasságnál volt szokásos, a falovon való lovaglással széltében büntették a gyalogosokat a német hadseregben, még a XIX. században is.³

Meg kell említenünk, hogy a Landsknechteknek rögtönbirósága és u. n. lánssabírósága is volt. Utóbbiról, illetőleg a lánssafutásból — a melyről később szó lesz — alakulhatott idővel a „vesszőfutás.“

A Landsknechtek csapatát 1443-ban alakították meg Németországban és pedig benszülöttekből. Azelőtt schweizi zsoldosokat tartottak. De a Landsknechteket csak akkor hívták be, ha szükség volt rájuk és a német fejedelmek csak a 30 éves háborúban (1618—48) határozták el a haderő állandó fön-tartását. A most meglevő ezredekéből sokat akkor állítottak föl.

A Landsknechtek obestere nevezte ki nemcsak törzsének személyzetét, hanem a kapitányokat, a zászlótartókat, a soltész és a profoszt is.

Biráskodása azonban csak névleges volt, mert a pallósjogot egyik kapitányára ruházta át, a ki törvénytudó volt.

A hadbírószághoz tartozott még a törvénytudó irnok — őrmester, 12 bíró, a tömlöcztartó, 4 poroszló és a bakó.

A lovasságnál az ezredes egy irnok segítségével maga bíráskodott. Csak később alkalmaztak ott is soltész.

V. Károly idejében vették át a spanyol csapatoktól az „Auditor“ elnevezést a soltész név helyett.

Németországban a katonai igazságszolgáltatás a Landsknechtek idejéből

¹) Brockhaus' Convers. Lexikon. IX k. 467.

²) Rud. Quanter: „Die Leibes U. LebensstrafenBei Allen Völkern U. Zu Allen Zeiten.“ Dresden. Dohrn. 184. 182 és 195.

³) A Sauer idézett műve. 99.

dátálódik. (Azelőtt a fejedelmek voltak a vezérek a háborúban és igazságot ők szolgáltatottak.) A hadi törvényszékek nemcsak katonai és közönséges büntetéseket, hanem polgári és örökösödési ügyekben is bírskodtak. A katonai igazságszolgáltatásnak ezen terjedelme az újabb időkig fönntartotta magát Ausztriában.¹ Jobban mondva az Osztrák-Magyar birodalomban, hol az ezredek bizonyos kiváltságokkal bírtak ép úgy mint régen a Landsknechtek.

Ilyen kiváltságot képezett pl:

1., az ezredtulajdonosnak azon joga, miszerint a rangfokozatokat, az alezredesit is beleértve, tetszés szerint adományozhatta és az illetőket rangjuktól, fontos okból, meg is foszthatta;

2., miszerint az ezred gazdaságát, ruházatát, fölszerelését tetszése szerint intézhette illetőleg határozhatta és gyakorlati szabályzatot állapíthatott meg.

3., Az ezred pallósjoga, melyet a dragonyos- és gyalog ezredek a tábornoktól függetlenül gyakorolhattak.

4., Azon jog, mely szerint a katonák feleségei, gyermekei és szolgálói mind az ezred jurisdicchiojának voltak alárendelve, bárhol tartózkodtak légyen.²

A)

A NEMZETI HADSEREGRE VONATKOZÓ RENDSZABÁLYOK.

I., Bocskay fejedelem hadi fegyelmi rendszabályai. 1606.³⁾

„Mivel hogy ez ideig, miólta az Isten ezt a hadakozást az ő nevének tiszteletére és szegény hazánknek helyében hozására támasztotta, az hadaknak sok különb-különbféle állapotja miatt semmi jó rendtartás az hadakozó nép között nem lehet, kihez képest sem ő Felségének¹ sem utánna való generálisoknak és kapitánoknak módjok és auttoritások nem lehet, sem az vitézlő népnek rendtartásában, sem az dolognak lecsendesítéseket, kik miatt a sok hallhatatlan panaszok mind ő Felségét szüntelen érték, mind pedig kapitányokat, immár mostan hátra hagyván és semmié tévén minden ezelőtt végezettek, mód nélkül való rendtartásokat, hogy ennekutána mindenek jobb módjával és rendtartással legyenek, tetszett ő Felségének és az országnak és

¹⁾ Sauer hivatkozott műve. 94 és 95.

²⁾ „Observations-Puncten — Des Röm. Reichs Grafen v. Khevenhüller — General-Feld-Marchallen. Wien. Joh. Paul Krauss. 1739. II. Caput III. 14. 17. 19. és 25.

³⁾ Szilády Áron és Szilágyi Sándor: „Török-Magyarkori Történelmi Emlékek.“ 1868. Pest, Eggenberger Ferdinand III. k. 51.

⁴⁾ t. i. Bocskay fejedelemnek, Magyarország választott „felséges fejedelmének,“ a mint a szerencsi országgyűlés őt czimezte.

az vitézeknek közönségesen, hogy ezután az hadakozó vitézek között ilyen rendtartás legyen, az mint rend szerént következnek.

1-o. Először legelsőben, hogy az úr Isten szerencsénket hadainkban megáldja és az kapitányok mindenképen azon legyenek, hogy az Istennek tisztessége naponként közöttök nevedekjék, és minden seregekben praedicator tartanak és az kapitányok az undok szitkokat és káromló beszédeket az vitézek között megtiltsanak, és ha valamelyik az tilalom ellen cselekedik, az kapitány megbüntesse, és jó példát adjon nekik.

2-o. Hogy az lovas hadnak az ő regulája, rendtartása az, hogy az lovas kapitány legfeljebb 200 lovat tehessen és az kapitány feljebb való hadnagyot 100 lovasnál ne tartson alatta, és mind az kapitánnal s mind az hadnagyokkal, az alattok való vitézeknek számok és neveik rend szerint felirva legyen.

3-o. Az kapitánnak gondja legyen reá, hogy sok számon lévő vitézeket maga számára ne tartanak, ő magoknak 10 lovasnál feljebb való szeri ne legyen, az főlegények pedig két s három lóval legyenek rend szerént jó szerrel.

4-o. Kapitánt az Fejedelem válasszon, és az hűtöt tegyen ő Felségének és az országnak, az lót az Fejedelem adjon, az alatta való hadnagyokat az az fejedelem confirmálja, és ő Felségének hittel azok is kötelesek legyenek, mind pedig az országnak, zászlót pedig nekik ő Felsége rendeljen és adjon.

5-o. Az zászlóhoz, az kapitánhoz az hadnagy és az vitézlő nép hittel legyen köteles, és valaki kapitánja hire nélkül zászlóját elhagyja, *tisztességét, fejét vesz sse el* érette és vagy hadnagy, vagy főlegény ne merjen menni az maga szükségében, még csak házához is, kapitánya hire nélkül.

6-o. Egyik kapitány és hadnagy az másik kapitányság és hadnagyság alatt levő vitézt az előtte járó hire nélkül és akaratja nélkül alája ne fogadja, ha pedig azt az kapitány, akár hadnagy, azaz más zászló alatt levő vitézt befogadná seregében mód nélkül, afféle kapitány, hadnagy *tisztét elveszítse és becsületi ne legyen.* Az ki magától zászlót (itt az eredetiből kimaradhatott: cserél;) hír nélkül kapitánnyá vagy hadnagygyá teszi magát, ő Felsége akaratjából az generalis az oly kapitányt vagy hadnagyot *felakasztassa*, az városoknak, faluknak szabadon lehessen t. i. megbüntetni, és megbüntessék. Első: vagy kapitányára vagy hadnagyára szidalommal, vagy illetlen szóval illeti, affélét *három pálczával megverik.* Valaki kapitányához vagy hadnagyához fegyvert vonson, vagy megsebesíti vagy megöli, *fejével éri meg.* Item az kapitányoknak gondjok legyen arra, hogy helyben törvénnyel, mezőn pedig bottal birjanak az alatta valókkal, urnak, nemes embernek, papoknak, scholáknak házokra vagy marhájokra ne szálljanak, az ki megpróbálja, *fejével éri meg.* Az Magyarországnak törvénye szerént az ki az malmot elvagdálná, az *kezét vágják* érette, mivel hogy közönséges jóra való. Az malomban valókat is az ki megháborítaná, megbüntettessenek érette. Az jobbágyoknak

lovát, barmát, ingó-bingó vagyonát, akármilyen legyen, senki el ne vegye, valaki pedig ezt által hágja, tartozzék az kapitánja vissza adni az marhát, és ő magát az efféle cselekedetért *erősen megléhalni*, ha pedig az marhát eladta volna, az kapitán meg nem műveli, *elveszesse tisztességét*, ha pedig az marhát eladta volna, elégítse meg az szegény embert. Valaki szentegyházat tör fel, avagy sírokat meg, az *fejével éri meg*. Élést feljebb annál kit lova és maga megeszik eladni, vagy házához hordani vagy maga hasznára fordítani az árát ne merészelje senki. Így item az kik az szegény embereket szaczolják, égetik, sütik és kénozzák, pénzt kérnek rajtok és vonsznak, afféléket *igen megveressen, és az hadból kiüzessen* az kapitány.

7-o. Az kik erővel szüzeket törnek, asszonyállatokat erővel, akaratjok nélkül rontnak, *fejekkel érik meg*. Item ha valaki megtolvajol valakit úton vagy házon, az kapitány tisztí vesztése alatt mind afféle tolvajt *megöltesse*, ha nem művelné, ő Felsége megbüntesse az kapitánt törvény szerént.

8-o. Az kik felvesznek afféle élést, vagy egyéb marhát, az melyet vagy fejedelemnek vagy urnak, kapitánoknak vagy ország gyűlésére, vagy táborban vagy egyebüvé vinnének, *fejével érje meg*.

9-o. Valaki bányákat, utakat, élés hordókat, harminczadosokat, és az országnak egyéb jövedelmét, kibül az vitézlő népnek fizetése járna, megháborítaná, *fejével érje meg*.

10-o. Ha valaki a postákat, kik Ő Felségétől vagy országtól közönséges dolgokban mennek és járnak, megháborítaná, minden kegyelem nélkül *megöltesék*, mert azok közönséges országnak dolgában járnak, sőt inkább azoknak minden rendbeliek segítséggel legyenek, hogy hamarabb járhasanak.

11-o. Ezen kívül is ha valami mód nélkül való dolgok esnek az vitézek között, az kapitánok az magok becsületekért el ne szenvedjék.

Datum in libera Civitate Nostra Cassoviensi, die 29-o, mensis Aprilis 1606.

Stephanus Illyésházy.

Valentius Drugeth de Homonn.

Paulus Nyári.

Sebastianus Tököly.

Georgius Drugieth de Homonna.

Michael Czobor.

Sigismundus Balassi.

Christophorus Thurzo.

Comes Sepesiensis.

Thomas Nádasdi.

Georgius Secsi.

Georgius Verkucz.

Ludovicus Rákóczi.

Franciscus Rhédei.

Joannes Desófi.

Michael Dengelegi.

Georgius Somodi.¹

¹) V. ő. Györi Füzetek III. kötet 128. lap.

II.

I. Rákóczy György hadi rendszabályai. 1645¹⁾

Georgius Rákoczy Dei Gratia Princeps Tranniae, Partium Regni Hungariae Dominus et Siculorum Comes etc.

Fidelibus nostris universis, et singulis, Spectabilibus, Magnificis, Generosis, Egrégiis, et nobilibus, Supremis et Vice Comitibus, Iudicibus nobilium, et assessoribus quorumcunque Comitatum, Capitaneis, Praefectis, Provisoribus, Castellanis Arcium; Prudentibus, et Circumspectis Iudicibus primariis et juratis Civibus quarumcunque liberarum Civitatum, Oppidorum, villarum et Possessionum, Tricesimatoribus, Telloniatoribus Pontium, Passuum, Vadorum; Viarumque Custodibus nec non Capitaneis, Ductoribus, Centurionibus, Decurionibus, Vezilliferis, ac tam Equestris, quam pedestris ordinis militibus, sub auspiciis nostris militantibus. Cunctis etiam aliis cujuscumque status, conditionis, gradus, ordinis, honoris, officii dignitatis etc. hominibus, quorum videlicet interest, vel intererit, praesentes nostras visuris, lecturis, vel legi auditur. Salutem et gratiam nostram.

Nem kevés panaszokdások jöven füleinkbe, az felső magyarországbeli 14. vármegyében lakos becsületes hiveinktől, az vitézlő népnek minden rendek között, de kiváltképpen a falusi szegénység között, eddig naponként való sok rendbeli insolentiajok, felől, és azokat megemlített hiveinkhez való fejedelmi kegyelmességünkből tollálni, és azután való időkre minden uton módon meg-orvosolni akarván, az alább megirt punctumokat, minden rendbeli hadainknak magok viselésében való regulájával, erős edictummal azon becsületes hiveinknek azért való instantiajokra kiadatni, és meg is tartani mindenekkel méltónak és illendőnek ítéltük.

Elsőbben: Hogy az hadnak fogadásában, gyűjtésében kapitányok, hadnagyok, és egyéb hapviselő officialisok ilyen módot tartsanak: az mely vármegyében gyűjti az hadat, azon vármegyéből vegyen bizonyos arra rendeltetett helyet, az holott kiáltassa az hadat annál az rendelt helynél pedig az hadgyűjtésében tovább ne menjen, hanem az vármegye élést rendeljen a féle hadi officialisoknak, az vitézlő népnek, katonáknak, bizonyos száma szerint, ne kívánjon is és ne vegyen 10. 20. vitézlő embernek annyi élést, a mennyit egy néhány száznak kellene adni. A féle élést pedig magok, avagy nyereség kedvéért, pénzen el ne adják, az szegény embereket falunként ne hódoltassák, meggyűjtven az hadat, azon a helyen, az hol hadat gyűjtött ne lakják, ne mulasson, kárt ne tétessen; hanem késedelem nélkül az hová szükséges leszen, kár nélkül elvigye az hadat. Elindulván pedig az hadak, ha az Istennek áldá-

¹⁾ Szilády Áron és Szilágyi Sándor: „Török-Magyarokori Történelmi Emlékek.“ Pest. 1870. Eggenberger. V. k. 314.

sát magokra, és fejeikre várják, az ő igaz hópénzekkel megelégedjenek. Az kit fogyatkozás nélkül felvevén pénzeken éljenek, kiváltképen borból, husból és kenyérből, hogy az had után bátorságosan hordhassanak mindenféle élelmet.

Az mikor pedig városokban, falukban paraszt emberek házához szállnak, hogy ha az szegény embernek vagyon az kiből ételt adhat az katonának, szénát, abrakot az lovának mérték szerint adjon; de azon kívül jóakarátja ellen se bor hozásra, se egyéb commeatus adásra ne kényszeritse. Erővel, hatalmassal s lopva semminemű javait, marhát, szekerét házi eszközeit, lovát el ne vigye, barmát el ne hajtsa semmiképen. Magát pedig az szegény embert, feleségét, és cselédjét ne saczortassa, ne firtassa, ne rutitsa, ne verje, ne tagolja, hanem jámborul és csendesen viselje magát az szálláson, úgy is az szerént békével elmenjen onnat, megelégedvén azzal keresztényül, az kit az szegény ember jóakarátjából adhat.

Midőn pedig az elkerülhetetlen szükség kívánná, hogy az szegény ember marháját szekérben bé kellene fogni, az főkapitánynak kiváltképen való specialis levélbeli commissiója nélkül azt cselekedetni ne merészelje; tovább pedig egy napi járásnál el ne vigye, hanem az nap minden saczortatás és fizetés nélkül békével haza bocsássa.

Kapitány, hadnagy és egyéb officiálisink, hasonlóképen a vitézlő nép is, katonák sive turmatim, sive singilatim városokat, falukat, szegény embereket ne saczoltassanak, és az mi specialis admonitionk nélkül semmiképen ne hódoltassák.

Nemes udvarokra, kastélyokra, házakra, templomokra, parochiákra, scholákra, majorokra, malmokra ne menjenek avagy azokban ne szálljanak semmi módon. Templomokat, parochiákat, scholákat, kastélyokat, curiákat, udvarokat mezei és parasztházakat, városokat, falukat, vendégfogadókat, majorokat és akármilyen épületeket ne gyujtogassanak, ne égessenek, és fel ne verjék; pinczéket, rejtekeket fel ne törjenek; vermeteket fel ne ássanak, és azokból se nemes embernek se paraszt, és egyéb akármilyen rendbeli embereknek, úgy mint hiveinknek, akár mi névvel nevezendő, életök táplálására, sustentálására való élését, commeatusát, javait, ingó és bingó marhát, házi eszközeit elvinni, ragadozni és praedálni, szarvas, lábos marhát, és barmait leverni, elhajtani; temető helyeket, sirokat felásni, holt testeket háborítani, lakos, és igaz járatbeli jámbor kereskedő, s egyéb rendbeli embereket városokban, falukban, házakban, lakó — helyeekben, utjokban, szántó vető, szálló kapáló, és akármilyen egyéb rendbeli munkásokat, munkálódó, és munkálkodtató embereket háborganyi, nyomorgatni, éléseket és marhájokat elvinni, taglálni, kinzani, ölni, dulni, praedálni, kóborolni, és egyéb kimondhatatlan, és elszenvedhetetlen rapinákat, károkat, hatalmaskodásokat, erőszakot, inséget, compressiot, és maleficiumokat cselekedni, patráltni ne merészeljék semmiképen.

Hogyha pedig a vitézlő szép, katonák avagy azok közül akármelyik tur-

matim, vagy singilatim, az felül előszámláltatott insolentiákat, maleficiumokat patrálnának, cselekednének, és az mi mostani kemény edictumunk ellen, sive in toto, sive in parte vétnének, és azt violálnák, tehát a féle insolens és . . . vio!ans vitézlő népre, katonára, az megkárosított és ledáltatott ember elsőben hadnagyának panaszolkodván, az hadnagy az olyan malefactor vitézlő embert, katonát, comperta rei veritate *felakasztassa*; hogyha pedig az hadnagy edictumunk szerint fel nem akasztja, ugy a kapitány, a kinek kapitánysága alatt vagyon, ezt a hadnagyot *akasztassa fel*; ha pedig a kapitány a hadnagyot fel nem akasztatná tehát az olyan kapitány minden bizonnal érdeme szerént való büntetést veszen tőlünk, minden kedvezés és személy válogatás nélkül.

Kijövetelünkör az kik hadainkban fizetésre állottak volt, hó pénzt vettek fel, és interim bővebb, és szerencsésebb időben városokban, falukban, magokat és lovaikat tartották, hizlalták, az élést és commaetust fogyatták, azután pedig és most is, már szűkebb és hadasabb időben hadainkból kiállottak, némelyek házoknál lakván, némelyek magokhoz hasonló társaival kóborolván, az országot pusztitják, rontják, fosztogatnak, praedálnak, az praedált jókat, marhákat házokhoz avagy máshuvá orgazdájokhoz hordják; méltó hogy az félek, akár mi rendbeliek legyenek, a die publicationis Edicti nostrí computando 15. nap alatt anni praesentis hadainkban ismét zászlójok alá, szolgálatunkra vissza jőjjenek, alioquin mindenütt captiváltassanak, személyekben *felakasztassanak*, és minden jószágoktól *priváltassanak*.

Az mely szabad, s királyi városokban, item: oppidumokban, falukban lakó nemes, avagy paraszt emberek közt ismeretlen bujdosó, csavargó, kóborló, s egyéb rendbeli katonák járnak, praedált lovakat, és öreg és apró barmot, buzát, gabonát, s egyéb veteményt, élést, commaetust, ruhát és más akármi névvel nevezendő marhát, jókat oda hordják, a féle csavargókat, katonákat senki házába be ne fogadjon, ne patrocínáljon nekik, sőt mindjárt legközelebb és hamarébb találendő kapitánynak, avagy egyéb officialisinknak értésére adja. Az praedált marhát senki tőlük meg ne vegye, alioquin az nemes ember propria inquisitione, citatione convictus, az paraszt ember statim, et de facto per vicecomites, Judices nobilium, et Juratos comitatum, in liberis vero ac Regiis Civitatibus per carumdem Judices, et magistratus capiáltassék et *suspendetur* ut fur.

A vitézlőnépek, katonák közül, az kik a követségnek színe alatt alá és fel járnak, csavarognak az országban, az hol megszállanak gazdálkodásra, kísérők, lovak, marhák adására erőltetik, és saczoltatják az szegény embereket: méltó, hogy a féle családok, csavargók az kiknek helyes és hiteles utilevelek nincsen, mindenütt megfogattassanak, és büntessenek praescripta poena Edicti. Az kiknek pedig utilevelek vagyon, azok is a szegény embereket gazdálkodásra, és elkísérésre ne erőltessék, ne firtassák, hanem utiköltségekkel éljenek sub poena in Edicto declarata.

Valaki az vitézlőnépek, katonák közül, az mi kiadott protectionális levelünket meg nem becsüli, azok ellen vét in praemissis punctis, azon Edictumunkban declaralt poenával büntetessék meg.

Minek okáért minden rendbeli fennt megnevezett tisztviselő hiveinknek, mind vármegyékben és mezővárosokban, várakban, falukban lakóknak, azonképen hadainkban levő tisztviselőknak, és közrendeknek keményen és igen serio parancsoljuk, így értvén kemény kiadott Edictumunkat, tartozzék kiki mindenekben magát ahoz alkalmaztatván azokat minden részeiben, articulusiban, és cikkelyeiben inviolabiliter megtartani és alattok valókkal is megtartatni, mind addig mig arról más dispositionk nem fog lenni, és senki hadaink előtt való tisztviselő hiveink, és akármely rendbeli hadi személyek közül, akár fizetett, akár fizetetlen legyen az, azoknak akármely részei ellen impungalni és excedalni ne merészellen, valamint a megirt poénakat el akarja távoztatni. Secus sub poena ear. supra notata, gravisque animadversionis nostrae nullatenus facturi. Praesentib. perlectis exhib. restit. Datum in libera Regiaque Civitate nostra Bartphensi die 1-a Mensis Martii Anno Domini 1645.

(p. h.)

G. Rákóczy m. p.

Kivülről: Pro libera Civitata Eperjes.*

III.

I. Rákóczy György rendelete a hadi fegyelemről. 1645.¹

Georgius Rákóczy Dei Gratia Princeps Traniae, partium Regni Hungariae Dominus, et Sicularum Comes etc.

Fidelibus nostris, universis et singulis Spectabilibus, Magnificis, Generosis Egrediis et nobilibus. Supremis et Vice Comitibus, Judicibus nobilium quorumcunque Comitatum; Capitaneis, Judicibus Regiis, Supremis, Vice Capitaneis, Ductoribus, Decurionibus, ac universitati militum Sicularum quarum libet Sedium Sicularium. Item Capitaneis, Ductoribus, vexilliferis, caeterisque tam equestris, quam pedestris ordinis militibus cujuscunque nationis, sub auspiciis nostris militanibus, cuntis etiam aliis cujuscunque status, conditionis, gradus, honoris, afficii, dignitatis, et praeminentiarum hominibus, quibus videlicet interest, seu intererit, praesentes nostras visuris, salutem et gratiam nostram.

Mivel minden dologban az isteni kegyesség, hasznos és előmenetelre való jó, minekünk is ugy adatnak még mindenek az Istentől, ha mi is elsőbben

*(Eredetiről, mely van Mike Sándor úr birtokában.)

¹) Szilády és Szilágyi S. idézett műve. V. k. 333.

az Istennek igazságát, dicsőségét megadjuk, nem utolsó része lévén ezért ennek az könyörgés is, hálaadás és praedicatio hallgatás, megkivánjuk, sőt kegyelmesen is parancsoljuk minden rendeknek, reá hallgatván az ország dobjának, az isteni szolgálatra, könyörgésre praedicatióra való jeladására, mind fejenként felügyeljenek avagy az nemes vármegyék, hárman négyen is, hasonlóképen az székelységről, hajduságról való hiveink, magok között egyházi embereket tartván, adják meg ugy az Istennek azt, az mivel tartoznak, kiért ő felsége mind lelki, és testi áldását terjeszse ő kegyelmekre fejenként.

Az minthogy azért minden dolgokban szép az jó dispositió, ugy az hadakozásban is felette szükséges lévén az jó ordinantia és disciplina: mi is az minemű közönséges jóra nézendő célra, az ur Istent segítségül híván, mind erdélyi, és magyarországbeli lakos hiveinket, fizetett hadainkat kimozdítottuk, hogy arra való igyekezetünknek, az úr Istennek szent áldása által kívánatos jó exitusát tapasztalhassuk: szükségesnek itéltük ez alatt megiratott punctumok szerént való Generale Edictumunkat, minden rendbeli hadainknak kiadatni. Mely így következik:

1.) Az ország dobjának megveretésének előtte senki, se kapitány, se hadnagy dobot üttetni ne merészeljen se készülésre, felülésre, és megindulásra; hanem várjon minden az ország dobjának megverésétől, és annak utána az ordinantiához tartsák minden rendek magokat; sőt senki sem Jézus kiáltás előtt és azután is, míg az ország zászlójával meg nem indulnak, ne merészeljen megindulni; mert az ki ez ellen cselekszik, elsőbben *három pálczával verettetik meg*, azután *mindenétől megfosztatik*, és harmadszor ha cselekszi *megöletik* érette.

2.) Egyházi személyeknek, akármely religion levőknek, házokra szállani, semminemű javakban megkárosítani, annál inkább személyekben őket megbántani, háborítani senki ne merészeljen, mert *meg hal* érette.

3.) Akármely religion levő templomokhoz tartozó harangokat levenni, templombeli ékességeket, isteni szolgálatra rendelt eszközöket felkoborlani, elvinni, templomokat pusztítani senki ne merészeljen, mert *meghal* érette.

4.) Házakat, asztagokat, széna kazlakat felgyujtani senki ne merészeljen, mert *meg-hal* érette. Azon szerint büntetendők azok is, kik hordóknak fenekét kivagdallják és az házakban latorságokból való károkat tesznek.

5.) Erőszak szerint való paráznaságot cselekedni senki ne merészeljen, mert *meghal* érette. Szabad személyek között való paráznaságban az kik találtatnak, törvény szerint büntetendők.

6.) Az lélekkel való szitkozódásért *megverettetik*, valaki benne tapasztaltatik, kedvezés nélkül.

7.) Vannak irtozásra való uj forma szitkoknak nemei, az mineműek soha az keresztény magyar nemzet között annak előtte nem hallattanak. Valaki ezért deprehendáltatik a féleiben, törvényt láttatván reá az tiszték kedvezés

nélkül, annak iszonyu volta szerint megbüntessék, becsületük sérelmének poenája alatt.

8.) Jézus kiáltásnak idején, némelyek szégyenelvén, avagy restelvén az keresztényeknek régi jó szokások szerint Jézust kiáltani; némelyek csufságképen alkalmatlanul kiáltanak, némelyek pedig ágyokból fel sem kelnek; az ki ezért e felében találtatik, *megpálcáztatik keményen*.

9.) Előljárójára az ki támad, *megöletik* érette. Szófogatatlanságért *megpálcáztatik*; ha pedig derekas dologban szót nem fogad, *meghal* érette.

10.) Főtisztviselőinknek engedelve, és hire nélkül akár ellenkezésben, s akár mely időben, ha ki az ellenséggel, vagy ahoz tartozókkal beszél, annál inkább ha irogatásban, izengetésben találtatik, *megölettetik* érette.

11.) Salva Gvardiákat, azaz: őrzőköt, tisztessége vesztese alatt, magunk kiváltképen való parancsolatján kívül akár hová is adni, és rendelni ne merészeljen senki, fő generálisunk Kornis Zsigmond, v. fiunk Rákóczy Zsigmond, udvari főkapitányunk, és gyalog kapitányunkon kívül: kik is abban igen considerate cselekedjenek. Azt is csak szükséges, és bátorságos helyekre.

12.) Uti leveleket is se elő, se hátra menőknek adni főgenerális Kornis Zsigmond uram, fiunk Rákóczy Zsigmondon kívül, az mi hírünk és engedelmiünk nélkül senki ne merészeljen; mert akár hadnagy s akár kapitányok adta levelek mellett megfogattatnak, és érdemök szerint *halállal is megbüntettetnek*. Az levéladó is gyalázatát vallja. Udvari főkapitányunk, hopmesterünk, és fő gyalog kapitányunk is az szükségnek kívánságához képest adhatnak; de csak magok tisztek alatt valóknak.

13.) Örrökre valaki támadni, vagy az mi protectionálisunk ellen cselekedni comperiáltatik, *megölettetik* érette.

14.) A táborra élést, avagy egyéb eladó marhát hozókat, és az ilyen visszamenőket, valaki megháborgat, vagy pénz nélkül elragadozza, ha az táboron cselekszi, *keze vágattatik el*, ha pedig utjában megfosztaná, *megölettetik* érette.

15.) Valakik az táborban egymást meglopják egy forint felett, az olyanok *megölettetnek* érette; alább valóért érdemek szerint büntettetnek. Fosztásáért hasonlóképen. Az ki pedig kenyeres társát lopná meg akár sokat, akár keveset *megölessék* érette.

16.) Jézus kiáltás után, az ki bort árul. kivágatik borának feneke. És az ki szállásán kívül gazolkodik, és kiáltoz, *pálcákkal verettetik*.

17.) Hozzánk vagy levelekkel, vagy izenetekkel jövő, avagy hozzánk folyamodni szándékozó embereket utjokban senki meg ne háborgasson, mert *meghal* érette; hanem ha a féle találkozik hadaink közibe jönni, jó vigyázás, és gondviselés alatt, magunk, vagy generálisink eleibe vigyék, és késérjék.

18.) Kémségben, avagy egyéb csalárdságos dolgokban járó embereket, kikhez suspitio lehetne, altitkolni senki ne merészeljen, sőt inkább megfogni tartozzék *élete vesztese* alatt. Sőt ha ki csak értene is olyat, és meg nem

jelenténé, azon büntetéssel büntetetik, annakutána is, akár mikor nyilatkoznék ki eféle cselekedeti.

19.) Az megengedett, és hirdetett időn, és helyen kívül zsákmánra ki menni senki ne merészeljen, mert *meghal* érette.

20.) Valaki strázsára az ő rendi szerént igazán ki nem megyen, vagy igazán meg nem állja az strázát, *megöletik* érette. Tartozzanak pedig kimenni személy válogatás nélkül mindenk az ő rendek szerént, hanem ha kinek arról való specialis exemptioja volna.

21.) Meghódolt szegénységet, kik magokat fegyverrel nem opponálják, senki meg ne foszson, annál inkább meg ne sebezzen, és öljön, mert *meghal* érette.

22.) Kinek kinek rendeltetett quartélyán kívül másuvá szállani senki ne merészeljen, mert *megverettetik* érette.

23. Az tábor helyétől elindulván, ha ki szántsándékkal a tábor helyet, vagy az falut meggyújtja, meghal érette; ha pedig gondviseletlenségből történik, *három pälczával* erőssen megverettetik érette.

24.) Valamig az seregek meg nem szállanak, zsákmánra menni senki ne merészeljen előtte járója engedelmé nélkül, mert megveretik érette; ha pedig megtiltott helyre megyen zsákmányolni, *megöletik*: hanem kapitányától vegyen tanúságot, kiki melyre zsákmányoljon.

25.) Az szekerekkel senki az szekérmesterek rendelésén kívül járni ne merészeljen, mert *erősen megverettetik* érette; hanem az mint az szekérmester rendeli, kiki úgy jártassa szekerét.

26.) Jézus kiáltás után valaki a táboron kívül találtatik, megfogattatik és *szörnyen megverettetik*.

27.) Hamis híreket, tumultusokat szerző, költő, s spargaló, és főtisztek hire, consensusa nélkül conventiculumokat szerző, indító, alkalmatosságot szolgáltató ember, ez ily véteknek mivolta szerint büntetődik és *meg is hal* érette.

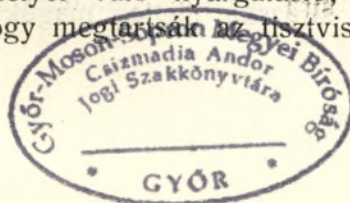
28.) Kopiákat az szekeren ne hordozzanak, mert elvonják.

29.) Az seregen kívül hadnagya hire nélkül ha ki lézeng, *megveretik*, sőt félelmes helyekre, az ki előtte járójának engedelmé nélkül jár, *megölettetik*.

30.) Zászlóját valaki az megszálló helyre nem kíséri becsülettel, szörnyen *megverettetik* érette.

31.) Valaki zsákmánra megyen, az táboron kívül senki ne háljon, hanem bétakaródjék, mert *megöletik* érette.

32.) Minden hadnagya, kapitány a seregében járjon, hogy inkább alatta valóit minden kiszáguldástól megtartóztathassa, készen helyen találtsák, hogy az szükségnek idején ne keressék az kapitányt, hadnagyot, hanem mindjárt az szolgálatra elő állhasson. Az katonaságát pedig zászlója alól az hadnagyok ki ne bocsássák nyulászni, szélyel való nyargalásra, csudálkozásra, ezeket tisztességekre parancsoljuk, hogy megtartsák az tisztviselők.

33.) Szekerek mellett lovas szolgáját senki ne jártassa, mert *lovától megfosztatik*. Olyanok értessenek mindazonáltal ezen, a kik kopiával zászló alatt szoktak járni.

34.) Az uton való menetelben vad nyul után senki ne rivalkodjék; ne futtassanak az seregek, hanem ha kinél agarak lesznek űzesse az.

35.) Ha ellenség találkoznék az menetelben valamely seregre ütni: tisztessége vesztese alatt parancsoljuk, hogy minden seregében maradjon, seregét meg ne bontsa, egybe ne keveredjenek; hanem menjen csak a seregre, az kit mi arra bocsátunk, avagy generálisunk.

36.) Az seregekből hátra se maradjon senki: dulásért, tolvajlásért, fosztásért, nyugovásért, étetés kedvéért, avagy akármi dologért kapitány hire nélkül, mert *meghal* érette.

37.) Minden hadnagy úgy vigyázon alatta való vitézire, hogy se az uton se a zászló alól a táborból hire nélkül el ne lopja magát; melyre hogy jobban vigyázhasson, mindennap az mikor megszállunk, kiki az ő alatta valóit meglátogassa: ki vagyon ott, s ki nincsen? Az ki ott nem találtatik, várja bé, és mikor bejő, azontul megfogja, és mielőnkbe, avagy főgenerálisunk elébe hozza.

38.) Minden kapitány, hadnagy vigyázzon szorgalmatosan az zsákmányosok bejövetelekre, és valaki az megtiltott marhák közül akármit behozzon is, tisztessége vesztese alatt az hadnagy megfogja, kapitányának vigye, és a kapitány generalisunk eleibe vigye.

39.) Ha ki kardot vonson ok nélkül, megveressék. Az ki pedig vért teszen, *keze vágattassék el*. Ha embert öl, *meghal* érette.

40.) Minden seregek és rendek, valakik táborunkban vannak, miutánunk tekintetes és nagyságos Kornizs Zsigmond uramtól hallgassanak az nekünk tartozó hűséges szolgálatban úgy mint főgenerálisunktól, nem excludalván mindazáltal ő kegyelme után szokott tisztviselőknek autoritását is.

41.) Gyümölcs-termő fát vagy annak agait levágni senki ne merészelje, mert valaki ezt cselekszi, *keményen megverettetik* érette. Szőlőben senki kárt ne tegyen, lóval ott ne járjon. Őszi, tavaszi vetéseket ne éttessen, tapodtasson, gázoltasson; mert az, ki ilyenben találtatik, elsőbben *3 pálczával megverettetik*, 2-or *mindenétől megfosztatik*, 3-or *megöletik* érette.

42.) Főstrázsamesterünknek nemzeti Sulyok István uram hívünket rendelvén, parancsoljuk kegyelmesen, és serio minden rendbeli hiveinknek, kiki illendő becsületét ő kegyelmének megadván ezen hivataljában, valamint az nekünk tartozó közönséges szolgálatban praestaltatni kellek, abban minden magok vonogatás nélkül szavát fogadják, és ahhoz úgy is alkalmaztassák mindenek magokat, szófogadatlanságok, késedelmezések miatt az közönséges szolgálatban fogyatkozás ne essék.

43.) Elrendelvén az strázsáló helyeket megnevezett strázsamesterünk, ha kik az derék, vagy fiu strázsán illetlen magok viselésében, u. m. zajgásban,

veszekedésben, avagy egyéb valami vigyázatlanságban találtatnak, azoknak érdek szerint való megbüntetésekre strázsamesterünknek teljes authoritást adtunk.

44.) Az strázsára ha mikor valami posta érkezik, avagy *nyelvet fognak*, és oly bizonyos hirt érhetnek strázsákon álló híveink; azt elsőben is megirt strázsamesterünkhöz vigyék, és értésére adják, hogy ő kegyelme nekünk, haladék nélkül értésünkre adhassa.

45.) Ha kik az strázsától hamis hirt hoznának be, mely miatt valami zendülés eshetnék; az olyanoknak megbüntetését is strázsamesterünkre biztuk: az kik törvény szerint *halállal büntetődjenek meg* az ilyen cselekedetekért.

46.) Minthogy pedig némely embereknek lovak, avagy egyéb barmok döggel meghalván, az táborról ki nem vontatják; de az kik, ki vontatják is az tábor szélére, csak ott szokták hagyni, melyek megbüdösödvén, az egész tábor elfogja bűdösségek, ki miatt sokaknak derekas nyavalyájok, betegségek és abból halál is szokott következni: szükséges levén azért ezt is eltávoztatni: parancsoljuk serio minden renbeli híveinknek: ennekutána valakinek lova, vagy egyéb féle marhája az táborban döggel meghal, mindjárt kivontassa az táborból jó távolra, és ott azontúl beásván, avagy ásatván az földbe eltemettesse. Annak felette ha kiknek vágó barma leszen, azokat is ne a táborban, hanem az táboron kívül nyuzatván meg, mind ökröt, tehenet, juhot és egyéb féle marhát in genere minden rendek azoknak is béleket a földben jól beássák, eltemessék, egyéb féle rutságot, ocsmányságot hasonlóképen, és táborunkat minden rendek tisztán tartsák; mert alioquin, valakik ez ellen cselekedni comperiáltatnak, mint *Edictumunknak* nem observálói, úgy büntetteknek meg kedvezés nélkül, és minden személy válogatás nélkül, kire tisztviselőinknek igen szorgalmatos vigyázások lévén, kiki alatta valóival observaltassa az szerint fogyatkozás nélkül.

Ez lévén azért kiadott Edictumunk, parancsoljuk az megirt büntetések alatt igen, igen serio, kiki tartozzék mindenkben ahoz alkalmaztatni magát. Alioquin az ki azok ellen cselekedni comperiáltatik, arra nem vethetvén, hogy hírével nem lőtt volna, magának tulajdonítsa ha az specificáltatott vétkek szerint való büntetések szállanak fejére. Secus itaque nullatenus facturi. Datum in Castris nostris ad oppidum Rima-Szombat positis, die 17-a Junij Anno Domini 1645.

G. Rákóczy m. p.

IV.

Gr. Eszterházy Antal kurucz generális büntető intézkedései.¹

„1. Edictum az Dunán tulsó hadak között elárodott istentelenségeknek s praedálásoknak lecsöndesíttisire, Érsek-Ujvárbán concinnáltotott és érsek-uj-

¹) Thaly Kálmán: „Gr. Esterházy Antal Kurucz Generális Táborigyűlési Könyve 1706—1709.” Budapest, 1901. Magy. Tud. Akad.

vári mezőn a hadak közt publicáltatott: — — Tettem kemény parancsolatom alatt olyan rendelést, hogy papok, hóhér és hatvan dragonyos szorgalmatosan bójárván az tábor környékein lévő helységeket, valahol városon, falun, uton, útfélen, sík mezőben vagy erdőben az olyatín istentelen excendenseket tapasztalni fogják, ha napjában száz leszen is, indesinenter minden személyválogatás nélkül kimiletlenül a legközelebb találandó fára, vagy a mint az alkalmatosság hozandja magával, fölakasztassék, lődöztessék, és más irtóztató halállal üldöztessék.

Datum — — die 20. Octobris, 1707.

2. — — Balogh Ferencz gyalog colonellus uramnak missiliter recommendáltatik a jó és szorgalmatos vigyázás. — — E mellett az ott lévő raboknak dolgát revideáltassa; ott lévén a Miklós mester (tábori hóhér), ha kik comperiáltatnak, hogy már egyszer confoederációra léptek volna s lobonczókká lettek, mostan elfogattván, — akasztassa föl őket.

3. Pulai György hadi főporkoláb uramnak intimáltatott orderében, hogy ötven dragonyost és ötven könnyű-lovas katonát, in toto 100 személből állót, maga mellé vévén, papot, praedikátort és Miklós mestert nemkülömben: vegyemaga igenes utját Rába mellett Szent-Gotthárd felé, onnénd kikerülvén Zekánuk s Kőszegnek, szintén az linéáig, be Rábaköznek, oly observációval, hogy a kóborló, húzó-vonyó, szélltiben excedáló katonaságból ad summum, sine complentia personarum, három határban levő akasztófát megújítván, a kik érdemesnek ítéltetnek, fölakasztassa, az excedenseket pedig kötözve küldje.

4., „Order“ 1706-ból:

A császárhoz átpártoltak elfogattván fölakasztandók.

5. Orderek és egyéb missilis levelek:

— — Acsádi Pál uramnak tihanyi apátúr dolgában, melly Méltóságos Fejedelemhez relegáltatott; s az rossz katonának vágotassék el a keze.

6. Följegyzés 1707-ből:

Pálfi ráczainak hogy órokat, füleket az ellenség elvagdalta: jó reménységünk abból lehet.

7. Rottenstain uram ő kegyelme ordere 1707-ből:

— — Ha valakit, — ámbár tiszt legyen is az, — a deditióban conniveálni tapasztalná, hogy ante extremum tempus láttatnék azt jovalloni, — tehát azt az ellenség felől való bástyára kivívén ott lövöldöztesse agyon kegyelmetek, és taszigálja alá az árokban.

8. Érsek-újvári commendáns uram ő kegyelme (Ebeczky Imre dandárnok) instructiója 1707. május 11-éről:

Ha commendáns uram ő kegyelme ex certa relatione, vagy akár egy is valakitül hallaná valamely tisztül, hogy ostromnak előtte jobb capitulálni, mintsem az ostromot impediálni; így szólván ezért valaki, hogy magát opponálná és revoltálna, — tartozni fog commendáns uram az olyat kemény áres-

tomban tartatni s tétetni. Nem külömben való vigyázásért observáljon azokra, úgy mint hazánk mostoha fiaira, valakik étczakának (idején) a bástyán le-bocsátkozni és desertálni praesummálnának; az olyanokat megragadtatván, pro statuendo exemplo, publice felkaróztassa.“

B)

A NEMESI FÖLKELEST ÉRDEKLŐ INTEZKEDÉSEK.

Az 1808: XI. t. cz: fegyelmi törvények a fölkelés esetére.¹

„1. §. A kik a szemle és táborozás alól, semmi törvényes ok sem forogván fönn, magokat kivonják: 1659: 28. cikkely szerint a mágnások ugyan ötven, a birtokos nemesek és vagyonosabb czimerlevelek huszonöt nehéz gira, az egytelkes nemesek s szegényebb czimerlevelek tizenkét rénes forint pénzbírsággal, a fizetés teljesítésére megkívántató földbirtok hiánya esetén a körülményekhez mért fogsággal, első izben oly módon büntetendők, hogy az elmarasztalás ugyan tüstént a szemle idején történjék, a végrehajtás azonban a következő szemléig függőben maradjon, hogy a megjelenők igazolhassák magukat; ha nem igazolják, a megyei törvényszék elhatározza a végrehajtást, mely e törvényes intézmény költségeinek számlájára lesz foganatosítandó; a mulasztó ezen törvényes tiszt teljesítésére még ugyanazon évben köteleztetvén, és az említett büntetés minden egyes esetre annyiszor, amennyiszor értetvén; Azok továbbá, a kik a törvény nyilvánvaló megvetésével harmad izben maradnak el, a mondottakon kívül, mindenkor azonban előleges meghallgatásuk után, a körülményekhez képest kimérendő *fogságbüntetést* is fognak szenvedni.

2. §. Minden nemes, a törvényes király és haza iránt hűségre lévén kötelezve, annak hódolni és engedelmeskedni tartozik. Minélfogva a király vagy az ország közálladalmá elleni, törvények által tilalmazott zendülésnek vagy lázításnak minden szerzője, czinkostársa vagy részesse, a mennyiben azt a maga helyén fölfedezni rossz szándékkal elmulasztja, ugyanazon törvények rendelkezése szerint gonosz tetteért *halállal* lakol.

3. §. A ki a hadseregben lázadást szít, vagy abban részt vesz szigorúan, és a dolog fontosságához képest, főképen a kolompások *halállal* büntetendők.

4. §. A ki törvényes fölebbvalójának, valamint tisztjeinek és katonai előljáróinak a tartozó engedelmisséget megtagadja, ellenök illetlen magaviseletet tanúsít, vagy éppen rossz akaratulag fegyvert rántani merészel: hasonló képen súlyosan, sőt ha a körülmények úgy kívánják, *halálbüntetéssel* fenyítetik.

¹) Dr. Márkus Dezső „Corpus Juris Hungarici.“ 1740—1835. évi törvénycikkek. 409.

5. §. A ki az őrcsapatokra vagy előőrsökre kezét emeli, vagy éppen megtámadni merészli azokat az ellenség előtt: az előbbi §-ban mondott büntetésnek esik alája. —

6. §. A ki az ellenség előtt őrállását elhagyja, életével lakol; különben pedig, valamint az is, a ki őrálláson elalszik, megfelelő büntetéssel lesz fenytendő. —

7. §. A ki őrségre vagy szolgálatra részeg állapotban jelenik meg, vagy azt elegendő ok nélkül elhagyja, fogsággal és *bilincsel* büntetetik.

8. §. Ha egész csapat, század vagy zászlóalj az ellenség előtt engedetlenkedik és kötelességéről megfeledkezve, szégyenletesen hátat fordít: a tiszték becstelenséggel együtt hivatalukat, sőt a körülmények súlyosabb voltahoz képest, *életüket veszítik*; a közlegények közül pedig *minden tizedik halálbüntetéssel* lakol. Hasonlóképen halálbüntetést szenvednek mindazok, a kik a csatából és az ellenséges viadalból magukat kivonják.

9. §. A ki ütközet alkalmával zsákmányol s a csapatok podgyását és tulajdonát fosztogatni merészelli, *halállal* büntetetik.

10. §. A fölkelő ki zászlóját elhagyja, első izben *két hónapi, bilincsen* töltendő, s hetenkint két napon kenyérből és vízből álló *bőjtvel súlyosított fogsággal*, második izben *négy hónapi* és hetenkint négy napon át hasonló *bőjtöléssel és bilincsekben* töltendő *fogsággal*, azonkívül ezen második esetben *minden hivatalra való képtelenség* büntetésével is, harmadik izben, valamint akkor is, ha az ellenséghez átszökik s azután elfogják, *halállal* fenytetik. Arra, ki felebbvalóinak tudta nélkül a szemlét idő előtt ott hagyja, a meg nem jelenőre az első szakaszban kiszabott büntetés annyiszor a mennyiszor alkalmaztatván.

11. §. Gyújtogatók, rablók, martalóczok, utonállók, azok, a kik fosztogatva, főképen házi gazdáikat vagy a falubeli lakosokat erőszakosan megtámadják: a kár megtérítése mellett *fogsággal, bilincsel* s a tett súlyos voltahoz képest *halállal* is büntetnek. Párbaj, czivodás, veszekedés, verekedés, a kihágás és vétség szerint kimérendő büntetéssel toroltatik meg.

12. §. Kisebb lopás és kártétel eseteiben az elvitt dolog visszaadásán vagy a kár megtérítésén kívül *fogság és bilincs* alkalmaztatik; a nagyobb fajta büntettek pedig az ország törvényei szerint itéltetnek meg.

13. §. Az istenkáromlás a törvények értelmében és a bevett birói gyakorlat szerint büntetetik.

14. §. Különben pedig, mivel az évenként szemle alá jövő nemeseket fölkelőknek még a törvények értelmében épen nem lehet tekinteni: azért szükséges megemlíteni, hogy a szemle alkalmával megjavítandó vagy fenytendő bármely katonai vétségek enyhébb megítélés alá esnek, mint fölkelés idején, és a büntetéseknek nem azon szigorával torlandók meg, a melyet a tényleges nemesi fölkelés megkövetel. Ez okból irányadóul a szemléző feljebbvalók részére még a következők szolgálnak:

15. §. A tetten kapott nemest, miként a törvények mindig megengedték, szabad ugyan elfogni; azonban tettét a fő- vagy alispánnál kiknek egyike legalább jelen lenni tartozik, azonnal be kell jelenteni. A tovább letartoztatás csak is ezek előleges tudomásával folytatható.

16. §. A katonai kihágásokat, a melyeknek megtorlása szorosan a jelen czikkelyek tárgyát képezi, szemle alkalmával a fő- vagy alispán, a vármegyétől ki rendelt s azok sorából, a kik katonatisztséget viselnek, választandó bizottsággal együtt, sommás peruton ítélandik meg; azonban e büntetés végrehajtását csak akkor kell rögtönösen foganatba venni, ha a büntetés oly természetű, hogy a szemle ideje alatt ki lehet állani. A béke időben tartandó táborozás alkalmával elkövetett kisebb katonai kihágásokat azonban, melyek a táborozási parancsokat és rendet érintik, és a gyakorlatok idején tul nem terjedő büntetést vonnak maguk után, milyen a fogság, a katonatisztek büntetik. Botbüntetés mindazonáltal nem lesz alkalmazható.

17. §. Miden egyéb, bármilyen fajta büntett és vétség a maguk rendes formájában tárgyalandók; midőn azonban összeesküvés és nyilvánosságra törő lázadás, valamint szemle idején fegyveres kézzel elkövetett rablás, fosztogatás és a feljebbvalók s tiszték ellen megkísérlett és a többiek megbotránkoztatásával, valamint sebesítéssel, tagcsönkítással, vagy öléssel egybekötött támadás a rögtöni halálbüntetést a közbiztonság fönttartása okából elkerülhetetlenné tenné: az elnök összehívja a katonai szabályzathoz képest, tehát közkatonák alkalmazásával is alakított *rögtönítélő bíróságot*, mely hétnél nem kevesebb, és tizenegynél nem több tagból álland.

Ebben a tiszti ügyész fölperessége mellett lehet halálítéletet is hozni és végrehajtani; annak kifejezett hozzá adásával azonban, hogy nem csak a halálítélet meghozatalához, hanem annak eldöntéséhez is, hogy vajjon az elkövetett büntett valóban ezen bíróság fönt említett tárgyai közé tartozik-e? az összes egybehivottaknak egyhangú szavazata szükséges; úgy, hogy ha a bírák közül csak egy is bármiféle körülménynél fogva azt a fönt említett esetek közé sorozhatónak nem itélné, annak tárgyalását azonnal a törvény rendes útjára kell utasítani.

18. §. Egyéb előforduló és a rendes törvény utra tartozó vétségek eseteiben úgy kell intézni a dolgot, hogy hasonló ügyek példaadás végett is a legközelebbi évben következő szemléig befejeztessenek.

19. §. A mi a szemle és az arról való hazatérés idejében megtartandó rendészeti szabályokat illeti: azok a kebelbeli törvényhatóságok és tisztviselők bölcs ítéletére és előre látására bízotnak.

20. §. Ezen föntebb irt czikkelyt, hogy mindenkinek, a kit illet, kellő tudomására jusson, minden a szemlére és táborozásra megjelenendők előtt, mielőtt a rendelt helyekre utaznának, az illetékes szolgabíró hirdesse ki és magyarázza meg, és ez a szemle idejében is, mely mindenkor e katonai törvény kihirdetésével veszi kezdetét, megtartandó.“

C)

A CSÁSZÁRI ÉS A CS. KIR. HADERŐ TÖRVÉNYEI, INTÉZKEDÉSEI

A BÜNTETÉSEKRŐL.

I.

Kivonat I. Miksa császár 1508-ik évből való hadi czikkekből. (Articuls-Briefff).¹

„A katonák esküdjének meg arra, hogy a főparancsnokot abban, hogy meghódított városokat vagy kastélyokat, vidékeket vagy falvakat oltalmába vegyen, nem zavarják vagy akadályozzák meg, főbenjáró testi büntetés terhe alatt.

Esküdjének meg arra, hogy a zsákmányolásban a főparancsnok rendeletének alá vetik magukat. Ha valaki a főparancsnok engedelmével nélkül zsákmányol, attól vegyenek el mindent a mije van és amellet testi büntetéssel illettessék.

Esküdjének meg arra, hogy az adás-vevési piacot szabadon tartják és mindazokat a kik élelmi szereket szállítanak oltalmazzák — — — főbenjáró testi büntetés mellett.

Hasonlóképp arra is, hogy a templomokat, zárdákat és szent épületeket abban az állapotban, melyben vannak, megoltalmazzák és nem bántják sem nem szentségtelenítik meg.

Hogy a gyermekágyas asszonyokat, özvegyeket és neveletlen kis gyermekeket, a papokat és más tisztességes szűzeket, a fiatal lánykákat és házi asszonyokat biztonságban és sértetlenül hagyják, hítszegés és halálos büntetés terhe alatt.

Halállal büntetendő a viszálykodás is.

A ki a harcban meghátrál vagy meg akar futamodni, azt a közvetlen mellette levő esküjéhez képest szúrja keresztül és ölje meg.

¹) Joh. Christ. Lünig: „Corpus Juris Militaris Des Heil. Röm. Reichs.“ Leipzig 1723-Friedr. Lanckiskens Erben. 3.

I, Miksa császár a Habsburgoknak a magyar trónrajutása előtt uralkodván ezek a hadi czikkek a hazai haderőre nem vonatkoznak. De azért érdekesek és közöljük azokat, megmutatandó, hogy a hadi czikkek kezdetben szerződést képeztek a hadúr és a zsoldosok között. Míg a hadi cikk későbbben a katonai büntető törvények kivonata volt.

II.

A lándsafutás.

Gyalogosoknak lándsával való hadi ítélkezése.¹

— — Ha a törvénytartás megtörtént, akkor itt vannak a zászlótartók, és megköszönik a legénységnek, hogy olyan készségesek, becsületesek és igaz-lelkűek voltak a jó regimentnek megerősítésére és fönntartására és föltartják

1.

Törvénytartás Landsknechteknél.

zászlójukat és meglobogtatják és napkelet felé vonulnak és utcát képeznek s ez alatt a foglár meggyóntatja a halálra ítéltet, míg az utca elkészül.

¹) A műnek, melyből ez a cikk lefordítattott, hiányzik a czímlapja. Utolsó lapján ez áll: Getruckt zu Franckfurt am Mayn, durch Martin Lechler, In verlegung Hieronymi Feyrabends. Sigismundus Feyraband. 1571. Az első könyv czíme: „Die Gerichtsordnung under den Landsknechten zu führen und zu halten.“ Landsknechtek a német római császár német gyalog katonáit hívták.

Tehát a foglár a fogolylyal együtt az utczába jön és kéri, hogy háromszor verjék meg a dobot, harmadikszor, hogy az utcát tartsák fönn jól és zárják el, aztán a mely résen vagy helyen ő kijön, ott lépjenek nyomába.

Ha ez megtörtént a foglár háromszor föl s alá vezeti őt az utcában, hogy bucsúzzék el mindnyájától és kérjen bocsánatot és ő is bocsásson meg mindenkinek. Így biztatják őt a zászlótartók is, legyen bátor és csüggedetlen, ők majd a fele úton elejébe szaladnak és végeznek vele.

2.

Lándsafutás.

Ismét megverik a dobot, nehogy valaki régi irigységből, vagy kár miatt boszút álljon, leeresztik a lándsákat és a zászlótartók ügyelnek hogy háttal

A könyv czíme úgy értesültem, hogy „Fronsperger's Kriegsbuch“.

Hogy a „cs. kir.“ haderőre vonatkozik: az kétségtelen a szövegben előforduló eskü-mintából, a melyben római császárról van szó, a római császári czimet pedig 1571-ben Miksa királyunk viselte.

De nemcsak az eskümintában, hanem másutt is előfordul „a római császár ő felsége“ a kinek német hadi népe számára iratott ez a könyv.

forduljanak a nap felé és a zászló hegyével az elítélt felé álljanak, Tehát a foglár leoldja róla a vasat és búcsut vesz tőle, hogy bocsásson meg neki és a mit tett, azt meg kellett tennie, a regiment miatt, a foglár védője is búcsut vesz, a fönnemlített módon. Azután a foglár a halálra ítéltet magára hagyja és három ütést mér a jobb vállára, az atyának, fiúnak és szent léleknek nevében és a lándsák elé állítja és futtatja őt.

3.

Lefejezés.

Ha a halálra ítélt meghalt, akkor letérdelnek és egy imát mondanak, arra rendbe állanak és háromszor körüljárják a testet és a puskások háromszor lönek, a szent háromság nevében és ismét elvonulnak és egy zárt kört képeznek. stb.“

III.

Az 1739. április 20-án kelt hadi czikk.

„Hadi Articulosok.”¹

1. Elsőbenis mingyart kivantatik, hogy a' mi Hadi népünk nikünk, ugy mint Romaj Császárnak, és az szentsighes Romaj Imperiumnak megh esküdjögyik, hogy nikünk és azon szentsighes Imperiumnak hiven fog szolgálni, elejben mi általunk titeket Generalisoknak, Oberstereknek és a'z többi Tisztviselőnknek, mellyek általunk titetnek, az Ellensig ellen szovakot fogadni, s-enge-delmeskedni, ha mit parancsolnak, a' mi böcsületes Hadi Emberhez illik.

2. A ki partútist indít, avagy abban allatomban fortiloskodot, az minden kegyelem nélkül életit vesze ell.

3. Az ki Tiszt viselőinek Comandó allapottyaban ellene áll, élete fogyon ell.

4. Minden vitiz az Istentelen szoktul, és cselekedetektül maghat megh tartosztassa, és az győzedelmért az ellensig ellen Istent imadgya, s-mikor az Isteni Szolgálathoz Trombita, vagy Dob szoval jel adatik, az hoz járullyon, és ell ne mulássa: Hogy ha pedig valamelyike Istentelenül szóllyana, vagy cselekednik, az, vagy azok, a' mint az Oberster itili, és az Törvény magaval hosza, büntetessik, és büntetessenek;

¹) Eredeti magyar szöveg. Ez és a következő IV. fejezetnek („Huszár-Rendtartás a XVIII. század elejéről:”) 1—5 cikke egy régi kéziratból iratott ki, mely az illető huszárezred összes rendszabályait tartalmazza, sőt még a vezényszókat is magában foglalja és pedig magyar nyelven.

Az illető — a gr. Csáky György —, az Ebergényi — és az Eszterházy-féle regimentből — 1722-ben alakult közös hadseregbeli huszárezrednek a vezénylete tehát magyar volt.

De nemcsak ennek, hanem a gr. Károlyi Sándor által 1734-ben alapított (a mai 6-ik) huszárezrednek is. (Eble Sándor: „Károlyi Ferencz Gróf És Kora.” 1893. Bpest. Hornyánszky I. k. 219.)

Sőt még más ezredről is állítják ugyanezt. (Farkas Emőd: „A Károlyi Huszárezred.” Pesti Hirlap 1906. április 29-iki száma.)

A kéziratban felsorolt „Comando szók” ezek: „Rendben. Fegyvert. March egyszersmind. Induly, induly egészen. Abmarch. Megh áll. Aufmarch. Vigyzaatok, megh allyatok. Contramarch. Defilirozás. Csavarodás. Föll ülés. Le szállás. Fordulás. Jobra — egészen — Bálra heljre. Bálra — egészen — Jobra heljre. Jobra s Bálra s Jobra heljre: Fél — Jobra — Balra heljre. Fel — balra — Jobra heljre. Kettőzés. Harom rend. Kardal. Tüzellés (lőháton és gyalog) Czilozatok, Tüzet, Kiszületek, Czilozatok, Tüzet, Ere szitek le az Karabint, Törüllitek az serpenyöt megh, Vegyetek töltist, Porozzatok föl az karabinyt, Zárjátok bé az serpenyöt, Készületek az töltéshez, Töcsitek megh az karabényt, Ömellitek föll az karabinyt, Labhoz. Ellenkezés. Retirata. Circulus. Triangulus. Quadrangulus. Praesentatio. Labhoz, Praesentallyatok. (Temetésnél:) Forditsatok megh az kardo, Tegyitek ell, Az tüzellishez kiszületek, Karabinyt sat. mint a tüzellisben lohaton fönt említetett.”

5. Az Marqvetusok, az kik Isteni Szolgálat alatt Bort, Sört, vagy is éghet bort arolnak, azon italt vesessik el, és az mellet még binzben, vagy másképenis büntetessenek ;

6. Minden vitéz az maga fegyverire jó gondot visellyen, és azt adosságban, vagy zalogban, oda ne adgya nagy büntetés alatt.

7. Semmi nimő duellum, vagy is egy más közt való fegyverkedis, és ki hivatas se Tiszt se köz renden lévők köszt megh ne engedtessik, test, és életbeli büntetés alatt ;

8. Sőt azok is akik secundanskodnak erőssen büntetessenek megh.

9. Minden gyilkosság halálal büntetettetik megh.

10. Az halálra való személyek vagyis maleficiansok az szentsighes Romai Imperiumnak crimnalis constitutioja szerint sententiaastassanak, és büntetessenek ;

11. Házasság töris, Tisztatalan élet, Kurválkodas, és termiset ellen való bujásag ugyanazon criminalis constitutio szerint büntetessik ;

12. Semmi nim ágyasok, vagy a' fele Aszony emberek se Taborban, se Gvarnisonban ne tartassanak nagy büntetés alatt.

13. Az Tolvajlasok mind Haboruságban, mind pedig Gvarnisonokban erőssen tiltássanak megh: az kisebb lopasok vissza adással az cselekedetnek mi volta törtinete szerint, az Hadi Törvénynek értelmire leg alab erős rábsággal, vagy veszszözissel büntetessenek ;

14. Ha valaki alltilleriat, munitiot, fegyvert, fegyver tarto hazakot, item Proviant szekereket megh lopna az dolognak talalmánya szerint, testiben, és életibenis büntetessék.

Megjegyzendő különben, hogy a Károlyi-ezred vezényszavai, melyeket a kuruczoktól vettek át, nem azonosak a mi kéziratunkban eléforduló, fönnirt vezényszókkal. (Az Éble hivatkozott művében az 599—623. lapon 205 pont alatt tömérdek vezényszó van felsorolva.)

Kéziratunk címlapja hiányzik, évszámmal ellátva nincs. De miután az 1739. évi hadi cikket is tartalmazza és előszavában „római császár kegyelmes urunkról“ beszél és nem „császár urunkat mint conregenst és Asszonyunkat Mária Terézia Királynét és Ertzherczegnét“ említ mint az 1759. évből való hadi cikk eskümintája : ennél fogva kéziratunk keltének idejét — az említett hadi cikk keltétől, 1739. április 20-tól III. Károlynak 1740. október 20-án történt haláláig terjedő időre vagyis — az 1739. vagy 1740-ik évről kell tennünk.

Címe az előszó egyik passzusából kivehetőleg „Observatiók“ kellett hogy legyen.

A kézirat egyébként a Pékány József miniszteri és kir. tanácsos, nyug. budapesti rendőrfőkapitányi helyettes tulajdona.

Az ebben a kéziratban foglalt „Hadi Articulusnak“ ismerjük egy másik, korához képest kifogástalan helyesírással írt, azonban 20 évvel később, 1759-ben keletkezett és ettől eltérő magyar szövegét is, mely a következő műben jelent meg: Georg. Joseph. Kögl. de Waldinutz: „De Iure Civili, Et Criminali Austriaco — Bellico Tractatus Practicus. sb.“ Posonii 1764. Joh. Mich. Landerer. 7—11.

15. Az mely Katona az maga pajtassát vagy mely szolga az maga urat meg lopja, az bűnnek mivoltja szerint életit kötél által vesztesse;

16. Az ki kisz akarattal tüzet tiszten velünk egyet értő s tartó országban Tüzel igetessik megh;

17. Hazak, keritisek, szövének, és gyümölcs fák el ne rontassanak, s töretessenek magaval ha csak az el kerülhetetlen szűgsig nem hozna.

18. Ha valaki szansandikal Szantó földeket, Réteket, Kerteket, és Szőlő hegyeket rontana nagy büntetissel büntetessig megh;

19. Az utakat megh álló tolvajlás, és fosztogátás Kerekkel büntetessék.

20. Az mely Tiszt az fosztásban, vagy tolvajlásban részesedik, mint egy folvajlo, s-fosztó büntetessék;

21. Minden nyilvánvaló erő száktitel élete vesztissel büntetessik megh;

22. Hasonlo büntetissel büntetődgyenek azok is a' kik olyanra valakit ell csabitanak.

23. Ha ki valakit megh szid pinzel és szavainak vissza vonyasaval büntetessik;

24. A ki hitetlenül eszküszik, ket ujjainak ell vagattatasaval büntetessik;

25. Az ördöngössigh vagy is boszorkánság tűzzel büntetessék;

26. Valaki ellent tart abban ahova böcsületessen s-annak rendi szerint comendéroztatik mint egy partütő büntetessék,

27. Szenki Gazdájának erő szákkal ne vétesen — élete el vesztés alatt;

28. Az minimő hely vagy is qvartély valakinek az qvartély csinálótul, vagy Furértul rendeltetik annal maradgyon, s-azal megh elégedgyik Exemplaris büntetis alatt;

29. Senki akár ki ligen is az, a' Tabori sancson, a' vagy erősitetet városbul, s-varbul más hol ki, és bé ne járjon, ha nem az közönséghez és szokot ajton, vagy Kapun, testi, és élete büntetise s-vestise alatt;

30. Senki az vitizek közül akar Taborban, akar erőssigben, Kapitánya hire nélkül étczakán által az compagniajatul ki ne maradgyon, teste s-élete büntetise alatt;

31. Az mely Trombitas vagy Dobos az compagniajatul ell migyen böcsületinek ell vesztisivel a Rgtül üzetessék ell;

32. A ki a' Strasat ell mulattya, vassál, szárasz kenyérrel és vízzel avagy amint az alkálmatosság hozza magaval erősebben is büntetessik megh.

33 Ha valaki részegen mennye a strásara, vassál büntetessik, vagy pedig böcsülete ell vestisivel is a' Rgtül tászitássék;

34. Senki a strásak ki allitasa után kiáltással, viaskodassál, vagy lövődőzissel lármát ne indicson, teste, életiben valo büntetise alatt;

35. Az mely Tiszt viselő akár mezzőben, akár a' Taboron Gvarnízomban s-mi általunk megh erősitetett helsigekben bástyain, és azoknak Postyain,

vagy is arra rendeltetet helyein strásat jár, vagy strásán vagyon arra jól vizyon életinek ell vesztisse alat.

36. Az Schiltvachtot, vagyis fiok strását, s-akar mely strásátis annak rendi szerint ki ki megh böcsüllye, aki pedig ellent cselekesik szerivel büntetessék megh;

37. Ha valaki a' strására támad, vagy fegyvert ránt ellyene életit vesztesse ell;

38. Nem külömben azis életit veszti aki az Patrol ellen fegyvert fogh.

39. A ki a' Schilvachtton vagy is fiok strásán ell álusik akar Taborban akar Gvarnisomban, a' vagy előb ell migyen strásálo helyirül hogy sem föl váltatik, harqvebuzirotassék vagy is lövöldöztessék megh.

40. Hasomlo képpen büntetessék megh az ha Tisztis a' ki a' strásának megh latogatasa vagyis vizitatiojakor ott nem találkozik, s-jelen nincsen.

41. Aki az ellenséggel correspondeál, vagy is dolgat kösli, az ellen hadakozni nem akarnya mint egy aroló büntetessék megh;

42. Ha történnék, hogy az ellensigh valamely várasunkat, vagy erősitetet helyünket megh szállyana, és az od ben lévő commendans hallyana hogy az vitizek, Tisztek közül valaki az várnak föll adasarul szollyána, tartozik az ollyant az közbül ki vettni s-előb adni rajta.

43. Ha pedig a' comendans a' várat föll adna, életiben büntetessék megh, s — ha abban a' közönsigyessek vitkeseknek talaltatnának mint 10. közülök akasztassék fell a' többi pedig mind Schelmak, s — böcsületlenek üzetes-senek ell;

44. A szökevinek ha megh fogadtatnak akasztassanak fel.

45. A ki miltó ok nélkül, a' midőn a Trombita, vagy Dob szoval a' szokot jel adatik compagniajanál nem találtatik vasban veretessik.

46. Minden part ütő, aruló s — azoknak partokat fogoj és segitőj minden kegyelem nélkül akasztassanak fell;

47. Ha valaki az vétizek közül ollyan szót ejtene, melybül part ütis következhetnék az dolognak mivoltya szerint, téstiben és életiben büntetessék;

48., Hogy ha az eghiz sereg, és compagniák, midőn az harcra mennek kötelessigeknek eleget nem tenninek tehat azon Tisztvisellő aki abban vétkez-nik¹ találtatik, mind böcsületit s-mind életit vesztese ell;

49. A mi pedig az közönsigesseket illeti, az bűnyösökbül az tizedik akasztassék fell, a' többi pedig legh vezedelmessebb helyekre comendé-roztassanak;

¹) Bizonyosan e helyett: vétkesnek.

50. Az zászlók, (?) és seregek a' mellyek mezei redutákat vagy is sancsokat ell hadnak külömben ha nem ha három ostromot állyottak és semmi segítség nem jút volna, az népnek pedig nyilván valo vezedelme jelen volna hasonló kippen büntessenek.

51. Ha eghiz seregek partot ütnének azokat hat het álat háromszor czitáltassának, és salvus conductus adassék, s-megh tartássék nekik magok mentésére ha ell nem jönnek tehát valaki azok közül megh fogadtatik akasztassék föll.

52. Az útközet s-harcs álat senki ságmáninak ne essék, ha nem ha az Ellensig tellessighessen megh győzetetet, s-veretetet volna, a' ki ellen cselekkeszik a' Tiszt viselőitül minden kételkedés nélkül által verettethessék, s-le vagattathatik;

53. Minden nimő rábok az Generálissághoz bé szolgáltatassanak nagy büntetés alatt.

54. Az Tiszt viselő Oberster, Oberstlaidinont, Oberstvachtmeister. vagy akar mi némő Tészt magha vétizinek fűzetiseket, pinzeket, vagy kenyereket megh ne tartoztassa, aki az ellen cselekszik tisztik ell vesztisivel testiben, és életiben büntetessék;

55. Az mely Kapitány az Mustrat defraudálya, s-abbam hamissan cselekszik (az az aki compagniahoz nem tartozando, nem esküt személyt elő állit, a' vagy a Katonat többször egyszernél engedi által menni az mustran) Tiszti ell vesztisivel mint egy hitetlen büntetessék;

56. Hogy ha valamely harcson, vagy útközisben mi lovas, vagy Gyalogh vitez le találna esni, s-maradni¹ annak vagy-azoknak nevek az Generálisságnak bi adatassanak;

57. Senkinek az Kapitányok közül hatálmaban ne ligen az Generálisságh hire nélkül, valamely Soldatot a' szolgálattyabul ell eresztteni;

58. Senkinek akár ki legyenis az feő vagy alacsonab rendben lévő szabad ne légyen valamely gyonosz tévőt aki ezen Hadi Articulusok ellen vétkezet ravászul, tudva magához be fogadni, a' vagy ell titkolni Tisztibül valo gyalázatos ki vettetise, és életinek vesztességhe álat;

59. Hogy ha sügsighes volna, hogy ezekhez az Articulusokhoz vagy többiteknek, vagy pedig azokban valami megh váltosztatnék, tehát publice (nyilván) Trombita vagy Dob szová! proclamáltassék és ki hirdetessék, azután pedig mint ha ezen Articulusokban bé volna érva, megh tártassék;

60. Hogy pedig ezen Articulusok minyajoknak tudtara légyen, és lehessenek az Regimentek és Compagniak előtt annyi mennyiszer szükséghesnek lenni találtatik, ell olvastassanak az Regiment Auditora, vagy Adjutansa által.“

¹) azaz leesnék és elmaradna.

IV.

Huszár-Rendtartás a XVIII. század elejéről.¹*1. „Veszzőstetis² Kengyelsziáztatás vagy Farmotringoztatásról.*

Ha Veszzőstetis arrul provideál az Profoz a mint functiójában attingáltatot, ha pedig Kengyelszi, vagy farmatringáztatás az előtt való estve megh parancsoltatik az comendérozottaknak megh egyenesétsék, s helyre igazétsák.

Gyalogh nyomakodnak ki az comendérozottak karabélyál, s magokkál vévin említet Kengyel szijat, vagy farmotringot, minden Tiszt comendérozottyaival arra a helyre gyülvén, a holl az Executio tartatik, ugyan ot az Oberst-vachtmaisteris megh jelenik, és az népet léneaban allítja, azon közben az Profos az Delinqvenseketis Strásája köszt oda veszeti jó vigyázás alatt, és az job szárnya véginél megh alléttya, midőn pedig ezek már éppen oda érnének az Oberstwachmeister parancsollya, hogy az Léneának első rendgye fordulon megh jobra, s bálra az hatulsó léneával szem köszt, és kiszüllyön az Executiohoz, az Karabént szokas szerint labhoz tévén, s azontul az bál kezekben transferálván, és az bál lábhoz helyhesztetvén, job kezekben ellenben ha veszzőstetis veszőt vesznek, — — de ha más az kengyel sziat, vagy farmatringot, s azt az valokra fönt tartyak: És így in priori casu az Inget ővedzőig le takartattya az Delinqvensel az Profoz, süvegit Fejeben tartván, in posteriori mind azon által az Inget rajta hadgya (ha csak mi exasperatoria nézve megh nem engedtetik). az Oberstvachtmaister parancsolattya az kétt rend kőszí szalasztya, az két véghin egy egy all tiszt álván, és az Feő Tisztek Föllyeb, és leillyeb, minden köz ember tartozik egyet tehetsighe szerint hát hoszában, vagy valyan által csapni, hollot az Oberstvachtmaister egy felül kardál, mellyet már mikor comendérozni kezdett, ki vont, más felül pedig az Adjutans palczával az rendekentul az Delinqens irantyanban föl, s ala nyargalodzik, s ha valamellik köz ember eleget nem tenne kötelességének jót ütnek rajta.

Hanszor köllettik azomban az Delinqvenseknek föll s ala futni, az Auditor ell olvasvan az Sententiajat mindgyart hogy az Delinqvensek oda érkeznek, és az vasbul ki vetetnek arra vigyaz az utan az Profos, hogy többször ne futtattatik mint pronuciáltatot valamelyéke.

Veszzőzis lévén, ha megh frissitetnek az karabinyhoz csapdosvan ha-

¹⁾ A következő 1—5 cikk az előző III. fejezet jegyzetében ismertetett Pékáry-féle kéziratból van kiírva.

²⁾ A vesszőzésről vagy vesszőfutásról később is lesz szó a VI-ik, „Katonai büntető-igazságszolgáltatás 1812-ben“ című fejezetben és pedig azon fejezet 4-ik cikkének 50. §-ában.

romszor, hatra hanyak, s az utan frisseket husznak, addik respirium adatván az Exeqvalándonak.

Vége lévén pedig ha mi Exortatiot akar az népnek tenni az Oberstvachtmaister, circulust formáltat, az után ismint megh nyíttya, az népet ell bocsajtya az alat eilemben az Delinqvensek vás nélkül az Profos által ismint vissza vitetnek Strásáj alat előbbi Arestomokban.

Ha valamely Aszony személy, vagy szolga per sententiam ki veszősztetik, vagy kicsapatik az Hohér által, akkor csak egy Kapral négy Emberrel követi az Hohért propter securitatem, utanna pedig (ha mi zajtul köllene tartani) tavulrul egy strása mester tiszeneött Emberrel migyen, és az Adjutansis Ló haton oldalt jár meszérül, lássa véghezmente?“

A vesszőzésről az „Observatióknak“ a Profozról szóló fejezetében az áll még, hogy:

„Az vesszőzés az lovasságnal ritka példa, hanem inkább az Kengyel széásztatas, vagy farmatringastatas lattatik in primo casu ad Executionem kelven a' dologh, a' Profosz vesszőket meczet, de nem a' Stekenknecht által, másként azt ki nem oszthattya, mivel ahol Katona Ember nem nyulhat, megh lévén pedig az illendő vesszők, az Profoz azon helre viteti, a' hol az Major szokot az Executiokor megh allapodni, és le titeti az utan veszi föl az Stekenknecht az két kárjá ála, amit föl vehet, jó hoszan hagyvan a' véghét fügni, és ugy migyen bé az két rendben álléttatott nép közt, előtten menván a' Profoz végigh holot minden Köz Ember rend szerint egy egy vesszőt a' végít fogvan huz maghanak, és illy formany toties qvoties megh frésétetnek a' vesszők, s-mások az karabinyokon őszve törtetnek, mellyeknek darabját vésza felí az fején által veti: Az vesszők meczésére maghais el mégyen a' Profoz, ha rea irkezhetik. — —“

2., „Executióról.

Az Executiót comendéroza az Oberstwachmaister, vagy annak absentiajában az údősb Kapitány, ehez ordinarie? Kapitány (Hadnagy) strásamester három Kapral, és száz köz katona (niha kevesseb ha ki nem telhetik, vagy tobbis a mint az szűsgig hoza magaval, s-a Regiment egiszlen, vagy nagyob részrül együtt vagyon) comendéroztatik mellyek az gyülekezet helyrül oda, a hol az rab vagyon, vagy rabok vannak, minden fegyver vonyas, és Trombita szo nélkül csöndössen nyomakodnak és az comendérozottakat két fele osztyák, egyik részit az Kapitálynak, elől jároban, másikat pedig az Hadnagynak hátul jároban, az köz nép ellemben az két Troup kőszít térissiget hagyván, hogy az Adjutant 12. Emberbül allo gyalogh strásajaval, de maga ló hátton lévén előttok inqavadraugulo, s-azok kőszít az Profoz, és Delinqvensek spritnalisokkal együtt helyhesztetve, az strasa Kapral pedig egy lépéssel utannok, melly strasa

az az Karabinyokat az karjain, s-job kezeknek hüvelleivel az sarkan fejét tartván, commodé bé alhasson: mely kősz az Oberstvachmaisteris az Auditorral oda érkezik, és az comendérozottak előtt mind a ketten, s-utannok az ordinancz, megh indulnak, valamely lépéssel az kapitányt hatra hagyván, ki is arra az avant=gvardiaval csak hakkal kezd mozdulni, de ut praemissum minden fegyver emelis, vagy vonyas, és Trombita szó nélkül, utanna mingyart nyomában az Audjutans az Delinqvensekkel, következőképpen az Hadnagy is az retrogvardiaval, úgy hogy valamint rendeltetnek minyajan, az Distantiat megh tarcsak, és ell ne szakadozanak, egyenessen ad locum supplicii menvén, holot az Kapitány az egyik felirül egy léneaban megh allapodik, arczul arra fordulvan, s-az condemnatások ad meditullium vitetnek, az Hadnagy pedig túl felül hasonlóképpen ezek fele frontérozván, és az Kapitány ellemben egyaransó Lineaban veszi magát, melyre az Oberstvachmeister kardot vony, és az comendérozottaknak is azt követni, egyszersmind pedig az circulustis formálni, parancsoly silentiumot imponalván minyajoknak arra megh hadgya, hogy az Profos az Maleficansokat vetesse ki az vasbul, és az megh lévén az Auditor még egyszer ell olvassa az sententiat, s-annak vigivel kette tőri az palczacskat, mellyet az Profoz akkoris oda nyújt néki, s-magatul ell veti; kire az Profoz mingyart megh szollamlik, Oberstvachmaister Ur. Gratia, masodszoris gratia, harmadszors az Istenért gratia; Deha az Oberstvachtmaisternek arra az Oberstertől comissioja nem volna, és az zászlótartok sem hosztak volna azon közben, vagy talan tovabra kölletik hallasztani, tehát felel: Istennél vagyon Gratia, itt nincsen, s-az a parancsollya az Profoznak, hogy az Hoher kezében adgya az Exeqvendust, kinek is oda taszittya (vagy ha Arqvebusérozni kölletik, id ipsum locum vezesse) s-exeqvaltatik; az Executio utan pedig minek utanna az Justificálnak Lőlkéért az Imadság vighez ment, és egy kis Exhortatio tétet ki ki maghat az olyan detestallando spectaculumtul őrizze az Oberstvachtmaister az circulust megh nittattya, s-Trombita szóval visza viszi azon comendérozot népet (egyedül három embert hagyvan az Justificalt teste mellet őrzisire) azon helyre, a hol legh először gyülekeztek, és ell bocsattya.

Ha az Hoher néha (aki az comando utan egy Kapral. s négy emberrel convoiroztatik securittis causa ad locum supplicii) dolganak vighez vitele utan kérdezi, functiojat azon Maleficanson jól vétteé vighez? melyre az Auditor in formalibus felel: ha véghez vitted, mint Törvény, s-Igázság hozza magaval, a mellet hagyatík;

Az kiket fell akasztanak, vagy kerekben Törnek csak nap nyugot utan az hoher által temettetnek ell, noha in casu posteriori sokszor az kerikenis hagyattatnak ob territionem majorem, kivált ha in stativis interveniálna; A kik pedig Arqvebuziroztatnak, azokat az Pajtassai mingyart az comendérozottaknak ell menetelivel, de sine conductu szokták ell takarítani.“

3., „*Arquebuzérozásrul.*”

Ez vagy per sententiam interveniál, vagy pedigh néha per Gratiam, hogy az hohér Kezétül ment légyen az maleficans, s-néha ex necessitate ahol az Executio dilatiot nem szenved.

Az delinqvens illy formán, mint az Executionál említettet ki vétetvén midőn már az sententia ell olvastatot, és az Profoznak megh parancsoltatik, végső helyre vigye az circulus némely lépisére megh nittyatik, és egy két Pajtasa által, már le terdepelvén az Exeqvalando, bé köttetnek az szemej, és arra az hat már előre a vigyre comendérozot régi, és jo Puskás Köz Katona közül három (az kik az strása kőszt computáltatván együt mennek ki, s onnénd ott in promptu vannak helyre töltöt, s-készített karabinyáival) lassan föl vonván az karabinyáit, hogy az Delinqvens megh ne hallya, s-azon ne alterállodgyik, az hata megi áll, ketteje azok közül az szévit azon Exqvállando-nak, az harmadik pedigh az fejet czilozvan, mikor az spiritualis az Imadság után az Miattyankot mondgya, és utolára arra jön, de szabadics, akkor az Oberstvactmaister az Kardjával int, s-a három katona azon szempillantásban tűzet ad, hogy ha pedigh azon lövésekre megh nem holt volna, tehát az másik három lépik oda, s-azok is az fejében, és szévében lönek;

Véghez menvén az Executio, az comendérozot nép vissza vitetik, ut superius.“

4., „*Mi observáltassék ha valakinek az neve az akasztófára verettetik, vagy az Executio in Efigie tartatik.*”

Minek előtte ehez fogadtatik szüksighes, hogy az Profugus nyilván az Törvén elejben czitáltassik pro majori securitate hujus pedigh, és hogy az citandus ne excipiálhasson ighen jól essik (ha tudatnik hol volna tartozkodása) tudtara adatik ezen peremptoria citatioja, sőt megh lévin meghis küldetik neki ex superabundanti kit eligsighes bizonság által, mellyek az utan sub autenticis Testimonialibus kézben szolgál tatását recognoscályak: és ez az fölleb attingált admonitio beli Levelnek megh vitelisisivelis observáltatik;

Ezen citatio az Auditor, mint Regiment secretariussa által migyen véghez 1: Trombitas, 1. Kapral, és 6. Köz Ember lévén vele, vagy töb; citáltatik pedigh akar Tiszt, s-akar kősz Ember légyen peremptorie haromszor minden tizen négy nap mulva, id est hat het, és három nap alat mindenkor haromszor megh fujátván az Appelt, s-haromszor ell olvasvan az citatiot de külömb külömb értvén, ugy hogy megh fujván az Appelt utánna az Citatio publicáltatik, és egy kevesi respiráltatik az utan masodszor, és harmadszor is, s-arra megh térnek a honnénd jöttek;

Ha az után az citatus ad praefixum terminum nem compareal, Hadi Törvény tartatik, és ez által schelmával declaráltatvan s-hogy az neve az akasztófára verettetik, post ratificationem mingyart publicáltatik az sententia és pargaminara irattyatik vagy plehre hogy tovább tarcsion s-az Auditor által az Profoznak consignáltatik, kijs 1. egy Kapral, és 6. Emberrel ad Locum signi Justitiális mégyen avval, s-ott az hohérnak commettyallya, hogy in conformitate sententiae jo erős szegekkel szegeze le, annak inspectioja az utanis az Profoz mellyet maradván, le ne szakasztassék vagy ell ne rontassék.¹

Más comendérozot ezen actushoz nem rendeltetik, az schedat sem subscribálya senkijs, a mint hogy arrais praecise csak az neve az convincálnak és sententiaja iratik sine denominatione Regiminis vel áterius.

Hogy ha ellemben valakit per sententiam in Efigie köletik Justificálni, szintin olly formálitással migyen véghez, mint az Executionál megh iratott, tudni illik mind ha az Delinquens in persona jelen vólna; valamint hogy pedigh ehez nem olly könnyen accedáltatik, ha nem haz az criminatio igyen nagy volna, ugy szintin arra deveniálvan, qvoad citationem prouti procime superius minden accurate attendaltassanak excepto: ha az fölleb valo Instantia mást rendelne s-kivánnya hogy az példa in flagranti s-minden remora nélkül statuáltássik, mint azon által mivel az Delinquens jelen nincsen, és magat nem oltalmazhattya, concluditur perse ut factum luce meridiana clarius atq. ita constitutum sit, hogy továbba már se maga fassioja, se más probák nem requiráltatnak.“

5. *Infámáltuak restitutiojárul.*²

Ha már az Delinquens az Hohérnak kezében volt, és az akasztó fa alat allot volna, tehat minden compagniabul comendéroztatik nép (valamint hogy ordinarie az Executio után a midőn az comendérozottak gyülekezett helyekre vissza mennek, vitetődik ezen actus elől³ in continenti) Feő és all Tiszteivel, és az compagniabeli Hadnagy zászlotartostul mellybül való az restituálando, comendérozottyaival vagy az compagniabeliekkal az zászloért mennek (hogy ha pedigh többen vannak az illen Delinquensek, és külömb, külömb-féle

¹) „A hol nincs katonai akasztófa, expresse állítanak föl egyet a végre. “Khevenhüller nek a következő V-ik fejezet jegyzetében hivatkozott műve.

A katonaságnak nemcsak külön akasztófája, hanem saját hóhérja is volt, a ki egyenruhát és kardot viselt, egy a Landsknechtekről 1665-ben kiadott illusztrált mű tanúsága szerint.

²) Ez az „Ehrlichmachen“ szertartása le van írva Gr. Esterházy József tábornok „Regulament U. Unumänderlich Gebräuchliche Observations-Puncten Sowohl In Militär Ceremoniel Als Oeconomicis“ című 1747-ben megjelent rendtartásában és a Gr. Khevenhüller-féle ugyancsak „Observations-Puncten“ címet viselő 1739-ben kiadott rendtartásban. Azonban mind a három szöveg különbözik egymástól és csak lényegük megegyező.

³) Germanismus = es geth vor, megy végbe.

compaginákbul az Leib Cornéth, vagy az idősb zászlótarto, ha amaz jelen nem volna az Leib Standarrul¹ viszi vighez ezen functiot) és az Paradahoz viszik kivont fegyverrel, de az Trombitat megh nem fujattyak, ott pedigh az többi commendérozottaknak job szarnyara allanak, arra az Oberstvachtmaister mingyart comendéroz, hogy az circulus formáltassék, és azon négy lépisni nyilas hagyattassék, melly előtt 20: lépisnire az restituálendo le terdepel, s négy kezláp az circulus fele 5: lépisnire mász, az utan terdre áll, az kezeit feje fölött öszvő csapvan, az Istenért kéri böcsületes nevének restitutiojat, s-ismint más 5: lépisnire mász hasonlóképpen föl kiáltván, következő képpen egisz az circulusnak nyilásaig mász, s-megh allapodik négy kez láb, hollott az Oberstvachtmaister kerdezi tőle formalibus, mit akarsz te, arra harmadszor terdre all, s-harmadszor is mint először böcsületes neviert reminkedik, melyre felel az Oberstvachtmaister fel kell, az Tekéntetes Regiment megh adgya teniked böcsületes nevedet, az zászlónak megh forgatásával s-hasonlova tizen más böcsületes Soldadokhoz: Az Deliquens föll kel, s-a circulusnak közepire migyen az sővegit még akkor is az szajaban tartván az időtül fogva, hogy az circuluson kívül legh először le terdepelt, mert akkor mingyart, a midőn négy kez lábba áll, az szajaban veszi, s-a mikor szól job kezében fogja, és ugy parancsolya az Oberstvachtmaister az zászlótartonak böcsületes Emberre tégye, melly is ill forman mégyen véghez.

Hogy az zászlótarto le szál lovarul, az zászlót keziben veszi, és az perdonalhoz mégyen, a ki arra le terdepel, az zászlótarto pedigh az feje fölött megh forgattya a zászlót,² és az also vigivel az koplajanak az fejet megh taszittya (de mivel az lovasságnal az Standarok koplai alolis megh vannak vassal hegyesítve, lassan bannik az zászlótarto, az fejét bé ne törje) mondvan: En tigid böcsületes Emberi tiszlek az Fölls. Romai Csaszar Kegyelmes Urunk neviben; Masodszor megh forditya fölötte az zászlót, s-ismint megh tasittya modvan az Obersterünk nevivel, akie az Regiment, harmadszor is megh forditya az zászlót s meg tasitván az fejet mondgya az eghis Tekéntetes Regiment nevével: Ezen harmadik ütis utan az Restituált ki ejti az szajabul az süvegét, föll kely, és azt az nyilas fele rugja; az compagniabeli strásamester pedigh már ott áll más süveggel, s kardjával, mellyet az Adjutant az fejeben nyom, és az kardot fogja az Obertsvachtmaisternek nyujtván, ki és Ezen restituálnak kezében adgya, mondván néki éme megh tétettet az te böcsületes neved, és az fegyveredis az comendérozottakat közönsigessen megh szolitván, hogy senki nagy büntetis álat szemirene vesse, hanem ki ki böcsületes pajtásanak, és soldátnak tarcsa; az.

¹) talán: standarral = zászlóval.

²) A „zászló-megforgatásról“ illetőleg lobogtatásról szó van egy más régi műben is, jelesen a Jacob Döpler „Teatrum Poenarum“ című Sondershausenben 1693-ban megjelent könyvében ekképen: „A háboruban az — a ki már a hóhér keze alatt volt — addig becsületesnek nem ismertetett el, míg a zászlót fölötte meg nem lobogtatták.“ I. k. 56. f.

Az actus után, az zászlortarto Trombita szoval vissza vitetik helyire, és az comendérozottakis ell eresztetnek;

Illy forman restituáltatnak az Más casusbeliek is, s-akiknek az nevek az akasztófára veretet, vagy akik in efigie Justificáltattak, noha ezen utolso nehezen történhetik: Mely actussal pedigh az nép, vagy az kép szintin olly solemni-tással vetetik le, s-migyen vighez, mint az Executioknál de ha \bar{h} hossza nem lehetne férni, vagy Ellensig keziben volna, sufficit, ha annullatioja publicáltatik;

Aszony személnék, mely az Hohér keziben volt, nem szükséges az illyen restitutio, de ha szolga vagy más az Regiment Jurisdictionja által lévő firfiu személy, szintin ugy migyen vighez zászloval, sőt még az stekenchnetis¹ hasonló képpen restituáltatik ha sinder professiot nem űzött.“

V.

A Khevenhüller-dragonyosok rendszabályai 1739-ből.¹ Kivonat.a) *A császári hadi czikk magyarázata:*

1. (A II. cikkhez a pártütésről.)

— — Minthogy nemcsak a közbéke háborított meg, hanem felség-sértés is követtetett el; tehát annak büntetése a becsületes és a becstelen halál, a dolog mivolta és módja szerint, a mint elkövettetett, a mi a gonosz-tettet öregbíti vagy csökkenti.

2. (XII. cikk: ágyasokat tartóknak tilalmazása.)

Szintügy minden más együttzaladó ringyókat és szajhákat, a kiket gyakran tartanak vagy a kik a katonák után szállásukra szaladgálnak, a poroszló korbácsolja ki — —; ha egyik vagy másik fehérség az ezrednél festül viselkedik, úgy hegedübe tétessék (a mi a porkolábnak mindig kell, hogy legyen) és a poroszló nyilvánosan körülhordozza.

3. (XXV. cikk: varázslásnak büntetése.)

— — Első esetben — — tűzzel büntettetik: Más esetben karddal: Harmadik esetben, a dolog mivolta szerint fogsággal, vesszőfutással büntetendő.

4., (XXVII. cikk: kvártélyban (a gazdán) való erőszakétel.)

— — A dolog mivolta szerint vasra-veréssel, kengyelszj-futással, sőt erősebben is büntettetik.

¹) Steckenknecht = poroszló.

¹) Observations-Puncten. Welche von Ihro Hochgräflichen Excellence Herrn Ludw. Andrae des H. Röm. Reichs Grafen von Khevenhüller — — General-Feld-Marchallen — — bey deme Ihme von Dero Kayserl. Majest. allergnädigst anvertrauten Dragoner = Regiment vorgeschrieben. — — Mit Röm. Kayserl. Majestät allergn. Privilegio. Wienn, Verl. Joh. Paul Krauss. 1739.

5., (XXXII. cikk : strázsának elmulasztása.)

— — vasra-veréssel, kenyérrrel és vízzel vagy alkalomszerűen szigorubban büntetendő.

6., (XLIV. cikk: a szökőknek büntetése.)

— — akasztás.

7., (XLIX. cikk: a közembereknek büntetése, kik ellenség ellen hivataljokat végbe nem viszik.)

— — Minden tizediket kit a sorsvetés arra praedestinál a szabad mezőn és az országút mellett fákra föl kell akasztani, oldal fegyverét elébb a hóhér törje el és verje vele arczul.

8., (LI. cikk: a seregeknek elpártolása. Hogy ha az egész Sereg elpártolna az hat hét alatt, hogy magát menthesse, háromszor citáltassék, ha pedig vissza nem akarna jönni, a ki közülök kézbe fog esni, akasztassék föl.)

— — A ki bűnösnek találtatik, becstelen gazembernek íteltetik és törvényen kívül helyeztetik. (Vogel-frey).

b) *Utasítás a főstrázsamesternek.*

27-ik pont: Senkit sem szabad a városi akasztófára fölkötni, sem nevét arra kiszögezni vagy pedig egy más törvényhatóság vessztőhelyén kivégzést végrehajtani, hanem akasztófát kell fölállítani és ott kell a kivégzést megejteni, egy arra kiszemelt helyen, és ezt azért, mert az ezrednek saját jurisdictioja van.

Ha valaki a hóhér által becstelenné tétetik, a porkoláb, a főstrázsamester parancsára a hóhért a körbe hívja és átadja neki őt, vagyis a porosló leveszi róla a vasat és odalöki a hóhérhoz.

Mivel előfordul, hogy az ilyen becstelenné lett néha irás vagy szavak miatt köteles volna bocsánatot kérni és azt nem akarná megtenni, akkor a hóhér tegye azt meg az ő nevében és aztán üsse szájba és avval a ki becstelenné tétetik épen olyan módon bánnak el mint más executionál és a szokott szertartás szerint. A hóhér, ha valakit infamiával csapnak el úgy teljesíti tisztét, hogy oldalfegyverét, melyet a porosló megelőző este prepárrál, hogy könnyen el lehessen törni és a hóhérnak átadja, ez feje fölött eltöri és a lábához dobja, hátulról lábával megrugja őt mondván: Takarodj becstelen gazfi. Ha egyenruha van rajta, letépi azt róla darabokban és egy óra távolságnyira kikiséri és egy káplár 6 emberrel messziről követi. — — Mindenkinek, a kit az ezredből kicsapnak, útlevelet (Lauff-Zettel) kell adni.

c) *Utasítás a porkolábnak.*

Az ezred lelkésze ne engedjen a tiszt uraknak ágyast vagy szajhát, ha szakácsnő örve alatt tartanak olyat, akkor a porkoláb vetköztesse azt le és

ha lovon van, vegye el azt tőle, a melyet a tiszt egy aranyon köteles kiváltani, ruhája azonban a porkolábnak marad.

Ha valamely dragonyos felesége feslett életet folytat és a férje büntetése nem használna, a parancsnok parancsára hegedűbe tétessék, amelyet a porkoláb mindig készen kell hogy tartson és a poroszló hordozza körül a piacon vagy a zászló előtt; a hajadon és faczér szajhákat a poroszló levetkőzteti és kikorbácsolja.

A delinquensek, kivált a halálra ítélték, józanul tartandók, nehogy az executionál, a mint gyakran megtörténik, részegek legyenek, vagy épen egy üveg bor avagy pálinka legyen a zsebükben, — — Éjjel mindig gyertya égjen.

Az ilyen delinquenshez nem mehet hozzá, hogy vele beszéljen nemcsak ügyvéd, vagy más, hanem még az ezred lelkészének sem szabad oda menni, mielőtt az ítéletet meghozták volna; és ez azon okból (tilos) mert eképpen néha olyan beszélgetés történhetik, hogy az ezred aztán nem jöhet rá az igazság gyökerére és ez által az igazságszolgáltatásra hátrányos.

Minden fogolytól, a kit bezárnak, az őrmestertől 1 frt, a kapitánytól 1 arany, a hadnagytól 2 frt, a zászlótartótól 1 birod. tallér, a közlegénytől 5 garas jár a porkolábnak, de a mit ők készpénzbenkell, hogy kifizessenek vagy pedig a porkoláb beadványára a fizetésükből vonatik le; — — ellenben a vasakat és lakatokat ő köteles jó karban tartani: A ki oda megvasalatlan jön, a felét fizeti.

A ki a porkolábhöz jön és megvasalandó, megkapja a kulcsot a porkolábtól és önmaga vasalja meg magát és a porkolábnak a kulcsot visszaadja: Ha nem akarná, úgy a poroszló vasalja őt meg; aki azonban valami becsutelséget követett el, azt a poroszló vasalja meg. — — A mikor valakit megvasalnak, mindig megparancsolják, hogy simán vagy keresztbe.

A vesztőhelyre 3 embert vezényelnek ki estig, a kik távol állanak, míg a hóhér a testet eltemeti; némely helyen testvérületek vannak, melyek az ilyet leveszik és solemniter eltemetik, a mit nekik meglehet ugyan engedni, de kivezényelteteket nem kell ahhoz adni.

Ha valakit agyonlőnek, úgy betakarják azt bokrokkal vagy köpenyeggel; a porkoláb gondja, hogy sírt ásasson, arra kivezényelt dragonyosokkal; naplementig egy 3 emberből álló őrséget rendelnek oda, míg bajtársai csöndben eltemetik őt.

VI.

Büntetések végrehajtására vonatkozó utasítások XIX. század elejéről.

1. Utasítás

*a sánczmunkára ítélt rabokkal való bánásmódra nézve 1805-ből.*¹

1. §.

A sánczmunkára ítélt rabot a büntetése helyéül kijelölt erősségbe való megérkezésekor azonnal be kell vezetni a várparancsnokságnál vezetendő protokollumba, félreeső helyen a törzsfoglar jelenlétében a poroszló által meztelenre le is kell vetköztetni, orvossal meg is kell vizsgáltatni.

2. §.

Abból a ruhából, pénzből vagy más holmiból mit a rab magával hoz, egyebet mint fehérneműt és cipőt nem szabad nála hagyni; a többit mind el kell venni tőle és jól meg kell őrizni, vagy ha az idő multán romlásnak van kitéve akkor nyilvánosan el kell árverezni és szabadulásakor neki úgy az esetleg megőrzött, valamint az eladott holmijáért befolyt összeget — — — át kell adni.

3. §.

A vas, melyet a sánczmunkára ítélt rabra rá kell verni, csak lábvas vagy u. n. nyugvas lehet, a mit rá kell fejezni, a melynek súlya azok részére a kik 5 évnél nem hosszabb időre vannak elítélve $3\frac{1}{2}$ fontban, és azok részére a kiknek büntetési ideje 5 évnél tovább tart $5\frac{1}{2}$ fontban van meghatározva.

4. §.

A kaszamátáknak, hol a rabok őriztetnek, kikövezve kell lenniök. — — — Belső felszerelésükre egyéb nem engedhető meg mint a falhoz oda erősített erős deszkából való u. n. prics, a középen csüngő lámpa, egy fából való viztartály hasonló meritővel, meg egy fődéllel ellátott megvasalt csöbör a szükség végzésére. — —

5. §.

A rabok fekvőhelye csupasz pricsből áll és csak a téli hónapokban lehet nekik egy gyapjú takarót vagy egy u. n. pokróczot adni. — —

¹) Instruction wie nach Sr. Kaiserl. auch Kaiserl. Königl. Majestät allerhöchsten Befehl die zur Schanzarbeit verurtheilten Sträflinge zu behandeln seyn 1805.

Cs. és kir. hadi levéltár.

7. §.

— — A rabokat magán munkára semmi esetre se, hanem csak is közmunkára szabad alkalmazni,¹⁾ a mi alatt a vár és helyőrségi személyzet, továbbá a katonai tisztviselők és lakók számára való vízfordás is értendő. — — Azon munkákért, melyeket a rabok az erősségnek vagy különben a katonai kincstárnak teljesítenek, nem szabad fizetni semmit, ha azonban polgári vagy kamarai hatóság részére végeznek közmunkát, azért a várparancsnokság által meghatározandó méltányos fizetést kell követelni.

A kézművesmunkát végző raboknak napjára 1, 2, legfönnebb 3 kr. pótdíj engedélyeztetik; ezt azonban nem szabad nekik a kezükbe adni sem pedig jobb élelmezésükre fordítani, hanem mint tulajdonukat a várparancsnokságnál letétbe kell helyezni és büntetésük kitöltésekor nekik vagy ha a büntetés alatt meghalnak örökösöknek ki kell szolgáltatni. — — —

9. §.

A rabok bárminő bántalmazása az őrségnek szigorúan tiltatik.

11. §.

— — A raboknak az éneklést vagy más lármázást nem kell megengedni, nekik nem szabad játszani, más mint imakönyv nem is engedtetik nekik, annál kevésbé írószer. A kaszamátkban és azokon kívül persely-kifüggesztése stb. által való koldulás tilos, ha azonban valamely más módon folya be alamizsnapénz ezen rabok részére, az kellőképen átveendő és a mennyiben a várparancsnokság az egészség fönntartására szükségesnek találja, dohányra és pálinkára fordítandó; de a pálinka élvezete a meszely hat tizedrészét nem szabad hogy meghaladja, ezt az italt is el kell hozni a rabnak és soha sem szabad neki korcsmába belépni.

12. §.

— — Gondoskodni kell arról, hogy a rabok minden héten tiszta fehérneműt vegyenek, és egymást megfésüljék. A hajukat is le kell vágni legalább minden 3 hónapban. — —

¹⁾ A munka nemét az 1816. nov. 24-én kelt udv. hadi tanácsi leirat szabályozta oly módon, hogy a sánczrabok négyféle munkákra voltak alkalmazhatók:

- a) az erődítéseknél előforduló napszámos-munkákra;
- b) a tüzérségnél és kincstári katonai raktárakban előforduló rakodási munkákra;
- c) nyílt utcán való tűzifavágásra.

d) Temesvárt a rabok oktatást nyervén a kőműves és ácsmunkában: ilyen munkákat végeztek az erődítéseknél.

Dr. Gábor Gyula: „A Katonai Börtönrendszer.“ Bpest. 1904. Magy. Jogászegyl. Értekezések XXIX. k. 2 füzet 43.

13. §.

A rabok napi ellátása fejenként 4 krban és egy porció kenyérben állapított meg. — — Ebből a pénzből csak $3\frac{1}{2}$ kr. van a kosztra, és $\frac{1}{2}$ kr. fehérneműre s fésűk beszerzésére, meg a 16. §-ban felsorolt szükséges szerelvények fönntartására meghatározva.¹

14. §.

A kosztnak naponta egy hüvelyes veteményből vagy lisztből és más e féléből készült meleg ételből kell állania, a melyet a mennyire lehet néha hússal is kell elegyíteni. — — Az etetés délben történik a szünóra alatt, és minden rabnak az ő porcióját külön fa-tálban a törzsfoglár jelenlétében kell átadni, valamint mindenkit fa-kanállal is el kell látni.

15. §.²

A törzsfoglár kötelessége, hogy a raboknak a kosztot a megállapított árban beszeresse; ha ő azonban alapos oknál fogva azt megtenni képtelen lenne, akkor azt a várparancsnokság engedélyével más valaki által végeztetheti ugyan; de azért mindig ő marad felelős ezen szabályok pontos megtartásáért.

16. §.

A fa-tálak és kanalak, a szükséges főző-edények és általában minden előszabott szükséglet első beszerzése a kincstár költségén kell hogy történjék.

17. §.

A kenyeret a raboknak naponta délben evéskor és pedig fölívágva kell kiosztani, mivel nekik kést vagy más evőeszközt a kanalan kívül soha sem szabad kezüknél hagyni.

¹) A polg. hatóságok által közmunkára ítélt és az erősségekbe szállított rabok élelmezésére és ruházatára azokra a napokra a mikor sánczmunkát végeztek 6 krt utalványoztak az u. n. erődítési alapból, nekik azonban abból csak 2 kr. adatott ki, a többi visszatartatott arra az időre a mikor nem akadt munkájuk (1750. április 4-iki rendelet).

1768. óta azokat a tartási költségeket, a melyek a büntetés végrehajtásának ideje alatt a polg. rabok keresményéből ekként nem nyertek földözetet: évenként föl számitották és a katonai hatóságoknak meg kellett téríteni.

Maasburg: 62. l.

²) A félrokkant katonák közül kinevezett törzsfoglárnak szakaszvezetői, a főtörzsfoglárnak őrmesteri rangja volt. Normale über den künftigen Stand u. Behandlung des milit. Arrestanten-Aufsichts-Personals. Wien aus der Kaiserl. Königl. Hof- und Staats-Druckerey 1808.

Cs. kir. hadi levéltár.

18; §.

A raboknak naponta egy fa-porczió is engedélyeztetik, a mely főzésre, saját ruhájuk mosására és télen fűtésre használandó és a törzsfoglar által úgy számolandó el mint a pénz és a kenyér.

20. §.

A várakban sánczmunkán levő polgári rendű gonosztevőkkel általában úgy kell bánni mint a katonai renden levőkkel, ezek tartási költsége azonban külön számítandó föl és minden év októberének végével az udv. hadi tanácsnak bejelentendő, hogy az a katonai kincstár részére megtérittessék.

21. §.

Mivel a rabok erkölcsi javulására kiváló tekintettel kell lenni, ezért kötelessége a várparancsnokságnak, hogy ők vallásuk különfélesége szerint vásár- és ünnepnapokon, a milyen gyakran csak lehet papi személyek részéről vagy a templomban vagy más tisztességes helyen, a megkívántató hit és erkölcsi oktatásban részesüljenek, hogy az Isteni tiszteleten megjelenjenek és minden évben legalább kétszer úri szent vacsorát vegyenek.

22. §.

A várparancsnokság fölhatalmaztatik, hogy a rabokat, kik vétséget követnek el — — — pálczacsapásokkal vagy kenyeren és vízen való bőjttel büntettesse; de a pálczacsapások száma az 50-et ne haladja meg, a bőjt ellenben legfönnebb 3 és pedig nem egymás után következő napra, hanem megszakítással szabandó ki.

23. §.

— — — A pálczacsapással való fenyítést,¹ akár ítéletileg, akár a várparancsnokság által szabott legyen az ki, nyilvánosan kell végrehajtani és a poroszlót kell arra használni.

— — — Kelt Bécsben 1805. július 17-én.

B) melléklet:

Leirása

a sánczmunkára ítélt rabok ruhadarabjainak.

Egy erős fehér halina-posztóból való csuklyával, 7 rézgommbal, belül kétfelül zsebbel ellátott kellő bőségű és lábikráig érő hosszúságú jól megvarrt és beszegett kabát.

¹⁾ A botbüntetést a katonai határőrvidékeken Mária Terézia 1762. deczemb. 4-én 224 sz. a. kelt legfels. kéziratával eltörölte volt.

Két hosszú, erős csinvatból készült mindkét oldalán egész végig jól fölvarrt lyukas fa-gombbal ellátott nadrág, ki és begombolható, hogy az ember a rákóvácsolt nyűgvastól levethesse és kitisztithassa azt.

Télen hasonló posztónadrág.

Egy sapka fehér halina-posztóból.

Két erős, fél-fehér kendervászonból készült kellő hosszúságu és bőségű ing.

Két közönséges komisz kapcza. (Socken)

Egy pár tehénbőr-bakancs.

2., Utasítás 1805-ből,

*a fenyítőházra ítélt rabnókkal való bánásmódot illetőleg.*¹

2. §.

A mit a rabnók magukkal hoznak, abból a ruhából és egyéb holmiból csak a fehéreneműt és a lábbelit szabad náluk hagyni. — —

3. §.

Az átvételkor — — a hajukat le kell nyírni és vasra kell őket verni; a vas, a melyet a fenyítőházra ítéltre kell verni, csak az u. n. katona vas lehet, a melynek súlya azok részére, a kik 5 évnél nem hosszabb időre vannak elítélve 2 fontban és azok részére, kiknek büntetési ideje 5 évnél hosszabb tartamú, 3 fontban van megállapítva.

4. §.

A fenyítőházra ítélt rabnók valamint a sánczmunkások más letartóztató hely hiányában kaszamátkban őrzendők. — — Ezek belső berendezése nem szabad, hogy egyébből álljon, mint a falhoz erősített erős deszkából való u. n. pricsből, egy közepen csüngő lámpából, egy fából készült viztartályból, hasonló meritővel, egy fődéllel ellátott fa-csöbörből szükségük végzésére. — —

5. §.

Fekvő helyük szalmazsákból, hasonló párnából, lepedőből és pokróczból áll. Két rabnőre mindig egy pokrócz, egy párna, egy lepedő és szalmazsák számítandó és minden három hónapban friss szalmával látandó el, a lepedőt azonban minden hónapban mosásba kell adni. — — —

¹) Instruction wie nach Sr. kaiserl. auch kaiserl. königl. Majestät allerhöchsten Befehl die zur Zuchthaustraufe verurtheilte weiblichen Sträflinge zu behandeln seyn 1805.

Cs. és kir. hadi levéltár.

„Rabnőkről“ van szó az Utasításban, mert a Hadi Törvénycikkekét közönséges büntettek és vétségek esetében nemcsak katonákra, hanem a katonai bírói illetőség alá tartozó minden személyre alkalmazták.

Ignaz Franz Bergmayr. „Kriegsartikel Für Die Kaiserlich = Königliche Armee“ Wien. 1824. R. v. Möske. 5. l.

7. §.

A rabnők napi munkáját a várparancsnokság határozza meg, a melynek azonban tekintettel kell lennie arra, hogy a mennyire lehetséges, a hosszabb időre ítélték nehezebb munkára alkalmaztassanak, ezeket soha nem szabad vár-, vagy más hasonló közmunkára és általában soha a sánczmunkás rabokkal együtt, hanem mindig elkülönítve kell a belső várhelyiségeinek, vagy más katonai épületek tisztítására, saját fehéreneműjöknek, a kórházban levő betegek és a sánczmunkára ítélték fehéreneműjének mosására alkalmazni; ezek ép oly kevésbé szoríthatók rá magán-lakások tisztogatására még fizetésért is, még kevésbé adhatók ki magánosoknak munkára, akár rövid akár hosszabb időre.

Ha a büntetés helyén alkalom akad, hogy azok varrással, kötéssel, fonással vagy más hasonló kézi-munkával valamit kereshessenek, akkor arra kell őket alkalmazni és nekik erre a célra a mennyiben a letartóztató hely arra nem alkalmas, más megfelelő szoba jelölendő ki.

A munka április, május, június, július, augusztusban és szeptemberben 6 óraker, a többi hónapokban azonban 7 óraker veszi kezdetét és 12 óráig szakadatlanul foly: 12-től 1-ig tart pedig a déli idő: 1 órától a nevezett hónapokban 7-ig, a többiekben alkonyatig hasonlókép szakadatlanul dolgozni kell; közmunkánál az általában szokásos pihenő idő megtartandó. A magánosok által kialakított munkáért a fizetést a várparancsnokság szabja meg méltányos számítással. A kincstár részére teljesített munkáért — — — nem jár munkabér.

12. §.

A tisztaságra komolyan kell ügyelni, ezért a rabnők rászorítandók, hogy naponta korán, mielőtt munkára mennek, megmosakodjanak, azonkívül és a szükség szerint testüket megtisztítsák, minden héten tiszta fehéreneműt vegyenek és egymást kölcsönösen megfésüljék. A hajukat is le kell nekik legalább minden 3 hónapban egyszer vágni. — — —

13. §.

A rabnők napi ellátása fejenként 4-krban és egy kenyérporczióban állapítatik meg. — — — E pénzből $3\frac{1}{2}$ kr. a kosztra, és $\frac{1}{2}$ kr. a fehéreneműre, továbbá a ruházat jókarban tartására és a fésük s egyéb szükséges szerelvények beszerzésére van meghatározva.

(A következő §§-ok intézkedései azonosak az I. és II. fejezetben közölt utasításokban foglaltakkal.)

21. §.

A várparancsnokság fölhatalmaztatik, hogy azon rabnőket, a kik a munkában hanyagoknak találtatnak, illetlenül viselkednek, vagy különben vétséget

3. *A várfoogságra ítélt foglyokkal való bánásmódra vonatkozó 1806-ban kiadott utasítás¹.*

2. §.

Abból mit a rab magával hoz — — — a szükséges ruha és fehérnemű használatra és változóul meghagyandó nála.

5. §.

Vassal vagy egyéb büntetés-súlyosbitással a várfoogságra ítélt csak akkor terhelendő, ha — — — az a büntető ítéletben reá kifejezetten ki van szabva, vagy ha a fogoly a büntető helyről való megszökésre kísérletet tett.

A vas, melylyel a rabok az említett esetben kezükön és lábukon megvasalva őrzendők, a közönséges 3 font súlyú, katona-vas.

7. §.

A foglyoknak saját ágyneműjök használata, ha van nekik olyan, megengedtetik; különben pedig az ők fekvőhelye egy szalmazsákból, egy hasonló párnából, egy lepedőből és egy gyapjú pokróczból áll. Minden 3 hónapban friss szalmával kell őket ellátni, a lepedőket pedig minden hónapban mosásba kell adni, és általában gondosan kell ügyelni arra, hogy a rabok tisztán tartsák testüket, megmosdjanak, fésülködjenek és minden héten tisztát vegyenek.

8. §.

— — — A minden helyiségben alkalmazandó lámpával alkonyattól takarodóig világítani kell.

10. §.

Minden foglyot egy helyiségben egyedül kell őrizni. Ha a hely szűke azt követeli, hogy két rab egy helyiségben együtt őriztessék, akkor erről jelentést kell tenni, és az udv. hadi tanács határozza meg ilyen esetben, hogy melyik két rabot kelljen összetenni.

12. §.

A foglyok napi élelmezése fejenként 10 krban van megállapítva, a mi in vero praetio számítandó föl, és nekik azt úgy mint a fát, világítást és fehérneműt saját vagyonukból kell fődözniök. A vagyontalanok naponta 10

¹) Instruction über die Behandlung der zum Festungs-Arreste verurtheilten Sträflinge. Wien. 1806.

Cs. és kir. levéltár.

krjával és egy kenyérporcióval a kincstár által élelmeztetnek és így fődöz-
tetik a fűtés és a lámpa is. Hasonlóképp történik az a fogolynőkkel is, a
kiknek nincs vagyonuk és élelmüket kézi munkával nem kereshetik meg.¹

13. §.

— — — Italt a foglyoknak csak is víz van megengedve; bort és más
italt ellenben csupán betegség esetében szabad, orvosi rendeletre, mint or-
vosságot adni nekik; ellenben a burnót és dohány élvezetét, a mennyiben
módjukban áll, vagy ha az a kincstár által engedélyezett tartási költségből fődözhető,
meg lehet engedni.

15. §.

Minden látogatás meg van a foglyoknak tiltva; csak fontos esetekben
engedheti meg nekik a várparancsnokság az idegenekkel való beszélgetést,
ennek azonban a törzsfoglar és egy helyi alkalmazású tiszt jelenlétében s
általuk érthető nyelven kell megtörténnie.

17. §.

A börtönhelyiségből a szabad levegőre való kimenetel a foglyoknak
csak akkor szabad, ha az orvos betegségnél vagy más körülménynél fogva a
szabad levegőn való mozgást szükségesnek találná. — —

18. §.

Ha valamely fogoly beteget jelent vagy annak találtatik — — — a
míg körülményei engedik, börtönében, különben pedig egy őrnek melléje
rendelése mellett a katonai kórházban kezelendő. — — — A kórházi élelme-
zést és a gyógyítási költségeket neki a saját vagyonából kell fődöznie. A
vagyontalan számára az ő egész élelmezési pénzét és kenyérét a kórházba
kell beszolgáltatni, ellenben a megkivántató kosztot neki, úgy mint másnak,
a kórház kell, hogy adja, és az orvosság a kincstárnak fölszámítandó.

23. §.

Jelen szabályzat minden részét szigorúan szemelött kell tartani, és
ahhoz kell alkalmazkodni és az alól csak akkor teendő kivétel, ha egy vagy
más várfogságra ítélt fogolyra az udv. hadi tanács által legfelsőbb parancsra
enyhébb, vagy szigorúbb bánásmód külön rendeltetik el, mely esetben a ren-
delet szigorúan végrehajtandó.

¹) A törzsfoglar által előállítandó kosztanak naponta hüvelyes veteményből vagy
lisztből hússal vegyített ételből kell állania. Ezen ételek élvezhetőek és az élelmi czikkek
mindenkori árának megfelelőek, azonban a jóllakásra elegendőknek kell, hogy legyenek.
Ignaz Franz Seraph Bergmayr: „Handbuch zu dem heimlichen Verfahren bey der k. k.
Oesterr. Armeé:“ Wien 1812. In der Camesinaschen Buchhandlung. 46.

4. A katonai büntető igazságszolgáltatás 1812-ben.¹

40. §.

A halálos büntetésekről.

A katonai bíróságok által kiszabott halálos büntetések kötéllel, karddal vagy golyóval hajttnak végre.

41. §.

A fehérnépekre nézve meghatározza a törvény, hogy a halálos büntetés rajtuk csak karddal hajtható végre.

45. §.

A testi büntetésekről.

A testi büntetésnek a katonai törvényhozás szerint 3 főneme van; az első azokat foglalja magában, a melyek közvetlenül testi fájdalmat okoznak u. m. a hóhér által való kiseprűzés (Auspeitschen), a megbélyegzés, a vesszőfutas² (Spitzruthenstrafe), a pácza- és korbács-csapás.

A másodikhoz azok tartoznak, a melyek nem közvetlenül okozott fájdalom, de nehéz munkára való rászorítás által a testre nézve terhesek, név szerint: a sánczmunka, a fenyítőház büntetése és a katonai határőrvidéken való közmunka;

a harmadik végre magában foglalja mindazt a mi által az ember megfosztatik azon szabadságától, hogy hol tartózkodjék vagy abban korlátoztatik; ezek: a várfogság, a fogház, a foglár- és házi fogság, a száműzés, egy helységből vagy járásból való kitiltás, a confinatio³ és a hadi szolgálatra való rászorítás meghosszabbítása.

47. §.

A hóhér által való kiseprűzés és a megbélyegzés inkább a száműzés-büntetés súlyosbítására szolgáló semmint önálló büntetést képez, mivel csak is száműzés esetében történik meg és ennél fogva csupán külföldiekkel szemben alkalmazható. A kiseprűzés ezen fölül csak fehérszemélyek, cselédek és ilyes nem obligát katonai személyekre szabható ki bebizonyított javithatlanság vagy különös botránkozás okozása esetében, olyan büntett elkövetése által, a mely nem von halálos büntetést maga után.

¹) Bergmayrnek ezen fejezet bevezetésében hivatkozott kézi könyvéből kivonatolva a kézikönyv §-ainak megtartásával.

²) vagy vesszőzés.

³) kényszerítés arra, hogy az illető egy bizonyos helyen meghatározott ideig tartózkodjék. A száműzés egy neme.

48. §.

A megbélyegzés úgy történik, hogy az R betűt a tartomány kezdő betűjével együtt, a melyben az ítélet hozatott, a hátára, a polg. törvénykönyvben írt büntény esetében pedig a bal ágyékára fölismerhetően és kitörülhetetlenül bekarcolják.¹

49. §.

A vesszőfutás csak az obligát legénységre alkalmazható, az őrmestertől lefelé.

50. §.

A vesszőfutás legfelső foka 300 ember között való 10-szeri föl és alá-futásból áll,² egy, legfönnebb kétszeri vesszőváltással.³

¹) „A homlokon sőt a háton való megbélyegzés, továbbá a kikorbácsolás csak zsidókat meg külföldieket illet, a kik az örökös tartományokban 10 évig tisztességesen nem viselték magukat, emellett azokat az összes cs. k. országokból ki kell utasítani.

Benszülötteket nem kell kiutasítani — — — hanem nyilv. sánczmunkára kell ítélni a hol ugyanis különös törvény elrendeli azt.“

Orlandini: „Auszug Der Peinlichen Kriegsgerichtsordnung In Den Öesterr. Staaten.“ Wien bey Jos. Edlen von Kurzbeck. 1782. 68. és 69.

²) A katona különös testi büntetése a vesszőfutásból áll és a gyalogság s a lovasság között a következő a különbség, hogy az elsőnél 300, utóbbinál csak 150 ember, annál 10-szer ennél 6-szor való a legnagyobb szám, végül a gyalogság vesszőt használ, a lovasság a középső pakoló szíjat használja.

Az 1752. június 20-iki szabályzat meghatározza, hogy kisebb első ízben való lopások, kerítések megrongálása, könnyű babona, csekély dulakodások stb. 10-szeri vessző-illetőleg pakoló szíjfutással büntetendők.

Orlandini 64.

Példa: 1781. július 17. Egy Würtemberg ezredbeli császári vértés katonát, elkövetett tolvajlás miatt hatszor 150 azaz 900 farmatring-ütésre ítélték.

Lakatos Otto: „Arad Története.“ Arad, 1881. Gyulai István nyomása. II. k. 163.

³) A vesszőfutás Ausztriában következőleg történt:

A kaszárnya udvarán 300 embert állítottak föl két sorban, minden oldalon 150-et, és a legnagyobb büntetés a mit a hadi törvényszék kimondhatott 10-szeri föl és alá-futásból állott, háromszor való vesszőváltással, úgy hogy a büntetett ekként 6000 csapást kapott meztelen hátára, a mi élet-halálra ment.

Ha egy katonát vesszőfutásra ítélték, a mi ismételt szökés, a fegyelem durva megsértése, szemtelen tolvajság, súlyos ismételt kihágások és eféle vétségek miatt történt: akkor az ingét lehúzták és ez által meztelenné lett hátát csapásoknak tették ki.

A fejére vastag nemez süveget kapott, a mely az arcját védte esetleges ütésektől, karját pedig előre kötötték. Így elkészülve és szájában ólomgolyóval, hogy a fájdalmat elharapja, a sorok közé kellett mennie és ott lassú lépéssel haladnia, mialatt a két oldalt fölállított dobosok hangosan pergőt vertek, hogy ez által a büntetett fájdalomkiáltásait elnyomják.

55. §.

A pálczacsapás férfiakra, a korbácsütés nőkre vagy magára vagy a sáncz-munkánál és fenytőház-büntetésnél büntetés-súlyosbitásul vagy a tagadó tettesnek vallomásra bírása végett vagy végül a börtönben avagy kihallgatás alkalmával való illetlen magaviseletért középső büntetésképen (Zwischenstrafe) szabatik ki.

56. §.

A pálczabüntetés alkalmazható úgy nem obligát férfi katonaszemélyekre valamint az obligát legénységre, őrmestertől lefelé. Azonban ha a büntetés nyilvánosan hajtatik végre, akkor azt altiszteknek közemberekké való lefokozása kell hogy azt megelőzze, ép úgy mint a vesszőfutásnál.

57. §.

A pálczacsapás még ha magában álló büntetésképen szabatik is ki, 100-at nem haladhat meg.

A nyírfavesszők, a mivel ütötték, körül-belül kar hosszúságúak és alsó végükön kis ujjnyi vastagságúak voltak. Egy törzstiszt vezényelte az egészet, mialatt az altisztek oldalt körüljártak és ügyeltek, hogy a katonák kellően sújtsanak.

A végrehajtás befejezésével a büntetettnek a vezénylő tiszt elé kellett lépnie és az előszabott szavakat: „sokszorosán köszönöm a kegyes büntetést“ hangosan kellett elmondania, mire őt a kórházba vitték gyógyítás végett, a mi gyakran heteket vett igénybe.

A hatása ennek a büntetésnek olyan volt, hogy a kit avval sújtottak, néha a végrehajtás bevégzése előtt halva rogyott a földre.

Ha a bűnös a fájdalomtól és kimerüléstől összeesett, akkor padra kötözték és így kapta ki a rá kiszabott számból még hiányzó csapásokat a katonáktól, a kik evégett mellette elvonultak.

Már a XVI. században szokásos volt a vesszőfutás büntetése Ausztriában, Németországban, Francia- és Svédországban.

Azt állítják, hogy Gusztáv Adolf svéd király hozta be.

Dr. Richárd Wrede: „Die Körperstrafen Bei Allen Völkern Von Ältesten Zeiten Bis Auf Die Gegenwart. 1898.“ Verlag von H. R. Dohrn. Dresden 424. és 425.

A vesszőfutás Oroszországban az 50-es évek elején még szokásos volt.

F. M. Dostojevsky: „Memoiren Aus Einem Totenhaus.“ Leipzig. Ph. Reclam jun. Universal-Bibliothek. 2647—2649. füzet. 74.

A nép között Nyitrán egy ma is élő katona-dalban le van írva a vesszőfutás ilyenképen:

— — Háromszázan kirukkolnak,
Két sor glédát formiroznak,
Nyírfa vesszőt osztogatnak,
Német nótát fujdogálnak. —
Az auditor fel-felkiált:
„Vágjad, vágjad az ebadtát!
Ha nem tudja, hadd tanulja,
Mi a katona regula!“

„Magy. Népköltési Gyűjtemény.“ Uj folyam. Szerk: Arany László és Gyulai Pál. Pest. 1872. Athenaeum. I. k. 286.

60. §.

A sánczmunka a legénységre az őrmestertől lefelé szabatik ki. Az altisztekre nézve ez a büntetés állandó lefokozással jár.

61. §.

Ez a halálos büntetéshez legközelebb álló büntetés csak teljesen javíthatlan emberekre 1-től 10 évig szabandó ki. 10 évet csak kivételesen haladhat meg.

A szökevény-tiszt a ki elítéltetett és rangjától megfosztatott, ha a körülmények további büntetését, de nem halálos büntetést igényelnek, sánczmunkára ítélandó s mint a közember olyan elbánásban részesítendő. Ennek a büntetésnek van helye, az állás vagy rangra való tekintet nélkül úgy tisztekre mint hivatalnokokra nézve nyilv. hitelpapírok utánzása, valamint rablás esetében.

73. §.

A sánczmunkára ítélt egyén büntetésének ideje alatt mint katona becsületlennek, de a büntetés kiállása után az által megtisztultnak tekintendő és pedig akként, hogy a katonai rend minden jogába, szabadságába ismét belép, de a sánczmunkára másodsor elítélt ember katonai szolgálatra örökre képtelennek és mint javíthatlan gonosztevő a katonai rendre méltatlannak ítéltetik.

75. §.

A fenyítőház-büntetés nőnemű személyekre szabatik ki, a kik katonai birói illetőség alá tartoznak és a kiknek atyja vagy férje nem tartozik a honorácziórok közé. Ennélfogva az nem alkalmazható a tisztek és törzshöz tartozó tiszti rangban levő egyének, az ezred- és főorvosok, a táborigadi iroda hivatalnokai, a biztosságnál, az élelmező hivatalnál stb. alkalmazott fejedelmi és városi hivatalnokok stb.-ek feleségeire és leányaira.

81. §.

Olyan büntetettékre, a melyek a fölmerülő körülmények szerint fokozottabb tetszés szerint való (arbiträr) büntetést, de nem sánczmunkát vagy fenyítőházat érdemelnek, a katonai határőrvidéken és kivált a községekben a közmunka-büntetés is kimondható. Annak tartama azonban egy évnél tovább soha se terjedjen, mivel különben sánczmunkának volna helye. A közmunka a rabok erejéhez kell hogy szabva legyen, mindig vasban kell azt teljesíteni és lehetőleg épen abban a községben vagy járásban a hol a büntett elkövetetett. Az ilyen rabokat a község, század vagy ezred fogházában tartják, napi élelmezésükre 6 krt kapnak; ezt az ők határőrháza (Gränzhaus) fizeti; ha

azonban vagyontalanok, akkor 3 krt kapnak a határőrvidéki élelmezési alapból és 3 krt a községtől, a hol megtelepedtek vagy laknak.

82. §.

A fogház, foglár- vagy házi fogság vagy a bíróilag vizsgálandó büntettes őrzésére vagy pedig büntetesképen rendeltetik el.

83. §.

A fogház csekélyebb vétségek esetében a legénységre és katonai egyénekre (Militärpartheyen) őrmestertől lefelé alkalmaztatik és kenyér és víz mellett való bőjttel, meg hosszú és kurta vassal súlyosbítatik; a kurta vasnál ügyelni kell arra, hogy a büntetendőnek minden kiállott 6 óra után legalább 2 órai pihenés engedendő.

84. §.

Ezt a büntetést rendszeren előző birói eljárás nélkül a század- vagy ezredparancsnok szabja ki. Az első joga 48 órai kurta vasnál vagy négy napi víz és kenyér mellett való fogságnál nem terjed tovább; az ezredparancsnokot a tartamra nézve a törvény nem korlátozza, de az — — — soha se szabassék ki hosszú időre és a kenyér és víz mellett való fogság legfönnebb 14 napra mondassék ki, mely idő alatt a fogolynak hetenként 3-szor még is meleg ételt kell kapnia.

85. §.

Minden ilyen sorezredbeli fogoly Galicziában, Erdélyben és Magyarországon napjára 3 krt., valamennyi többi örökös tartományban — — — 4 krt kap a kenyeren kívül; emellett húsilletményét megkapja, az illető országra nézve megállapított mérték szerint. — — — A büntett miatt fogházba jövő katonai birói illetőség alá tartozó katona-asszonyok a kincstár által napjára 2 krral és 1 kenyérporcióval láttatnak el, ha különben nem képesek megélni.

86. §.

A katonai községek polgárai polg. fogsággal is, a többi lakosok — vassal vagy a nélkül kenyeren és vízen vagy pedig ezen súlyosbitás nélkül fogházzal büntettetnek és ép úgy mint a fogházra ítélt ezredhatárőrök határőrházaiktól¹ napi élelmezésükre 6 krt kapnak, vagy ha vagyontalanok 3 krt a határőrvidéki-élelmező-alapból és 3 krt a községtől a hol le vannak telepedve vagy tartózkodnak.

¹) Bizonyosan határőri portát ért ez alatt.

87. §.

A foglár-fogság őrmesterre, szakaszvezetőre, hadapródra, foglárra, ezred-dobosra, fő- és alorvosra, furirra, főtisztre, és az ezred többi törzsszemélyzetére valamint valamennyi katonai birói illetőség alá tartozó hivatalnokra és pedig az elülnevezett 3 rangban levőkre a foglár-fogság előző birói ítélet nélkül is az ezredparancsnok parancsára hosszú vagy rövid vassal meg kenyér és víz mellett való bőjttel, a foglárra, ezreddobosra, furirra és alorvosra pedig hasonlóképp vassal szigoritva alkalmazható. Főtiszteket és velük egyenlő rangban levő törzsbeli személyeket és katonai hivatalnokokat csak akkor lehet vásra verni, ha elkövetett bűnük a pört megérdemli.

89. §.

A házi fogság csak is főtisztekre és velük egyenlő rangú törzsbeli személyekre és katonai hivatalnokokra alkalmazható és rendesen csupán csekély vétségekért szabatik ki az ezredparancsnok által, az ő belátásától függő időtartamra.

90. §.

Úgy a foglár- valamint a házi fogságért a kapitány 2 frt, az alantas tiszt pedig a ki alatt az ezred és zászlóalj-segédtsízt is értetik, valamint az ezredorvos 45 kr. fogházpénzt köteles fizetni a foglárnak. A hadbiró és számvevő tiszt rangja szerint fizet. A többi katonai egyén és az őrmestertől lefelé senki sem fizet fogházpénzt.

92. §.

Várfogság tisztokra és velük egy rangban levő törzshöz tartozó egyénekre és katonai hivatalnokokra, a kir. ezred-hadapródokra, meg mindazon katonai birói illetőség alá tartozó nőnemű személyekre alkalmazható, a kik a 75. §-ban mint a fenyítőház-büntetés alól mentesek soroltattak föl.

93. §.

A várfogság 1 évnél rövidebb és rendszerint 10 évnél hosszabb időre nem szabható ki. Tiszteknél ez mindig rangvesztéssel (Cassirung), hivatalnokoknál elbocsátással és hadapródoknál apródi állásukból való elbocsátással jár.

103. §.

Egy bizonyos helyről vagy járásból meghatározott időre vagy örökre való száműzés (Verweisung) rendesen akkor mondatik ki, ha a büntetett nem követett ugyan el közártalmú tettet, de elkövetett tettének helyén való maradása vagy különös megbotránkozásra vagy visszaesésre új alkalmul szolgálna;

ilyen esetek az istenkáromlás, kerítés, házasságtörés és egyáltalában az erkölcs ellen való vétségek.

105. §.

A *confinatio* a tettesnek vagy neki és családjának egy meghatározott és el nem hagyható helyen vagy járásban meghatározott ideig tartó vagy állandó tartózkodásra való utasítása.

106. §.

A hadi szolgálatnak meghosszabbítása a szökés büntettének esetében alkalmaztatik.

MÁSODIK RÉSZ

ISKOLAI BÉNYÍTÉS

MÁSODIK RÉSZ: ISKOLAI FENYÍTÉS.

Az iskolai élet a külvilág képe — kicsinyítő tükörben nézve. Miniátür kép, melyen az eredetinek durvasága, éles körvonalai finomítva, ríktó szinei enyhítve vannak. Eszményített, de azért mégis élethű kép az.

Az iskolai büntetések ezért olyan jellemzők a korra nézve.

A mit csak ismerünk azokból, közöljük ennél fogva.

I.

Büntetések az esztergomi szt. benedekrendi kath. főgimnáziumban.¹

A Mária Terézia által 1777-ben kiadott Ratio Educationis életbeléptetése után való időben előfordult büntetések:

Hasznos gyakorlatoknak kidolgozásra való föladása,

alsóbb osztályba való lecsapás, degradálás, a mi esetleg az egész tanári testület jelenlétében történt,

carcer,

24-ig terjedő korbácsütés, a mit súlyosabb esetekben nyilvánosan szolgáltatott ki,

megvesszőzés,

kizárás a) bizonyítvánnyal

b) anélkül.

Utóbbi esetben a kicsapott tanuló nem folytathatta tanulmányait. Ennek sok bizonyítvány-hamisítás volt a következménye.

1783-ban megint ilyen hamisítás nyomára jött az igazgató, azért a helyt. tanács szigorúan intézkedett, hogy a hamis bizonyítványok erélyesen nyomó-

¹) Vojnits Döme: „Milleniumi Értesítő A Pannonhalmi Sz. Benedek-Rend Esztergomi Kath. Főgymnasiumáról Az 1895/6. Isk. Év Végén.“ Esztergom. 1896. Laiszki János. könyvnyomdája.

zandók, a hamisítók kizárandók az iskolából. Az igazgató kevés vártatva megint hamis bizonyítvány nyomára jött. A főigazgató a következőleg intézkedett: Hogyha nincs még elfogva, fogassa el s a városi börtönbe zárassa. Koplaljon kenyéren és vízen; kutassa ki, vannak-e pajtásai. Kérdezze ki azt is, hogyan utánozták az írást, hogy nyomták rá a pecsétet. Tárja föl a bünt az ifjuság előtt s annyit vágasson rá, a mennyit elbír, s zárja ki.

Egyik tanuló tiszteletlenül viselte magát a tanárral szemben; nyilvánosan, térden állva kért tőle bocsánatot. Eléfordult az is, hogy engedetlen tanulóval a földet csókoltatta meg az igazgató.

II.

Fenyítés a pápai ev. ref. főiskolában.¹

E főiskola 1531-ben keletkezett.

Létesítéséhez a Trotzendorf Bálint híres goldbergi iskolája szolgált mintául.

a) 1858. évi törvényeiben előforduló büntetések:

büntető-jegy (signum, ferula) viselése,²

pénzbírság 1—100 denárig,

szigorú megdorgálás,

nyilvános megrovás,

az iskolának nyilván. bocsánatkéréssel való megkövetése,³

megcsapás (vapulare),

kicsapás, melyet megbecstelenítő eltávolításnak, inhonestus exitusnak hívtak s a melyet nyilván. fenyítéssel, megvesszőzéssel

„poena virgarum-mal“ szoktak szigorítani.

Az erre vonatkozó 20 t.-cz. így szól:

„Senki, a ki a mi növendékeink sorába és csoportjába fölvetett, az év letelte előtt innen máshova el nem mehet, ha csak valami tisztességes hivatalra tisztességgel el nem hívatik, az elhívott vagy az év leteltével máshova menő pedig hálájának világos jeléül rövid köszönő beszéddel a nagyteremben ünnepélyesen

¹) Kis Ernő: „A Dunántúli Ev. Ref. Egyházkerület Pápai Főiskolájának Története 1531—1895.“ Pápa. 1896. Az ev. ref. főisk. betűivel nyom. Kis Tivadar.

²) Egy zsinegen lógó fa-táblácska volt az. Azt büntették vele a ki künn vagy benn anyanyelvén és nem diákul beszélt.

Ez a megszégyenítő büntetés emlékeztet arra, hogy a kít pellengérré állítottak, annak is szoktak olykor táblát akasztani a nyakába, melyre bűne rá volt írva.

³) Lásd: ekléziakövetés.

vegyen búcsut. Ha pedig történetesen valaki hálátlannak tapasztaltatik és titkon illetlen módon eltávozik, az ilyen a többi növendékektől űzelve, kiveszszőzve (virgis caesus) bocsáttassék el és megbélyegző értesítés küldessék utána.“¹

b) Az 1789. évi törvények büntető intézkedései közül megemlítendő a rest tanulókra kiszabott

érdemfokozatban való lecsapás és alsóbb osztályra néhány napra vagy hétre avagy egész esztendőre való beosztás, a vesszővel és pálczával való fenyítés.

„A mi az erkölcsökre nézve való hibának büntetését illeti“ — így szól a Rendtartás — „közönségesen rendeltetik, hogy a gyengébbek ugyan vesszővel, a nagyobbak pedig pálczával büntetessenek — — Mely a Tanítóknak mindazáltal szabad akaratyokra nem hagyattatik, hanem ha a vétek olyan, mellyet még csak kevesen tudnak, a Tanítónak és két Inspectoroknak jelenlétében csak magánossan büntetetik meg a véteknek mértéke szerént. Ha pedig világos a vétek, vagy többször is tselekedte a bűnös, akkor a Tanítónak, az Inspectoroknak, és tanulóársainak jelenlétekben büntetetik. Hogyha pedig az egész Oskolai ifjúság előtt tudva volna véttsége, az egész Oskola előtt büntetessék, mind a büntetés előtt, mind utánna egy kis rövid intést tévén akár a Tanító, akár az Inspectorok közül egy, mely által a bűnös a maga megjobbítására, a többiek pedig a példának kerülésére serkentessenek.“

Ezen törvényeket az előző korszak törvényeivel összehasonlítva kitűnik, hogy ezekből hiányzik az anyanyelv használatát tiltó intézkedés, nincs szó a signum vagy ferula viseléséről, de nincs szó egyáltalában ezen törvényekben pénzbírságról.

c) Az 1798. évi törvényekben szerepel :

az ismét életbeléptetett pénzbírság,
a szigorú megdorgálás,
a legáczió elvesztése,
az elzárás, mely egy hétig tarthatott és két porció kenyérre és vízre szoritva volt kitöltendő;
a vasraverés is alkalmaztatott, ha a bűnös a börtönben garázdálkodott és ha káromkodott — akkor megvesszőztetett.

Eléfordúl a deprecatio vagyis bocsánatkérés 12 órai elzárással, továbbá az egész diákság jelenlétében való megvesszőzés, valamint a kicsapás is.

¹) A kicsapást lásd alább a n.-enyedi főiskolánál,

III.

Miként büntettek a sárospataki ev. ref. főiskolában ?¹⁾

A ref. vallásuak sárospataki kollégiuma 1530-ban vagy 1531-ben létesült. Első törvényeinek forrásául a wittenbergi egyetem törvényei szolgáltak. Ezen első törvényeit 1621-ben átvizsgálták és kibővítették, mely alkalommal fölhasználták még az Alsó-Palatinatus²⁾ iskolai törvényeit is.

Az 1621-ből származó törvényekben a következő büntetésekkel találkozunk :

figyelmeztetés,
 intés,
 megdorgálás,
 nyilván. megrovás,
 ünnepélyes bocsánatkérés vagy kiengesztelés avagy elégtétel,
 a közös étkezésből rövidebb vagy hosszabb időre való kizárás,
 az élelem megvonása,
 szentenciák vagy zsoltár-részletek betanulása,
 kártérítés,
 pénzbírság 1—50 denárig,
 becsukás,
 megbotozás,
 megkorbácsolás,
 megvirgácsolás,
 a collatioból való kirekesztés,
 hivatalvesztés,
 tanítványoktól való megfosztás,
 elbocsátás és
 kicsapás.

Példák: A ki a folyóban fürdik vagy csónakáz 10 denárt fizet. A könnyelmű esküdözésnek 3 denár az ára. A ki kellő ok nélkül fegyvert hordoz magával, puskával lövöldöz, mást veréssel fenyeget, vagy arra kényszerít, hogy fegyverhez nyúljon, 50 denárt kell fizetnie vagy megkorbácsolják. A ki valakire ellenséges indulattal leselkedik, vagy a ki mást megvág, fogságra vetik és vétsége szerint büntetik. A ki tudva és akarva gyanús helyre megy s itt aljas személyekkel társalog, első esetben nyílt bocsánatkéréssel tesz eleget, másodsor már megkorbácsolják és az iskolából eltávolítják. Ha azonban kiderül,

¹⁾ Békefi Reming: „A Sárospataki Ev. Ref. Főiskola 1621-iki Törvényei.“ Értekezések a tört. tudományok köréről, szerkeszti Pauer Imre. Tud, Akad. 1900. XVIII. k.

²⁾ = Alsó-Pfalz.

hogy erkölcstelenkedett, már első ízben elzárják, majd megkorbácsolják és kizárják az iskolából. A ki lop, a kertek és szőlők termését mint tolvaj elhordja, mást csere vagy ajándékozás révén megcsal, elcsukják, s a kár megtérítésére köteles, vagy pedig nyilván ki kell engesztelnie az iskolát. Ismétlődés esetén megvirgácsolják és kirekesztik az iskolából. A ki mást rágalmaz, hamisan bevádol, otrombán nyugtalanít, szid és káromol, első ízben nyilván elég-tétel adásra köteles; második ízben kizárják a collatioból a visitator hivatalos működéséig, harmadik ízben megkorbácsolják és elbocsátják az iskolából, vagy ha a vétség oly nagy, világi büntetés éri. A ki összeesküvést, fölkelést s az iskolán kívül bárminő lázadást szít, megbotozzák és az iskolából eltávolítják.

IV.

A debreczeni ev. ref. főiskolában szokásos büntetések.¹

Keletkezett ez a főiskola 1549-ben. Törvényeit a wittenbergi egyetem 1571-iki, a debreczeni régibb és a sárospataki 1621. évi iskolai törvényeiből alkották meg.

Ezen XVII. és későbbi, XVIII. századbéli törvényeiben előforduló büntetések:

megdorgálás,
 nyilván megrovás és bocsánatkérés,
 az érdemfokozatban 10-el való lecsapás,
 valamely alsóbb rendű tisztség viselése,
 a tanítványok elvétele vagy más kedvezmények elvonása pl. mellőzés a légáccióba-küldésnél,
 egyes mondatok vagy beszédek könyv nélkül való megtanulása,
 főtt vagy más ételek elvonása,
 pénzbírság,
 elzárás 2 hétig terjedhető időre, esetleg kenyeren és vízen való bőjttel szigorítva,
 megbotozás,
 megvirgácsolás,
 megkorbácsolás,
 az iskolából való eltávolítás, a mit rendszeren az ifjuság színe előtt végrehajtott megkorbácsolás előzött meg.

Az iskolából való eltávolítást vagyis kicsapást az 1704. évi törvény — előre bocsátván, hogy „minden büntetés a vétkesnek büntetésül, mindenki

¹) Békefi Remig: „A Debreczeni Ev. Ref. Főiskola XVII. És XVIII. Századi Törvényei“ Bpest. 1899. Kiadja a magy. tud. akadémia.

másnak például és elijesztésül szokott kiszabtatni“ — így írja le: Az ítélet kihirdetése után meghuzták a nagyobb csöngettyüt; erre az egész ifjúság egybegyült a rektorokkal és az iskolai tisztviselőkkel egyetemben. Most elrettentő például eléadták a büntetés okát s azután a curator végrehajtotta a büntetést.

V.

Büntetés-módok a nagy-enyedi ev. ref. Bethlen főiskolában.¹

Ezen főiskolát Bethlen Gábor fejedelem 1622-ben alapította Gyula-Fejérvárt, a hol kisebb arányú ref. iskola 1557-ben létezett már². (1662-ben költöztették át Nagy-Enyedre.)

„Föltehető, hogy a wittenbergi magyar bursa törvényeiből szerkesztették régi, 1580 körül életbe léptetett törvényeit.“

a) A régi törvények büntetései:

pénzbírság 1—50 denár,
az illetmény $\frac{2}{4}$ — $\frac{3}{4}$ részének elvesztése,
az iskolaszék előtt való vezeklés,
a rektor és az iskola nyilv. megkövetése (istenkáromlás esetében),
megkorbácsolás,
kizárás,
gyalázatos kicsapás és
megvesszőzve kicsapás.

b) Az 1662-ben életbe léptetett büntetések:

pénzbírság 1—50 denár, sőt 1 frt.,
szeres szolgálatra való szorítás,
táblácska (signum) viselése. Ilyen kettő volt: egy a nyelvben, másik a viselkedésben vétők rovására,
jótétemény-vesztés,
börtön,
verés, megvesszőzés,
kicsapás. Ilyen úgy látszik kétféle volt: egyszerű és bélyegzetten vagyis gyalázattal való elbocsátás.

Ez utóbbi büntetés végrehajtása, néhai édes atyám elbeszélése szerint, a XIX. század elején, a Bethlen kollégiumban ekképen történt:

¹) Váró Ferencz: „Bethlen Gábor Kollégiuma.“ N.-Enyed 1903. N.-Enyedi könyvnyomda és papírárugyár.

²) P. Szathmáry Károly: „A Gyulafehérvár—Nagyenyedi Bethlen-Főtanoda Története.“ 1868. Nagy-Enyed.

Az egész ifjuság kivonult a „kuriára“ vagyis udvarra. Az ítéletet ünnepelesen kihirdették. Az elítéltet nyilvánosan megcsapták, 12 vesszőütést mérvén rá. Meghúzták mind a két csöngettyűt és a delinkvens az ifjuság kettős sorfala között, a növendékek szidalmától kísérve és ütlegetése közben kiüzetett a kollégiumból. A két „kurszor“ vesszővel kezében kikísérte őt a város végeig.

A 60-as évek elején történt Enyeden az utolsó ilyen ekszekúció, melynek magam is szemtanuja voltam. Lopásért, meg egyéb törvényszegésekért, a többek közt azért is, mert pisztolyt találtak nála elrejtve — kicsaptak egy 14—16 éves tanulót (a ki később fegyházba került, ugyancsak Enyeden.) Az ítéletet rajta a fönnírt módon hajtották végre avval a különbséggel, hogy az ifjuság nem bántotta őt, nem is szidalmazta.

A kicsapás régebbi módja emlékeztet a polg. hatóságok által egykor kiszabni szokott kiseprűzésre, de hasonlít a vesszőfutásnak nevezett katonai büntetéshez is.

Megjegyezzük hogy a m.-vásárhelyi ev. ref. főiskola törvényei azonosak a gy.-fejérvári régi törvényekkel és hogy ezek a törvények az egyöntetűség révén a szászvárosi és az 1670-ben keletkezett székely-udvarhelyi kollégiumba is eljutottak, többé-kevésbé átváltozott alakban.¹

VI.

Az eperjesi ág. ev. kollégiumban alkalmazásban volt büntetések.

Egy sajátos iskolai büntetés emléke maradt fenn az eperjesi kollégiumban abból az alkalomból, mikor II. József császár 1770-ben, trónörökös korában Eperjest útban ejtvén, a kollégiumot meglátogatta.

Erről a látogatásról „Az eperjesi ev. ker. kollégium történetében“² olvassuk, hogy II. József Kriebel lelkésztől a többek közt azt kérdezte, hogy: Van-e önöknek is olyan „Historiák“, berendezéseik, mint nálunk, az ifjuság buzdítására, mint p. o. Dictator? Mivel Kriebel azt hitte, hogy a régi római történetet érti, azt felelte: Igen is! Ez is előadatik az ifjuságnak. „Nem azt értem én — jegyzé meg II. József — de hogy p. o. a restnek minálunk egy festett szamarat kell hordania s több efféle.“ Most már megértette Kriebel a kérdést és azt válaszolta: „Igen is! Van egy aranyozott korona, melylyel felékesíttetnek a szorgalmasok és egy szalma korona, mely a restek fejére tétetik.“ E két koronát József ott is látta függni a tanító katedrójában s nevetett.

¹) Békési Remig: „A M.-Vásárhelyi Ev. Ref. Iskola XVIII. Századi Törvényei.“ 9. lap' Értekezések a történelmi tudományok köréből. Szerk. Pauer Imre. Kiadja a magy. tud. akad. Bpest 1900.

²) Irtá Hörk József Kassa. 1897. Nyom. ifj. Nauer Henrik. II. füzet 113.

Ugyancsak az eperjesi kollégium történetében¹ említés van téve 1821-ből két fegyelmi ügyről is. 1., Bizonyos Jochmann Dániel hűtlen suplikáns 30 botbüntetéssel sújtott. 2., Egy Medzihradzky nevű tanuló csúf gúnyiratot írván, 24 korbácsot kapott és a kollégiumból elutasított.

VII.

A büntetések módja a kolozsvári unitárius kollégiumban.

A kolozsvári unit. kollégium alapját Izabella királyné alatt 1556-ban hozott s 1557-ben megújított országos törvény vetette meg, mely Kolozsvárt és M.-Vásárhelyt egy-egy zárdát gimnáziummá rendelt fordíttatni.

Ez a kollégium előbb lutheránussá, 1564-től reformátussá és végre 1566-ban unitáriussá lett a város összes magyar és szász lakóival együtt.²

Fegyelemtartás tekintetében a gyermekek az iskolafőnökök és osztálytanárok alá voltak rendelve. A diákokra³ mindennemű mulasztásért, hibáért, törvényelleni vétségért pénzbüntetés volt szabva, melynek fokát a pénzbeli javadalmak felosztásakor az egész „coetus“ állította meg s melyet az iskolafőnök, illetve exactor (alfőnök) vont le s tett a divisiocassába. A coetus ezen joga és kötelessége 1770-ben az ifjúságnak csaknem kitörő lázongása mellett az esküdtszékre ment át, mely állott az egész diákság által választott 12 idősebb diákból az iskolafőnök elnöksége alatt. Az esküdtszék intézménye az 1893—4. tanévvel szűnt meg.

A büntetés nemei és fokai.

Legkeményebb büntetéssel sújtották a lopást. A tettesnek ugyanis, ha togatus volt, az udvar közepén az egész ifjúság előtt togája⁴ szárnyait levágták, azután a tanulóktól alkotott két sor közt végig ment s mindenkitől egy-egy vesszőütést szenvedve el, az iskolából csengettyű-szó mellett kiűzetett. Kemény büntetés volt a több napig tömlöczbe zárás is, melyet bizonyos szerelmi kalandjáért még a később nevezetes emberré vált Felvinczi Györgynek mint iskolafőnöknek is ki kellett állnia. E miatt sokszor volt ribillió. Az ellenszegülőn a végrehajtás a novitiusok⁵ egyik kötelessége volt.

¹) Ugyanott a 153. lapon.

²) Benczédi Gergely: „A Kolozsvári Unitárius Kollégium Vázlatos Története.“ Különlenyomat a kolozsv. unit. kollégium 1900—901. értesítőjéből. Kolozsvár 1901. Gámán János örökösei. 4.

³) Diákoknak nevezettek a tanulók a 7-ik gim. oszt.-tól kezdve.

⁴) A toga bárányprémmel szegélyezett, szárközépig érő mente volt. Az egyenruha ezenkívül a következőkből állott a XVII. és XVIII. században: fekete nyakkendő, magyar csizma, sötétkék posztónadrág, mellény, dolmány és süveg. A diákok fülközépig érő hosszú haját viseltek. Idézett mű 33.

⁵) Novitius — első éves bölcsész vagyis 7-ik gimnazista.

A pénzbüntetés 2 dr.-tól 5 m. ftig váltakozott. Gidófalvi Samut 1726. február 28-án káromkodásért 1 mftra büntették. 1795-ben már a káromkodásért 25 drt kellett fizetni. Pipázás — melynek büntetése 1668-ban fordul legelőször elé — 15 dr., kapuban állás 50 dr., időelőtti lefekvés 9 dr., kártyajáték 12 dr., magyar beszéd 6 dr., leczkén való játszás 9 dr., fogadóba menés 25 dr., mente nélküli kimenés 50 dr. büntetést vont maga után.

Az iskola nyelve 1841-ig az elemi osztályokban a magyar, a többiben a latin volt. A ki magyar szót ejtett ki „plágát“ kapott. Ez két végén körlapban végződő rudacska volt, a gyermekeké fából, a togátusoké vasból, a secundanusoké¹ ezüsből. Kinél a plága reggel, délben és este találtatott, ha gyermek volt, bizonyos számú latin szót vagy mordatot kellett felmondania, ha a diák, néhány dénárt fizetett, a divisiocassába. A divisiocassába befolyt büntetés-pénzek a nem hibások közt felosztattak.²

¹) Egy hívták azokat a diákokat, a kik nem szándékoztak egyházi szolgálatra lépni és a kiknek kivételes törvényeik voltak.

²) A hivatkozott mű 35. és 36.

HARMADIK RÉSZ:
MEGSZÉGYENÍTŐ és MEGBECSTELENÍTŐ
BÜNTETÉSEK.

Ezen mű I. kötetének harmadik részében tárgyaltuk azon büntetés-súlyosbításokat, melyek a szegedi fenyítőházra vonatkozó ügyiratokban előfordulnak az 1772—1800. évekből.

Láttuk, hogy a súlyosbítások közül a testi fenyítésül alkalmazott pálcza, korbács- és vesszőütések száma legfönnebb 50-re ment föl.

A XIX. század első két évtizedéből rendelkezésünkre álló ítéletek legnagyobb része 25 csapásról szól. Gyakori azonban a 30 csapás is. De 50-nél több egy ítéletben sem fordul elő.

Régebben, nevezetesen a XVII. század második felében a városi és megyei statutumok szerint az egyszerre kiadható pálczaütések száma nagyon váriált. Eléfordult 3. 6. 12. 20. 24. 25. 40. 50. és 60 is. De elérte a 100-at, sőt még a 300-at is. Egy esetben 500 csapásról szól a statutum.

A míg egyik törvényhatóság 6—24 csapással büntette pl. a szitkozódást, addig a másik ugyanarra a törvényszegésre 100—300 csapást-, sőt volt olyan, a melyik meg épen halálos büntetést állapított meg!

Lássunk néhány példát.

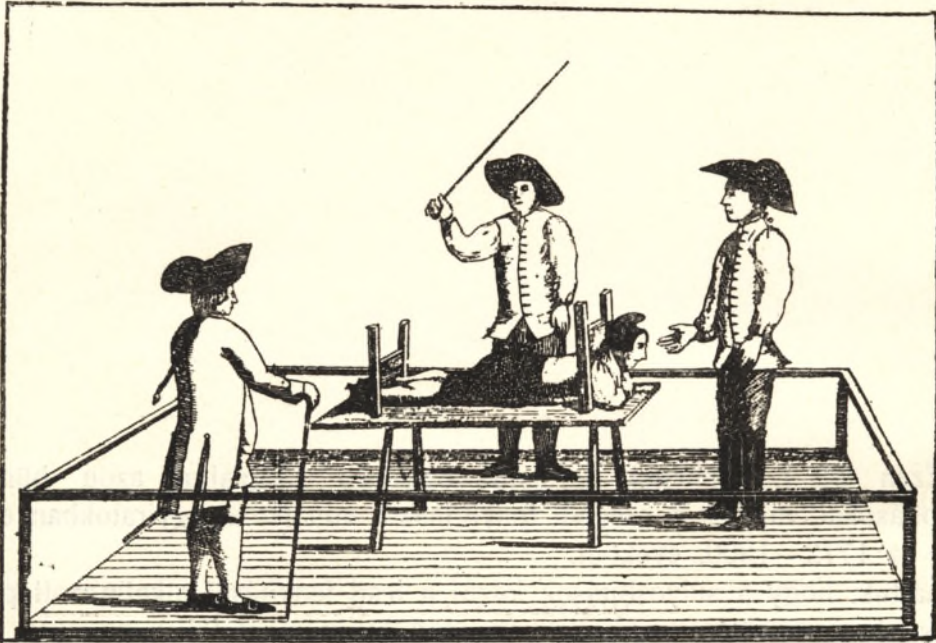
N.-Szombat város statútuma 1623-ból: A lélekkel való szitkozódás büntetése 6 frt vagy 6 csapás. Másodízben 12 frt vagy ugyanannyi csapás. Harmadízben 24 frt vagy 24 csapás.¹

Barcsmegyei statútum, 1660-ból: Az istenkáromlók és átkozódók ellen határozottat, hogy az ilyen nemtelenek 100 botütést szenvedjenek, a nemesek pedig az alispán úr megintésével nem törődven másodsor való elkövetés esetében 100 frtban marasztaltassanak el.²

¹) Kolozsvári S. és Ovári K. „Corpus Statutorum.” Bpest. 1896. Magy. tud. akad. IV. k. 332.

²) Ugyanott 336.

Hontmegye 1667. Az istenkáromlók nyilv. kalodában elsőizben 50, másodikizben 100 pálczaitéssel veressenek meg.¹

4.

Deresre húzott nő képe 1787-ből a pozsonyi muzeumból.

Preßburg den 8. 9. 10. August 1787.

Bollzogenes Urtheil an einer Weibsperson, welche von vermöglichen Eltern in ihrem 23ten Jahre aus Habsucht ihrem Vater ihrer Mutter und ihrem Kinde mit Gift vergiften hatte, dann von ihrem Manne sich trennte, und mit einem Bauer Purschen umgezogen ist, bis sie einst den Mann freundlich zu sich geladen und mit Hilfe des besagten Purschen erdrosselte, sodann in einer sogenannten Grinze oder Trag-Korb derselben Abends beirahe eine halbe Stunde von ihrer Wohnung entfernt getragen, um dem Verdrach zu entgehen; da aber der erdrosselte Körper gefunden und erkannt worden, ward sie eingezogen, und stand endlich alles Obige. Auch hat sie sich während ihres Arrestes immer sehr frech betragen. Als Bauer Mutter Kinds und Eh-manns Mörderin wurde sie von der Gerechtigkeit verurth-ilt: erst vor dem Rathhause, dann zunächst dem Prager, und trittens vor ihrem Wohnhause im Blumenthal mit glühenden Zangen gezwickt zu werden, und endlich sollten ihr am Hochgerichte beyde Hände abgehauen, und das Haupt abgeschlagen werden. Er. Maj. der Kaiser und Kö nig, unser allergnädigster Landesherr haben aber dieß Urtheil dahin abzuändern allergnädigst geruht; daß sie an drey aufeinander folgenden Tagen 150 Stockstriche, jeden Tag 50, auf öffentlicher Bühne bekommen, und wenn sie, dieß aussticht, auf Lebenslang an einem Pf. hl geschmiedet, und nur mit Wasser und Brod gediet werden soll. — Ihr Mitgeschick bey dem Mord ihres Mannes war ebenfalls zum Erhöchtem verurthilt; allein Er. Maj. haben auch dieß Urtheil allergnädigst und zwar dahin abzuändern geruht: daß dieser Pursche vor der Mörderin 50 Stockstriche erhalten, und sodann auf 10 Jahre zum Schiffszug abbestimmt werden soll. — Diese Verbrech. in ist ein junges Weib von 24 Jahren, von gutem Aussehen, aber man ein weit geringeres Verdrehen nicht zutrauen sollte. So trügich ist Physiognomie.

Zu finden in der Schauflischen Kunsthandlung in Preßburg.

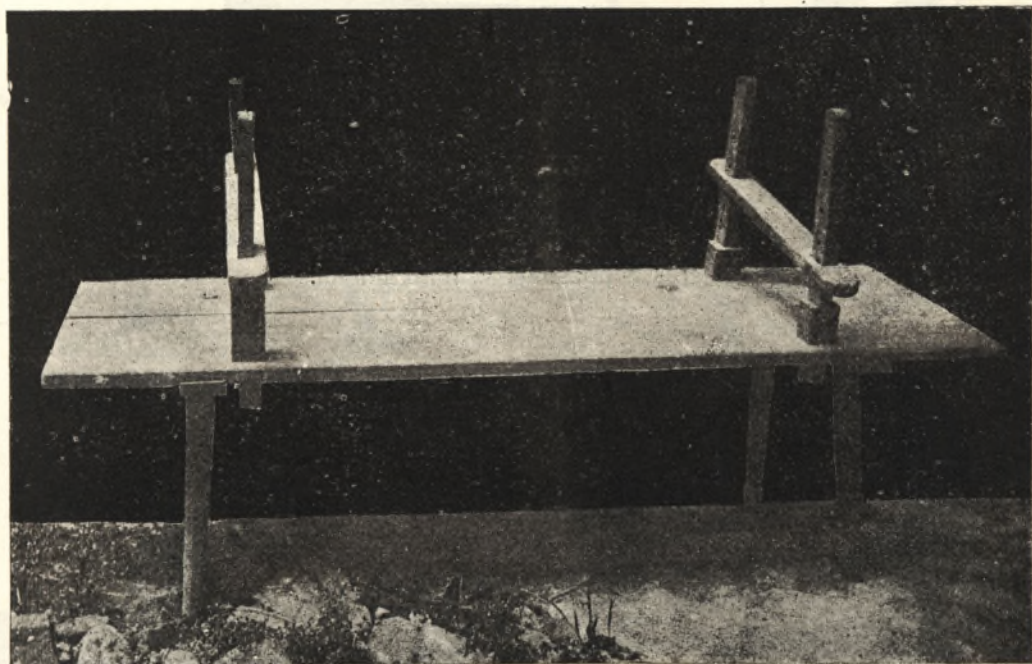
Pest-Pilis-Solt megye 1676. A ki ördögadtával, ördögteremtettével, ebad-tával, ebteremtettével, ördög, kutya s ebleküvel s másképp káromkodik — —

¹) Ugyanott 353.

ha nemtelen először 25, másodszer 50, harmadszor 100, negyedszer pedig 300 botütéssel zaboláztassék meg.¹

Nograd-megye 1679. A káromkodók elsőízben 25, másodízben 50, harmadízben 100, negyedízben 300 csapással illetessenek.²

Liptó megye 1691. Ha valaki a parasztság közül ördögadtával, teremtetével, ebadtával és ehez hasonló útálatos és Istent haragra indító szitkokkal élne, tehát a kapitány, hadnagy, tizedes és városi s falusi bírák — az olyan káromkodót megragadván s délig kalodában tartván, kiváltképpen vasárnap és más ünnepnapon, az egész község szemeláttára: első szitokért pálczával 25-öt üssenek rajta; 2-szor 50, 3-szor százat; negyedszer 300-at; ha azon sem tanulna — — halállal büntetődjék.³

5.

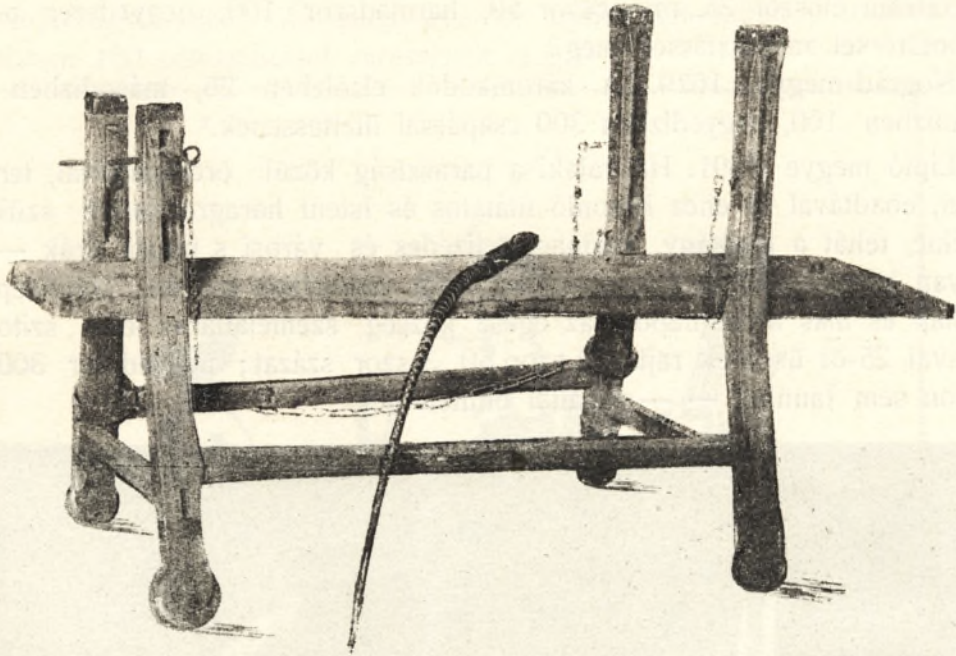
Deres a selmeczbányai v. muzeumban.

Esztergom megye 1646. A modo in posterum valakik az nemesek és parasztek közül ördög teremtetével, ördög lelkével, anyjával és egyéb szent Istent káromlásokkal szitkozódnak, kiért most Ujvárbán Kernai Mihálynak nyelve kivonatván in exemplum aliorum az akasztófán fölfüggesztetett s compariáltatik s liquidáltatik, nyelve kimetszessék s az után feje vétessék affélének,

¹) Ugyanott 405.

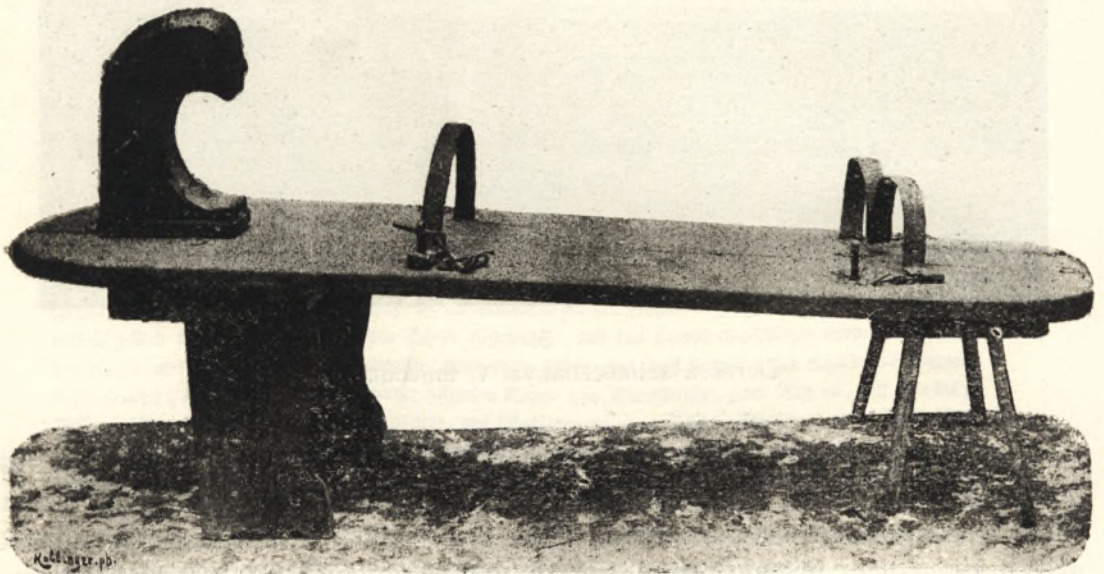
²) Ugyanott 442.

³) Ugyanott 521.

6.

Deres a pozsonyi v. muzeumban.

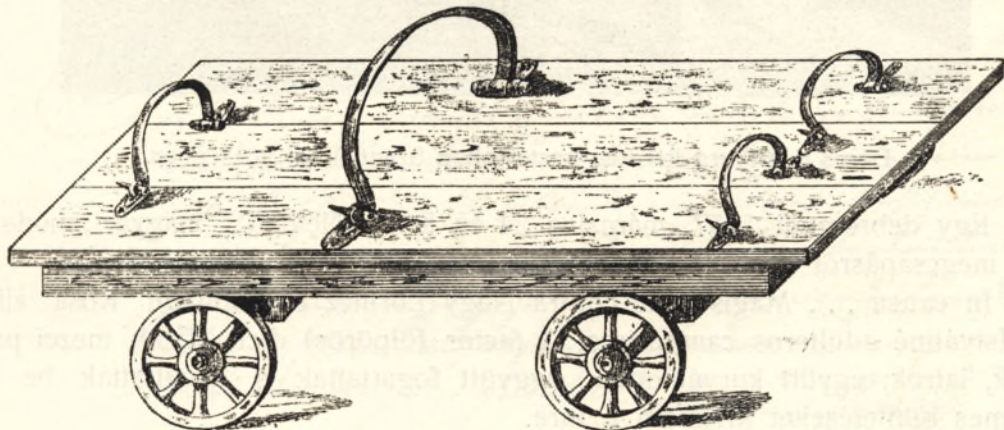
7.

A lőcsei vármegyeházán levő deres.

kikre szolgabírák uramék és esküdt uraink vigyázzanak is. Leányok pedig és gyermekek, kiknek annyira való elméjük vagy, az pelengérbe vitesenek s ott megvesszőztesse nek vastagon.¹

Pest-Pilis és Solt megye 1667.

— — Hogy valaki az parasztság közül ördögadtával, teremtettével, ebadtával és ehez hasonló útálatos és Istent h ni indító szitkokkal élne az hadnagy tizedes avagy falusi bíró szorgalmatosan annak végére menjen, s első szitokért hat forintra büntessék az olyan káromkodót, mely hat forintnak fele legyen a hadnagyoké alattvalóival az felét pedig viczeispán uram kezéhez szolgáltatassák: ha arról sem tanul az káromkodó s másszor is aban tapasztaltatik pálczázzák meg és ötszázat üssenek rajta minden irgalmasság kivét. Ha harmadszor is, akkor aztán megfogják és viczeispán uram kezéhez vigyék, és viczeispán uram pedig egyetértvén az földes uraival ugyan az földes ur székin halállal büntetődjék.²

8.
Bártfai deres.

A pálczával való testi büntetés rendszeren a „deresen“ hajtattott végre. Volt azonban a végrehajtásnak más módja is, a mint kitetszik a következő ítéletből:

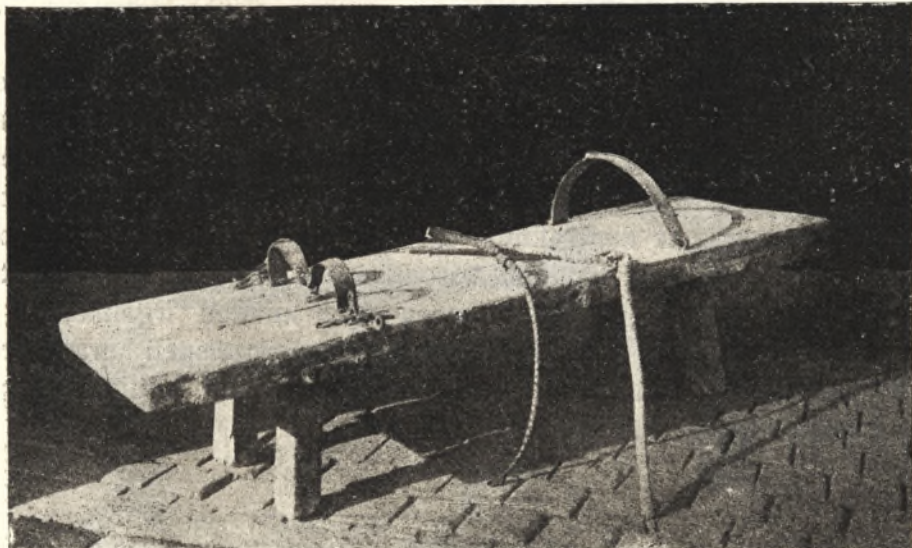
1697. decz. 30. Kecskemét:

Szücs János — — — bűnösnek találtatván a . . . szerzet (Ferencz-rendi) ellen, holnap die dominica két praedicatióig a pelengérben tétessék az tiszteletes Patereknek candescensiojok szerint, az után úgy tetszik a becsületes Tanácsnak, hogy rántassék le és megnyomattatván nyaka és lábán ruddal, jól pálczáztassék meg és az után kiáltssa meg, hogy aki a nyelvét veszteg nem

¹) Ugyanott 251.

²) Szilády Áron és Szilágyi Sándor: „Török-Magyarkori Történelmi Emlékek.“ Pest, 1863. Eggenberger Ferdinánd. I. kötet 358.

tartja böcsülettel, az leszen virága és az után a tiszt. Patereket ad unum kövesse meg, mely determinatio magának is az reusnak így tetszik.¹⁾

9.

Deres a Kóburg herczeg kastélyában Szent-Antal községben.

Egy debreczeni 1657. márczius 24-én kelt ítéletben „magyar módon“ való megcsapásról van szó ekképen:

In causa . . . Magistratus contra Nagy Lőrincz et Sophiam Kosa alias Tot Istvánné adulteros campestres. A (actor=fölpörös) dicit: Ezek mezei pajkosok, latrok, együtt kurválkodtak, együtt fogattattak s hozattattak be is. Érdemes büntetéseket kívánom a jure.

10.

Szájkörte a steini fegyházból.

Ik. (Incattusok=alpörösök) non negant facinus.

Concl: Csapja meg a hóhér őket magyar módon.²⁾

¹⁾ Dr. Szilády Károly v. főlevéltárnok jegyzeteiből.

Egy más hasonló ekszekuczióról szó van a VI. „Pellengér“ cz. fejezetben.

²⁾ Zoltai Lajos v. s. levéltárnok közlése.

A jelen mű I. kötete harmadik része VI. fejezetének 5. cikkelyében felsoroltuk a szokásban volt büntetés-súlyosbításokat.

Az ott felsorolt 11 féle súlyosbításból a testi büntetésekhöz tartozik:

1. a testi fenyítés,
2. a bőjt,
3. a kéz- és lábvas,
4. a lelánczolás,
5. a derékvas,
6. a magánelzárás és
7. a szeszes italok tilalma,

ellenben a megszégyenítő büntetések közé kell sorolnunk:

№ 224. Orig. Ref 1762.

*Es ist sehr zu verwahren beschaffen, daß ein solches gela-
tes Militair-Grängen mit der Brauch der Justigation
und laudé. Vorwissen, so weit ainsie Meinon
schiffen lauden die Anordnung schon bestes, nicht
wider furogungen, sondern das in vorläufigen
fällen in eine zu. Es soll Brauch vorwandelworden
obte; Worauf also die Besondere in dem Grängen
Districten anzuhören sind. Maria Theresia*

Per 5 1062762

11.

A botbüntetésnek a határörvidéken való megszüntetése tárgyában
1762-ben kelt legfels. kézirat.

8. a megbélyegzést,
9. a pellengért,
10. a közmunkát és
11. a haj- és szakáll-lenyírást.

(Az előbbi csoportba foglalt testi fenyítések azonban egyszersmind az utóbbi csoportba is tartoznak, a mennyiben nyilvánosan hajtatnak végre.)

A hivatkozott helyen tárgyalt testi fenyítéseken u. m. — az önálló büntetesképen is alkalmazásban volt —

1. pálcza-,

2. korbács-¹ és
3. vessző-csapáson² kívül szokásos volt még többé-kevésbé a
4. lapát- vagy furatos-,
5. csákányütés,
6. kancsukával,
7. bikacsökkel³
8. tövissel való megcsapás;

nem szólva a megvesszőzés és kiseprűzésről, a melylyel később foglalkozunk. És eléfordult:

9. A talpbőrrel való megverés is.

Lássuk a 4—9. pont alatt fölsorolt testi büntetéseket adatokkal megvilágítva.

A „lapátütésre“ vonatkozó adatok:

1684-ben a munkácsi városi tanács Bodnár Sándor ellen ilyen ítéletet hozott: A nevezett bűnösön ily káromkodásért „b . . . a két ökrödöt, lélek kurafia, ördögadta-teremtette“ a piaczon a város láttára a pirátossal 40 lapátütés csapassék, ha pedig ezen vétekben másodszer is találtatnék, kövel veretessék agyon.⁴

1684-ben Munkácson B. Sándort ördögadta-teremtette-féle káromkodásért 40 lapátütésre ítélték.⁵

¹⁾ Debreczenben a XVIII. századból való számadások szerint egy „két ágú korbácsot“ szereztek be a „tömlőczházhoz“ 48 dénárért.

Zoltai Lajos „Régi Bűnesetek És Bűnügyi Költségek“ című közleménye a „Debreczen“ nevű hirlap 1904. június 28-iki számában.

Tehát nem csak egy ágú hanem két ágú korbácsot is használtak.

²⁾ A vessző helyett seprűt használtak olykor. Pl. Debreczen városában 1801. márcz. 13-án hozott ítélettel Huszti János nagy vérengzéseért, gyilkosságra való szándékáért — — kiváltképpen pedig szörnyű káromkodásáért a czivisségből, melyre magát méltatlanná tette, örököszen kivettetvén a szegedi f.-házban kemény dologban, vasban eltöltendő 3 esztendei Rabságra és minden fél Esztendőben 1—1 ictus — — seprőre ítéltetett. O. l. 11.371/1804.

Más példa Kecskemétről 1782. máj. 31-ről:

Csabai Pál 13 esztendőös árva fiacskája István, esztendeit föllyül haladó gonoszság-ból ocsmán káromkodásokra fakadott, mellyeknek rutságát, hogy annál inkább megösmerje, gyenge szívében pedig azon gonoszság fészket ne verjen, összevketőtött vesszőkkel mezitlen alfele 45 ütésekkal jól meg csapattassék.

Dr. Szilády v. főlevéltárnok közlése.

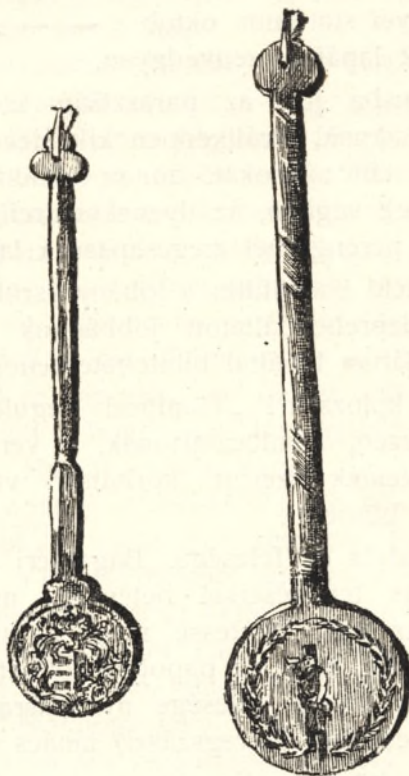
³⁾ Lásd hátrább a „Kuriozumok“ közt Baja városnak 1769. deczember 19-én hozott ítéletét.

⁴⁾ Lehoczky Tivadar: „Beregvármegye Monographiája.“ Ungvár 1881. Polacsek Miksa II. k. 181.

⁵⁾ Lehoczky Tivadar nyug. uradalmi ügyész, többször hivatkozott történetíró szivességből átengedett jegyzeteiből.

1700-ban Rosnyó városa által hozott statutum: Ha szolga gazda hírével és akaratjából tilalmasban fáért megyen avagy maga a gazda, 12 frtig büntettetik meg, ha pénze nem lévén, 12 frtot le nem tehet, 25 lapocza adatik neki.¹

A szamosujvári 1714. évbéli tanácsi határozatok 50. pontja így hangzik:² Azokat, kik korcsmákba, a várba, vagy más helyekre járnak koczkát, vagy kártyát játszani, rajtakapás esetén elsőízben 12, másodízben 24 és harmadízben 36 lapátütéssel büntetjük.

12.

Két lapát Körmöczbánya levéltárából.

Kraszna megyei statutum 1716: Szegény Emberek málés kertyét, úgy más tilalmas hasznos gyeptűjét elhordó Emberek — — kik Lapáttal, kik pénzbeli poenával mint érdemlik megbüntessenek.³

¹) Dr. Kolozsvári Sándor és Dr. Ovári Kelemen: „Corpus Statutorum Hung. Municipalium.“

Bpest. 1885. Tud. Akadémia. II. k. első fele.

²) Szongott Kristóf: „Szamosujvár Sz. Kir. Város Monográfiája.“ 1901. Szamosujvár. Todorán Endre. I. k. 236.

³) Kolozsvári és Ovári hiv. műve. I. k. 358.

1720: Minden Gazda ember, valaki a vármegyében lakik, sine Exceptione Sz. Mihály napig ötven veréb főre, vagyis veréb fiakra — — szert tenni tartozzék, a Negligensek, vagy renitensek pedig, ha Nemes emberek lesznek, in poena forint 12, ha parasztok 12 lapát, vagy 6 forint birságban incurraljanak.¹

1724. Segesvár városi határozmányok 6. pont: Ha valaki behajtott marháját önhatalmulag el akarja venni, föltűnés nélkül 12 vagy 20 lapáttal (Lapaten) büntetessék.²

1725. Kolozs megyei statutum. oktob : — — Az paraszt ember az szitkozódásért primavice 12 lapátot szenvedgyen.

Novemb : Igen ususba jött az parasztság között, kivált az oláhoknál, hogy Vasárnapokon, sokaknak, kiváltképpen kik devotioban foglalatoskodnak botránkozásokra illetlen tánczolásokat, annak alkalmatosságával nagy kiáltásokat, rikoltásokat visznek végben, az ilyeneknek refrenáltatásokra, végeztetett, hogy az szolgabírák az perengérenél megcsapassák lapáttal.³

1727. Udvarhelyszéki constitutio a dohányzásról: Ezután olyan tilalmas helyeken dohányozva deprehendáltatott jobbágyok a Dominus Terrestristől Tiszt embere praesentiájában lapáttal büntetettessenek.⁴

Az 1728-ban kelt kolozsvári „Tömlöczi Reguláknak“ 19. pontja ekkép szól:⁵ Authoritásában lészen, Tömlöcztartónak, a verséngő és magokat illetlenül viselő Rabokat érdemek szerint, korbátsal, vagy ha a vétek nagyobb volna, Lapáttal is megh büntetni.

1742-ben Balla András és felesége. Bagaméri Samú beregszászi prédikátort azért, mert leányuk temetéseivel betegsége miatt nem szónokolhatott, ily szókkal sértették: „Az isten büntesse meg, egész háza népével a koszos nemzetségét, némuljon meg, soha ne papoljon többet, a hohér konzolja fel“ stb., miért Balla 12 lapát ütésre, felesége nyakvasra s mindketten ecclesia-követésre ítéltettek, a becsületes (beregszászi) tanács által.⁶

A lapátütéssel való büntetés Szentgyörgy sz. kir. város statutumaiban is előfordul az 1736. 1737. és 1770-ik években. Az első és utolsó évi adat 20 lapátütésről szól (in dem Deress mit 20 Lappaten beleget werden sollen), Az 1737. évbéli statutumban az áll hogy: ha a városi poroszlók ok nélkül valakit a nyilván. utcán megfognának és ütlegelnének — a mi eddig gyakran

¹) Ugyanott 369.

²) Ugyanott 613.

³) Ugyanott. 376.

⁴) Ugyanott, 134.

⁵) Jakab Elek: „Oklevéltár Kolozsvár Története“ második és harmadik kötetéhez. 1888. Bpest. Egyetemi könyvnyomda. II. k. 543.

⁶) Lehoczky Tivadar: „Beregvármegye Monographiája.“ Ungvár. II. k. 86.

megtörtént — úgy egyik poroszló a másikat a deresen érdeme szerint lapát-ütésekkel illesse.¹

1761-ben Munkács város tanácsa P. Rozáliát paráználkodásért 12 lapát-ütésre ítélte avval a fenyegetéssel, hogy ismétlés esetében 100 korbácsütéssel fog fenyíttetni.²

A Párcz-Pápai szótárnak 1801. évi kiadásában a „lapátolás“ szó előfordul ekképen: lapátolás=plagae pala inflictae, das Schlagen mit einem Spaten; lapátolni=pala plagas infligere, mit einem Spaten schlagen. Az 1762-beli kiadásban azonban ez a szó nincs meg.

Selmeczbánya okmányaiban, Richter Ede városi levéltárnok tanúsága szerint, a lapát „ferula“ németül „Feruln,“ vagy „Lapatten“ néven szerepel. A bányamunkásokat büntették vele, fegyelmi fenyítékül használván azt. A fegyelmi büntetés fejében kiszabott ütések száma 15 és 50 között váltakozott. A büntetés végrehajtása alkalmával a delinkvens fejére zsákot húztak, hogy ne lássa melyik társa méri rá az ütéseket, nehogy boszút állhasson rajta.

Selmeczbányán ép úgy mint Kőrmöczbányán a czéheknek is volt ilyen lapátjuk. Kettő most is meg van belőle a városi muzeumban. Kmet András berencsfalusi plebános azonban azt állítja, hogy a czéhek lapátjának az volt a rendeltetése, hogy avval az inasokat legényekké avassák föl. Tehát ép úgy létezett „legénnyé-ütés“ mint a hogy volt „lovaggá-ütés.“³

E mellett szólnak a Hajnal Ignác tanító által Kőrmöczbányán összegyűjtött idegvágó értékes adatok, a melyekből kiderül, hogy az ottan való és a környékbéli vízi molnárok — kik a túroczmegyei Turócz-Klenőben székelő molnárczéhez tartoztak — a ferulát fölavató eszköznek használták. A ki molnárinasnak akart beállani, annak előbb át kellett esni a fölavatáson, a mi abból állott, hogy egyik mester bőrkötényét padra terítvén, arra a fiút ráfektették és a lapáttal ütötték egyet a hátulsó felére. 3—4 évi inaskodás után hasonló módon avatták legénnyé, csak hogy nem 1 hanem 2 ütéssel. A legényt ki 3 évig vándorolt és remekelt három lapátütéssel avatták mesterré.

Wagner Ede kőrmöczbányai v. levéltárnok tud róla, hogy ott a vidéken a parasztleányok ma is így avatják föl a fölserdült ifjakat, hogy t. i. áldomás közben lekapják őket a tíz körmükről és lapáttal (Pritsche) jól rájuk vernek.

Mindazonáltal tekintve, hogy a „lapátolás“ mint büntetés a XVIII. században országszerte szokásos volt a törvényhatóságoknál: az a nézetünk, hogy

¹⁾ Kolozsvári és Ovári: „Corpus statutorum“ Bpest. 1897. Tud. Akad. IV. k. második fele: 710. 716. és 814.

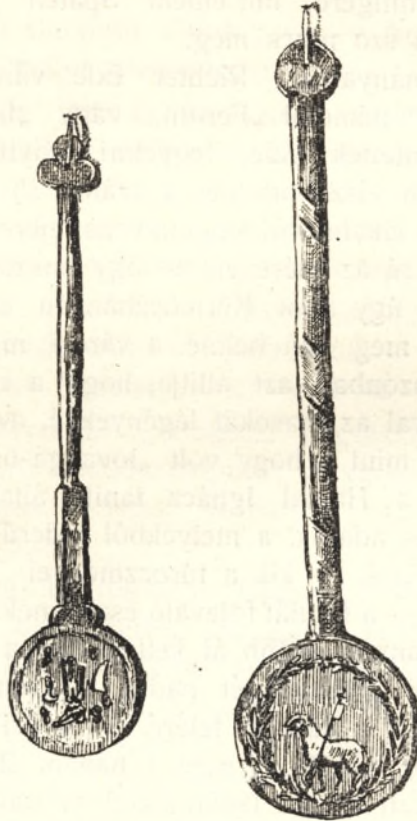
²⁾ Lehoczky Tivadar jegyzeteiből.

³⁾ A marosvásárhelyi kordoványosok 3 arculcsapással tisztelték meg legénnyé-avatás alkalmával az ünnepeltet, inas korában elkövetett gonoszságaiért s arra való emlékeztetésért, hogy a czéh ügyéért el kell szenvedni a fájdalmat is.

Dr. Szádeszky Lajos: „A Czéhek Történetéről Magyarországon“ 47. Akadémiai értekezések a történelmi tanulmányok köréből XIV. k. 1888.

a lapát a czéheknél iseredetileg büntető eszköz volt (melylyel nem a mestereket hanem az inasokat és legényeket fenyítették) és csak később vált fölvató szerszámmá. Utóbb eredeti rendeltetése feledésbe ment.

Hogy a testi büntetés a czéheknél is szokásban volt, azt a komáromi és győri ötvösök szabályai bizonyítják. Mely szerint ha az inast lopáson érték: inastársai ütötték rajta kettőt-kettőt s azután elbocsátották. Ha legény követett el lopást: elbocsátás előtt legénytársaival hármat-hármat üttettek rá.¹

13.

Ugyancsak a körmöczbányai lapát más oldalról nézve.

A lapáttal való büntetés a törököknél is szokásban volt. Egy régi remek rézmetszetekkel illusztrált műben² le van rajzolva a mint Konstantinápolyban 1662-ben az eltiltott piros kalpagot és sárga csizmát viselő keresztyéneket fővegüktől, csizmájuktól megfosztják és megverik, talpukra lapoczkával rávervén.

¹) Dr. Szádeczky Lajos hivatkozott értekezése. 45. és 49.

²) Des Vortrefflichen Venetianischen Cavalliers-Giovanni Sagredo Ausführliche Beschreibung Des Ottomanischen Kayserthums. I. k. 531.

A büntetés alatt levő egyén felső testével a földön fekszik hanyatt, lába kalodában, a kalodához hozzákötve. A lábkalodát mintegy méternyi magasságban két poroszló tartja, a harmadik pedig egy — szilvaíz-keverő lapáthoz hasonló vagyis ott a hol megmarkolják gömbölyű, másik vége felé azonban ellaposodó és szélesedő — fával üti a keresztyén meztelen talpát.

A khinaiakról azt írják, hogy: „az elítélteknek ületükön való megbotolására fa-eszközt használnak, a mely olyan mint egy nagy erős kerek kanál.¹

Ez pedig teljesen megfelel a mi lapátunknak.

„Furatossal“ való megverésnek Kassán és Debreczenben találjuk nyomát. Utóbbi városban 1719-ben úgy ítélkeztek, hogy „Hatházi Istvánnak hegedűje, a miért a tilalom ellenére hegedült, furatossal farán összetöressék.“² Ugyanott 1751-ben Toth Mihály „adtával“ szidván az öcscsét — arra ítélték, hogy furatossal üssenek rajta 12-öt.³

A „furatos“ előfordul gr. Károlyi Sándor kurucz generálisnak nagy-károlyi várkastélya belső és külső szolgálatára vonatkozó 1734-ban kiadott instructiojában is, melynek 2. pontja így hangzik:

„— — Valaki pediglen attával, teremttével káromkodik, vagy veszekedésre, verekedésre okot ad és indít; minden személy válogatás nélkül furatossal rajta tizenkettő csapattassék.“

A „furatos“ egy közepén átfúrt kerek lapát volt, hogy suhintáskor ne fogjon szelet s az ütés annál kiadósabb legyen.⁴

„Bikacsőkről“ Baja törvényhatósági joggal fölruházott város jegyzőkönyvében egy 1769-ben hozott ítéletben⁵ és a kassai 1700-beli 14-ik ártikulusban van szó. Utóbbi helyen következőképen: „Mivel tapasztalható kára látszik az n. város lakosának abban t. i., hogy nyári napokban az kün dolgozó napszámosok hol három, hol pediglen 4 órakor elhagyván munkájokat, annak utánna időtöltéssel szoktanak az városban belézungni, annakokáért — — bizonyos órakor adatnék naponként valamely jel, azaz dob, vagy pediglen harangszó az toronyból, és publicáltatnék, hogy azon jelnek előtte senki a munkát elhagyni meg ne merészelné, és a ki ez ellen véteni comperiáltatnék, in exemplum aliorum, furatossal vagy pediglen bikkacsőkkel keményen megbüntettetének.“⁶

A „csákányütés“ a munkácsi 1639. évi „Articuli ab Ecclesiae collecti pro gloria Dei ecclesiae emolumento“ című szabályok 3. pontjában szerepel

1) Cooper: „Flagellantismus U. Die Flagellanten.“ Dresden. 1903. H. R. Dohrn. 23.

2) Zoltai Lajos v. s. levéltárnok közlése.

3) Széll Farkas: „Testi Büntetések A Debreczen Városi Régi Jogban.“ 1903. Debreczen László J. nyomása 7.

4) Éble Gábor: „Károlyi Ferencz Gróf És Kora.“ Bpest. 1893. Hornyánszky V. I. k. 322. és 323.

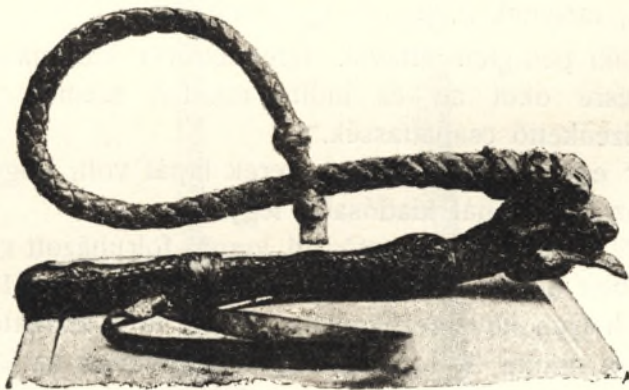
5) Lásd a XVI-ik „Kuriozumok“ cz. fejezet 7. pontja alatt.

6) Kolozsvári és Ovári idézett műve. II. k. első fele. 329.

ekképen: Az „lélek is adta-teremtette“ mondásnak büntetése pénz ne legyen, hanem ilyen formán legyen: Elsőben háromszor tétessék az czinteremben való kézi kalodába, ha hatszor elmondja, annak utána ha többször találta az féle szitkos vétkekben, tehát az pellengérral való kézi kalodába tétessék és ott hármat üssenek az csákánnal rajta, az ki pedig hallja és meg nem mondja a bírónak, azon büntetése legyen.¹

A „kancsuka“² használatáról csak annyit tudunk, hogy Szegeden 1734. évi aug. 20-án Annyok Sára, mivel Széplaky commissarius uram feleségére nyelveskedett, 30 kancsuka ütést szenvedett.³

A „tövissel“ való megcsapásnak egy esete Belső-Szolnok vármegye jegyzőkönyvében van följegyezve. A följegyzés így hangzik: 1716-ban Borleásán kurválkodó, szüzességét meg nem becsülő Joszip Porcia mondja az alispán Alsó János, hogy az Appr. Const. Part. 2. Tit. 47. Art. 21. tisztátalan személy és kurvás a hohér által csapattassék meg. Ítéltetett: Minthogy maga sem tagadja, hogy paráznaságának vétkébe nem leledzett volna sőt ha tagadná

14.

Kancsuka a nagybányai muzeumban.

is kitetszik az vas szeg a zsákból, azért az hohér által az kalodában tövissel csapattassék meg keményen s annakutánna verjék ki a faluból.⁴

Másik eset: Kraszna vármegyében az 1728. július 17-iki filiális széken Bályoki Szénás Ferencz ügyész lenyakazásra kívánja ítéltetni Kovács, más-

¹) Lehoczky idézett műve. II. k. 181.

²) A kancsuka nyeles korbács, mely a közöns. korbácstól főként abban különbözik, hogy a végén két csomó van vagy pedig a vége, a helyett hogy elvékonyodnék, 3—4 újjnyi hosszúságban megvastagszik. Nyele bagaria bőrbe van bevarrva, néha — kötélből álló — ostora is. Az ostor a nyelvvel lazán függ össze, egy bőr karikánál fogva, nem úgy mint a korbácsnál. A képünkön látható kancsukának ostora szíjból van fonva.

³) Reizner János: „Szeged Története.“ 1900. Szeged. Engel Lajos III. k. 60.

⁴) Kádár József deési polg. isk. igazgató jegyzeteiből.

ként Német János özvegyét, Szabó Erzsébetet, a ki más rendbeli paráznaskodásért Somlyón előzőleg már „megpellengéreztetett“. De a filiális szék tekintetbe veszi „elméjinek gyengeségét, halálra nem ítéli,“ csak tövissel vereteti meg s a vármegyéből kiutasítja.“¹

Ugyancsak tövissel való megcsapásról szól egy szamosujvári ítélet, mely szerint egy leány vétkezett egy legénnyel: a gyermek három hónap múlva „ellett.“ A tanács úgy ítélkezett, hogy a legény alfelét tövissel verjék, azután kergessék ki a városból. De hosszas kérésre így változtatta meg ítéletét: fizessen büntetésül 60 magy. frtot és ezen kívül három izben állítsák a templom ajtajába, hogy mindenki arczába köpjön.²

A talpbörrel való megverésre“ nézve egyetlen adatunk a lőcsei plebánia-templomban levő Szt. Dorottya legendáját ábrázoló falképek egyike, mely a XIV. század második feléből való.

15.

Talpbörrel való megverés. Szent Dorottya bántalmaztatása. (Lőcse).

Megjegyezzük azonban, hogy a lovasságnál szokásos volt nálunk a pakoló szíjjal, kengyelszíjjal, farmatringgal való megverés.

A francia katonaságnál bőrtalp is használatban volt erre a célra.³

Polgári büntetésképpen is használták a szíjat verésre.

Mint iskolai fenytő eszköz ma is használatos itt-ott a lovagló ostor, a szíj, melylyel az illető hátára vagy ülepére ütnek.⁴

¹) Dr. Petri Mór: Szilágy Vármegye Monographiája. 1901. Franklin. I. k. 393.

²) Szongott Kristóf hiv. monográfiája. II. k. 370.

³) Dr. Rich. Wrede: „Die Körper. Strafen. Bei Allen Völkern.“ 1898. Dresden. Dohrn. 426

⁴) Ugyanaz. 344, 421. 454.

Tenyérnyi széles, kemény bőrszíjat testi büntetésre, főként pofon-csapásra, szájba-ütésre, ma is használnak a khinaiak.¹

A testi büntetések csoportjába tartozik még a „farkas gúzs“, mely a katonaságnál — szabályellenesen bár, de tényleg — ma is alkalmazásban van vagy legalább a közel multban alkalmazásban volt.²

Megszégyenítő büntetések voltak³ a fönnemlített

16.

Farkas gúzs.

¹) Dr. Gáspár Ferencz: „40.000 Mértföld Vitorlával És Gözzel,“ Bpest 1892. Singer és Wolfner. 326.

H. Dohrn: „Die Strafen Der Chinesen“. Nach dem Englischen. 1898 Dresden. IX.

²) A „farkas gúzs“ nem tévesztendő össze a „gúzsossal.“ Utóbbi alatt a katonaságnál a kurta vasat értik.

³) A Mária Terézia bünt. törvénykönyve szerint megszégyenítő büntetések:

a pellengérré-állítás vagy

a templom elé kalodába-létel (Prechel)

a szégyenketreczbe-zárás (Narrenhäusel)

kiállítás a szégyenpolczra (öffentl. Bühne oder Schräge) vagy

szégyenoszlopra (Schandsaule)

a lopot holmi ráakasztásával vagy annélkül vagy a büntettet tartalmazó czédula ráfüggesztésével és „egyéb hasonló“ létező büntetések.“

Const. Crim. Theresiana. Wien 1769. Trattnern Art. 6. §. 8.

- I. haj és szakáll-lenyíráson,
- II. megvesszőzésen, kiseprűzésen kívül:
- III. a szalmakoszorú,
- IV. a paczalvetés,
- V. a kaloda,
- VI. a pellengér vagy szégyenfa, más néven bitófa a vagy szégyenoszlop,¹
- VII. a nyakvas,
- VIII. a szégyenkő,

17.

Ugyanaz oldalról nézve.

- IX. a kényszerű séta,
- X. a szégyenketrecz,
- XI. a faló vagy faszamár,
- XII. a keresztrefeszítés,
- XIII. a nyelvlakat,
- XIV. az önmeghazudtolás és
- XV. az ekkleziakövetés.

¹⁾ Szamosujvárt „Correctoria-oszlopnak“ mondták.
Szongott Kristóf idézett műve. II. k. 370.

Ezeket most egyenként fogjuk tárgyalni előre bocsátván, hogy a megszegényítő büntetéseknek — a köztudatban legalább — megbecstelenítő hatása volt ha azokat a hóhér hajtotta végre és következményük a polgári becsület elvesztéséből állot.

Megjegyzendő, hogy a megszegényítő, illetőleg megbecstelenítő büntetéseket a fönnebbi sorozat nem meríti ki. Csak azokat vettük föl abba, a melyekre nézve adataink vannak.

A megbélyegzésről, mely ide tartozik, az I. kötet harmadik részének hatodik fejezetében volt szó.

I. Haj- és szakáll-lenyírás.

Ez a megszegényítő-, a hóhér által végrehajtvá pedig egyszersmind megbecstelenítő-büntetés szokásos volt nálunk már az árpádházi királyok korában. Tanusítja azt Szt. István, Szt. László és Kálmánnak — ezen mű I. kötete harmadik részének VI. 5. cikkének 1., pontjában felsorolt — több rendbeli törvénye.

A későbbi időből két adattal bizonyíthatjuk, hogy ez a büntetés nem ment ki a gyakorlatból. Ugyanis:

Körmöczbánya város 1606-ban határozatot hozott aziránt, hogy a czéda fehérnépeket hajfonatuk levágásával vagy szalmakoszorúval kell büntetni és hogy az arra vonatkozó ítéletet a pap a templomban hirdesse ki.¹

Az 1702. nov. 15-én Beregen tartott ev. ref. egyházmegyei zsinaton végeztetett: Ujlaki Kata nevű asszonyt, ob inauditum facinus (hallatlan véttségéért), mivel t. i. asszony létére, leány módjára, hajadon fővel járt, a tractus örökös kötélbe vetette; a beregi tanács pedig a hóhérral nyíratta meg.²

Szó van a hajlevágásról Tóth Lőrincznek a becstelenítő büntetésekről 1841-ben megjelent értekezésében is.³

De megmaradt a köztudatban mind e mái napig az emléke annak, hogy a kéjhölgyeknek és más erkölcstelen nőknek le szokták volt vágni a haját. Paraszt-Dubován, Árvavármegyében ma is emlékeznek még arra az időre, mikor a megesett leányokat hajuk levágásával büntették.⁴

A nép költészete a „Siroki erdőben“ kezdetű balladában örökitette meg a hajlevágással való büntetést ekképen:

— — Vert volna meg isten,
Mikor neked hittem,
Téged áldott volna,
Vert volna meg engem.

¹) Körmöczbánya v. jegyzőkönyvei.

²) Lehoczky Tivadar idézett műve. II. k. 85.

³) Athenaeum 1841. évf. II. félév 819.

⁴) Psítek Brunó gyűjtőfogházi róm. kath. lelkész közlése.

Meg is vert engemet
A világ csúfjára,
Rá sem merek nézni.
Az édes anyámra.

Istenem, istenem!
Ugyan mi lelt engem?
Három rőf pántlika
Körül nem ér engem. —

Megszenvedtem érted,
Nem gondoltam volna,
A fő szolgabíró
Hajam levágatta.

Leválták a hajam,
Még sem vagyok szajha —
Nagyon szerettelek,
Az isten is tudja! ¹

(Hevesmegye.)

Külföldön is szokásban volt ez a büntetés, kivált a XVIII. században.² De a bűnösnek néha nem nyírták meg az egész fejét, hanem csak helyenkint kopasztották le. A kopasz helyek valami komikus alakot ábrázoltak. Olykor maró szerrel is bekenték a csupasz részeket, hogy a haj minél későbbre nőjjön ki.³

Tacitus említi, hogy a házasságtörő asszonyt a germánok az egész falun végig verték, haját és ruháját előbb rövidre vágván. A középkori német parasztjog szintén alkalmazta ezt a büntetést, sőt szokásban volt ez minden északi és középeurópai népnél úgy Skandináviában mint Francia- és Angolországban.⁴

Azt állítják, hogy régente a japán férj akként állt boszut hűtlen feleségén, hogy rövidre nyíratta haját és úgy űzte el házából⁵

Kmet András berencsfalusi plebános tud róla, hogy Morvaországban a megesett leánynak az asszonyok leválták a haját és fejkötőt tettek a fejére.

¹) Magyar Népköltési Gyűjtemény. Új folyam. Szerkesztik és kiadják Arany László és Gyulay Pál. Pest. 1872. Athenaeum. I. k. 196. lap. 39. sz. ballada.

²) Rud. Quanter: „Die Sittlichkeitsverbrechen.“ Berlin. 1904. Hugo Behrmüller. 303.

³) Rudolf Quanter: „Die Schand U. Ehrenstrafen In Der Deutschen Rechtspflege.“ Dresden. Dohrn. 188.

⁴) Rudolf Quanter: „Die Sittlichkeitsverbrechen.“ 61. és Jacob Döpler: „Theatrum Poenarum. 1113.

⁵) A „Ház/ártás“ 1906. aug. 20-iki száma. 378.

A szakállnak büntetésből való levágására adatul szolgál Zemplén megyének 1656. szept. 7-én hozott következő statutuma: Mivel sok panasz jutott fülünkhöz a ruthénok atyuskái ellen, a miatt hogy nem szabad (jobbágy) személyeket összeadni, bectelen személyeket és parázna asszonyok gyermekeit megkeresztelni és ilyen gonosztevőket meg más hasonlókat afféle bűnöktől és gonosztettektől fölmenteni nem átalnák, ezért az ilyen schismaticus atyuskák ellen határozottat, hogy ha azt tennék — — szakálluktól fosztassanak meg vagyis az ők szakálla vágassék le.¹

II. Megvesszőzés és kiseprűzés. Kicsapás.

Nem szólva arról a vesszőzésről „mely a tömlőczőr által hajtván végre azon gyalázatot maga után nem vonja, mely a köznép vélekedésében a hóhér által végzett seprűzést követi.”² és a mely csak testi büntetésnek tekintendő: a megvesszőzés vagy megseprűzés és a kiseprűzés vagy kikorbácsolás a megszégyenítő büntetések közt a legsúlyosabb volt. Nemcsak azért mert a szerencsétlennek, kire ez a büntetés kiszabott szörnyű fájdalmakat kellett kiállania, sőt az néha halált okozó is volt,³ hanem azért is mert meggyalázta, bectelenné tette őt és mert rendszerint számüzéssel járt.

Ezt a büntetést vagy a pellengérnél hajtották végre s akkor megvesszőzésnek, megseprűzésnek hívták vagy pedig akként, hogy az elítéltet övig meztelenül végig vezették a piacon át az utcákon, a város kapujáig, mialatt a hóhér váltott vesszővel vagy vesszőnyalábbal, illetőleg korbácsal az egész úton kegyetlenül csapkodta őt. Ez volt a kiseprűzés, kikorbácsolás. A vessző közé olykor sodrony is volt fonva.⁴

A nürnbergi várban levő Criminal-Museumban csupa sodronyból készült seprű látható, melynek német neve Staupbesen.

¹) Kolozsvári Sándor és Óvári Kelemen: „Corpus Statutorum Hungariae Municipaliūm.“ Bpest. 1890. Tud. Akad. II. k. első fele 223.

²) Szlemenics Pál: „Magy. Fenyítő Törvénykönyve.“ 5-ik kiadás. Pest 1872. 96.

³) Az alább idézendő német író szerint.

Szlemenics azt írja, hogy „a seprűzés, melyet a hóhér hajt végre 30 vagy 15 csapásból áll. E büntetés végrehajtásánál vigyáznia szükség a végrehajtó birónak: hogy a hóhér seprűjét méregbe ne mártsa s az által a büntetés alá vetett személy egészségének ne ártson“.

⁴) Quanter: „Die Schand U. Ehrenstrafen In Der Deutschen Rechtspflege.“ 1901. Dohrn. 124.

Lásd ezen műnek jelen kötetében a katonai büntetésekről szóló első rész C. VI. 4-ik fejezetét, hol a 47. §-ban az áll, hogy: a hóhér által való kiseprűzés és a megbélyegzés inkább a számüzés-büntetés súlyosbítására szolgáló semmint önálló büntetést képez, mivel csakis számüzés esetében történik meg.

Szent István idejében a templomban illetlenkedő ifjakat és közrendüeket kikötötték mindenek szeme láttára a templom pitvarába és megostorozták.¹

A vesszőzést vagy ostorozást az Árpádok korában ünnepélyesen hajtották végre vásárok alkalmával a templom körül hajtván és ostorozva az illetőket.²

A vesszőzés — írja Széll Farkas³ — leginkább a paráznságot első ízben elkövetők büntetése volt és nyilvánosan a pellengér alatt a hóhér hajtottá véghez csomóba kötött vesszőkkel, minélfogva noha vesszőzésnek nevezték, nem egyéb volt mint seprűzés.

Az erdélyi szászjog szerint is a pellengéرنél való megvesszőzéssel büntették a parázna nőt.⁴

Adatok: 1559. április 5-én Bártfán Nagy Lőrincz nevű katona, ki 3 köből és 3 véka búzát lopott, a városháza előtt, pellengéroszlop mellett a bakó által megvesszőztetett és a városból minden időre kiutasított.⁵

Mármarosziget-városi statutum 1595-ből:

Anno praetitulo 1595, mikor az város akaratjából az tizedeseket rendeltük volna, az jó rendtartásnak és az Istennek, tisztességének megmaradásáért, az nemes uraimmal és az mi lekipásztorunkkal, Mezőgyári Balázs pappal, az tanácsbeli uraim egyetértvén: az szitoknak megtiltásának ellene az ki vétkezik, az város ilyen módon izent be az tanács köziben, hogy az ki az lélekkel szitkozódik, az lelkit elmondja, megszidja az lelket, az kit az élő istennek kellene tartanunk, először frt 1. vegyenek rajta, ha abban az dologban mászor szokásos nem volt. Ha pedig másodsor elmondja, az kézi kalodába vigyék praedicatiókor, hogy poenitentiára térjen s másszor ne mondja. Ha pedig harmadsor elmondja, az város piaczn marok vesszővel megverjék az városnak előbbi végzése szerint.⁶

1561-ben Kassán két nőre, tolvajságért azt a büntetést szabták, hogy a pellengéren korbácsolják őket meg s a városon korbácsolják végig. Ezen kívül a városból 12 mértföldnyire 101 évre száműzték őket.⁷

1562-ben szintén Kassán egy bigamiát elkövető férfit a városból kikorbácsoltak.

¹⁾ Szent István II. k. 18. fejezete.

²⁾ Timon Ákos: „Magy. Alkotm. És Jогtört.“ Könyomat. III. kiadás. 1899. Politzer Zsigmond 454.

³⁾ „Testi Büntetések A Debreczen Városi Régi Jogban“ című művében. 7. lap.

⁴⁾ „Der Sächsischen Nation In Siebenbürgen Statuta.“ Hermannstadt. 1779. IV. Buch. 7. Titul. §. 11.

⁵⁾ Myskovszky idézett műve. II. k. 85.

⁶⁾ Kolozsvári és Ovári: „Corpus Statutorum.“ III. k. 575.

⁷⁾ Dr. F. v. Kronos: „Das Gerichtsprotocoll Der Kön. Freistadt Kaschau In Oberungarn Aus Den Jahren 1556—1608.“ Megjelent E. Mühlbacher Mittheilungen Des Insituts. Für Oesterreichische Geschichtsvorschung. 1891. Innsbruck. XII. Band 4. Heft. 618.

1568-ban ugyanott hasonlóképen bántak el egy gyújtogató nővel.¹

1610-ben egy beregmegyei fülesdi férjes nő házasságtörésért nyilvánosan megvesszőztetvén, férjétől elválasztatott.²

1623. április 27-én Debreczenben a következőképen ítélkeztek:

Az hatvan uczai Sarampos András, mind ház népestül, mivel hogy sok féle latroknak hajléka és gazdája, mind feleségestül, leanostul az városul ki mennyenek harmad napig. Alioquin, ha itt találják fejekkel érik meg. Az... nála talált kurvát penig az akasztó fa alatt meg verték és az Toczó hidgyán ismét Zobozló felé által hajtották.³

1637-ben Kassán a következő Sententiát hozták: Mivel ez Haczenbergerin Borbála — — jámbor urának pénzét, arany, ezüst és egyéb javait, marháit ellopván, elszökött véle, kit visszahozván, az mit még el nem tékozolt volt, kezénél találtattatott, kiért az nemes fiscus procatora allegatiója szerént megérdemlette volna, hogy fölakasztatott volna, mint nyilván való lopó — — köttetessék az plengérhez és vesszőkkel keményen megverettetvén, az városból üzetessék ki.⁴

1662. december 7-én Debreczenben kelt ítélet:

Mivel nem mentheti magát Szabó István mostoha leányával való förtelmessége penig nyilván vagyon, tűz volna koporsója, de a mostani időhöz képest nem lehet érdemes executioban venni, hanem ló farkon meg hordoztatván, üttessék el feje érette.

Az leány penig legyen fogságban mind addig, mig szülend, azután ő is vegye el jutalmát rosz cselekedetinek, vesszőztessék meg erőssen.⁵

1678-ban Túrocz megye olyan statutumot hozott, hogy: a kéjhölgyek ősi szokás szerint a megye pecsétjével megbélyegeztessenek (sigillo commitatus sigillentur) és azután a hóhér által megvesszőztessenek.⁶

1692. nov. 4-én az ugoicsai törvényszék Nyiri Anna fanicskai lakosnő ellen, mivel a német vitézekkel ide-oda járni nem átallotta, ilyen ítéletet hozott: Noha már más izben is gonosz életéért megbüntettetett s kicsapattott, mind az által ujabban ezen Vármegyében való bejövetelével s gonosz czéggéres vétkének cselekedetivel sokakat megbotránkoztatott, azért ujabban hóhér által verettessék meg s kergettessék ki a Vármegyébül, Tovább pedig harmadszor is hogyha bejönne, a vármegyében, és ilyen gonosz cselekedete comparealtatik, feje vétettessék.⁷

1) Sziklai és Borovszky: „Magy. Orsz. Vármegyéi És Városai.“ I. k. Abauj-Torna Várm. És Kassa. Bpest. 1896. Apolló. 89.

2) Lehoczky id. műve, II. k. 85.

3) Zoltai Lajos s. levéltárnok jegyzeteiből.

4) Kassa v. jegyzőkönyvéből.

5) Zoltai Lajos Debreczen városi s. levéltárnok jegyzeteiből.

6) Kolozsvári és Ovári: „Corpus Statutorum.“ IV. k. első fele. 415.

7) Lehoczky Tivadar: „Történelmi Kalászatok.“ A „Vasárnapi Ujság“ 1863. évf.-nak

Az 1693. deczember 16-án boszorkányság miatt Komáromban befogatott Kontor Katát a törvényszék előbb kínzásra, azután pedig a városból való kiűzetésére ítélte, a mi harang és dobszó mellett, nagy néptömeg jelenlétében ment végbe.¹

Szatmárvárosi statutum Die 18. Julii 1706:²

A tiszteletes nemes tanácsnak esvén értésére Némethi Jánosnak alkalmatlan cselekedeti, hites feleség Ujegyházi Anna és azon feleségétül való gyermeki tartása eránt, hogy semmi gondot reájuk nem viselne, sőt a mint felesége referálja, kemény fenyegetésekkel és szitokkal magától elmenni kényszerítette s azzal is feleségit, hogy az házát reá gyújtja s benne égeti, fenyegette és azon is esküdt, hogy feleségét nem tartja, hanem égetné meg először egyik gyermekét, azután a másikat, levén egyéb kereszténységet irtóztató szavai is, melyben ha felesége megesküszik, hogy miután városunkból kiűzetettek is, ki miatt az férjét vádolja a nemes tanács előtt a dolog úgy vagyon; hozzájárulván és constálván az is, hogy Némethy Jánosnak reversalisa volt azon, hogy ha többször oly alkalmatlanságban comperiáltatik felesége tartása s véle való alkalmatlan élete iránt, eo facto az város határáról hóhér által extermináltassék. Tetszett azért a törvénynek mint hitetlen és az hitetlennél alább való, ki az hitet megtagadta, juxta Sancti Stephani Lib. 2. Cap. 28 két feleségétül való gyermekei között jószága felosztatván, úgy mindazon által, hogy mostani felesége 77 forint adóssága s egyéb adósságai és excindáltassanak és azután ezen városnak határáról, maga reversalisának is tenora szerint megújított gonosz cselekedetiért hóhér által in perpetuum et irremissibiliter extermináltassék.³

Szegeden a gyanús viseletű nőt a hóhér kiseprűzte. 1720 évi junius 19-én „Simi Sára, Dombai Mihálynak felesége, mind botránykozató életére nézve azért, hogy már egyszer ezen nemes városbul oly conditio alatt, hogy vissza többé ne jönne, kiküldetett, — mégis azzal nem gondolván, visszajött; mind pedig azért, hogy Kecskemét városából kicsapatott: mások rettentő példájára, a holnapi napon alkalmas idővel, hóhér által kicsapattatik.⁴

1727. julius 14-iki kelettel Belső-Szolnok vármegye jegyzőkönyvében a következő följegyzés találtatik:⁵ Csira Anna megbélyegzett paráznaságért melyből meg nem tért, bár meg is csapatott 1726-ban több helyt még is paráznalkodott német katonákkal. Kivánja a vádló ne csak mások példájára megvesszőtassék, hanem mint olyan, ki paráznaságból meg nem akar térni füle vágattassék le, köröztessék s e nemes vármegyéből extermináltassék, s ha még

¹) Takáts Sándor: „Lapok Egy Kis Város Multjából.“ Komárom. 1886. Ziegler Károly 140.

²) Dr. Kolozsvári Sándor és Dr. Óvári Kelemen: „Corpus Statutorum.“ Bpest. 1 92. Tud. Akadémia. III. k. 707.

³) kiűzessék.

⁴) Reizner János: „Szeged Tört.“ 1900. nyom. Engel Lajos. III. k. 88.

⁵) Kádár Józset isk. igazgató jegyzeteiből.

teszi többször megölettségük. Határozat: Keményen megcsapassék ezután a vármegyéből kiűzetik, ha itt megkapják még egyszer mindannyiszor keményen megcsapassék.

1742. deczemb. 22-én. Balog Annát Buganisi Ferencznét vádolja a debreczeni városi fiscus: Egynehányszor proscibáltatott, Mester által kicsapatott, be mert jöni a városba, verettségük ki újabban.¹

1760. aug. 30. Causa fisci contra Catharinam Balsa. — — A nyelvésegeért 30 korbácscsal verettségük két ízben, mindenkor 15-15-öt ütven rajta; ha azután panasz jó ellene: kicsapatik a városról.²

1739. jul. 11. Kecskemét. Determináltatott egyenlő akarattal, hogy Lakatos Judith, néhai Simon János özvedgye, mint hogy ő paráznaságban tapasztaltatott s a szokott pénzbeli büntetést is letette; azzal nem hogy gonoszselekedetét megbánván, életét megjobbitotta volna s resipiscalt volna, sőt az elkezdett fertelmes életben meg rögzöttsége szerént, isteni és világi törvény és büntetésektől nem irtóztván, ismét azon czinkussával (mint az eb az okádásra) vissza térvén, rút testi fertelmességet elkövetett s maga is nyilván megvallotta: azért eő gyalázatossan ki csapattassék a városbul s ha bójön, ismét a szerént toties quoties verettségük ki.

1748. decz. 12. Kecskemét. A mely két fattyas leány Czigány Samunál tartózkodik, gazdájához csatoltatván, ha az idő gyengéb lészen, a városbul kicsapattassék.

1749. julius 5. Kecskemét. Ugról való leány Csillag Panna, Széchenyi Nádas Susa, itt való Bálint Pöre és Sándor Maris mint hogy némely gyalog katonákkal tilalmas és botránkoztató társalkodásokat követtek el, holnap napon a Szurok³ által együvé bilincseltetvén, a Városrul örökre kikísértessenek, kiken a kísérés közben edjen-edjen 5 s 6. tot fog a csapó ütni a korbácscsal.

1777. szept. 23. Kecskemét. Szeghalmi nevű notatus lakos valamely idegen kurvát statutum ellen házához fogadván, vele öszve köttetvén a kurva, csapattassék ki a városon által.⁴

III. Szalma-koszorú.

A megszügyenítő büntetésnek egy sajátságos módjával, a szalma-koszorú alkalmazásával ismertet meg Deés város törvényszékének 1712. deczember 9-én kelt következő ítélete:⁵

¹) Széll Farkas: „Régi Magy. Feltételes Ítéletek Debreczen Sz. Kir. Város Törvényszéki Gyakorlatában.“ Jogtud. közl. 1893. Franklin társ. 13.

²) Ugyanott 14.

³) Valami peczérféle ember. Máskor „kurvacsapó Gyurit“ emlitenek a jegyzőkönyvek.

⁴) Dr. Szilády Károly v. főlevéltáros jegyzeteiből.

⁵) Kádár József volt szamosujvári most deési áll. polg. leányiskolai igazgatónak, „Deési Ev. Ref. Egyházközség Története“ „Szamosujvár Szab. Kir. Város, A Vár És Uradalom Története“ stb. művek szerzőjének szivességéből rendelkezésünkre bocsátott jegyzeteiből.

Deliberatum. Satis superque doceallya az Act: Hadnagy Uram eö Kegme az inctusnak¹ Medgyesi Györgynek sokszori Istent, s embereket irtóztató káromkodásit, nemes atyánkfiainak házokra tolvajul való rá menetelit, azoknak verésit, taglásit, némelyeknek kinzása miatt való meg halását, egetéssel való sokszori fenyegetésit, annál többször nyilván való lopásit, tolvajlásit, a mint hogy a károsokkal két rendben is concordált; de annak utánna sok rendben lopásbeli cselekedetit is megujjította: azért tezett a törvénynek, hogy elsőben meg torturáztassék azért, hogy ki adgya lopásbeli complices társait, azontul azért, hogy sokszor jó Istenünket meg káromló, irtóztató szitkoknak nemeivel egész városunkra sőt hazánkra Istenünket boszszuállásra ki kelni siettette, a nyelve vágattassék ki; azért pedig, hogy ember ölésben comperiáltatott, a két keze vágattassék el, ezek az akasztó fára fel szegeztetvén, azután maga is akasztassék fel. Minthogy pedig sem egyszer, sem másszor a proclamatoria nem comparealt, félő, mint olyan czégéres vétkekben buborekoló, már maga végét gondolván, ne elabált² legyen, és hogy kézben kerítettése jobb modgyával meglehessen: ezen deliberatumunk közülünk senki által székházunk ajtaján kívül levőkkel ne communicaltassék executionak végben meneteléig, különben a ha kí tentálna³ (mellyet nem gondolunk, Istenis tartoztasson) tehát szalma koszorúval meg koszoruztatván hohér által a városból ki kísértetik, hozzá tartozói is in perpetuum a városból extermináltatnak, minthogy ilyen gonosságok ki gyomlálásában igyekezünk, a minemüek egy személyben nemis találtattak nemes városunkban.⁴

A szalma-koszorúval való megszügyenyítésre más példánk is van. Lőcsén ugyanis egy parázna párt 1566-ban a szégyenoszlophoz kötöttek ki, majd fejükön szalma-koszorúval kivezték a városból, hogy eskettessék össze magukat, a hol akarják.

Szintén Lőcsén történt, hogy ugyancsak 1566-ban egy parázna szolgálot

¹) = incattusnak, vádloznak.

²) elillant.

³) megkísértené ezt.

⁴) A szalma-koszorút, szalmából való hajfonatot Németországban is használták megszügyenyítő büntetésképen, de csak leányoknál, kicsapongás megbüntetésére.

Dr. Rich. Wrede: „Die Körperstrafen Bei Allen Völkern.“ 1898. Dresden. Dohn. 28. Szalma-koszorú a müncheni Bajor Nemz. Muzeumban, szalmából készült „hajfonat“ ugyanott valamint a nürnbergi Germán Muzeumban látható.

A szalma-koszoruba néhány kakas tollat is szúrtak.

Quantner: „Die Schand U. Ehrenstrafen In Der Deutschen Rechtspflege.“ 191.

A fölkoszorúzott bűnöst két poroszló közrefogta. Elötte ment a hóhér pribékje egy nagy dobbal, melyre koronként nagyokat ütött. Így kerülték meg a piacot háromszor és a kapun át abba helységbe mentek hova az elítélt utasítva lett. Ezt az eljárást „kidobolásnak“ nevezték. Jacob Döpler: „Theatrum Poenarum.“ 1693. 750.

arra ítélték, hogy fején szalma-koszorúval, dobszó mellett a városban körülvezettségük és nyilvánosan megvesszőztessék.¹

Debreczen v. jegyzőkönyvében a következő följegyzés található: 1638. máj 10. Ugy vagy, hogy Szócs István, mivel hitit itt hatta és az város fizetésével el szokót, halált érdemelne méltán; de az Tiszteletes Tanács megtekintvén vén és öreg emberi állapotját, érdeme szerint halállal nem bünteté; hanem meg szalma koszorúztatván vitessék ki az hengertül az plengérhez s üzettségük ki az városról és ennek utánna ide ne jöjjön.²

1646. 16. Maji in senatu. Csabai Szabó János A. contra Georgium Fejér. Deliberatum: Mivel az I. tanui világosságra hozták, hogy az A. a város borát letett hite ellenére hamisan mérte, azért Fejér bebizonyítván beszédét abszolváltatott az A.-nak kereseti alól, A. pedig vitessék ki a plengerhez és szalma-koszorúzza meg Lengyel³

Debreczenben néhány polgár a város közönségének 1693. október 9-én hozott azon végzése ellen, melynélfogva a város lakói a közlegő tatárok elől meneküljenek — fölzendült, fegyvertfogva a városházára támadt, az utcákat kapukat elállotta, maguk közül új elöljárókat választott. Ezért reájuk a következő ítélet mondatott ki: Constal a tanuk vallomásából hogy vádlottak a tanács ellen pártot ütöttek — — magokat előljárókká tették — — sok keresztyén léleknek a pogány kezébe való adatására és megölésére okot adtak. Mely nagy gonoszságokért akármely kinos halálra érdemesek volnának ugyan; eddigvaló sanyaruságokat és nevetlen gyermekeiket tekintve azonban, nekik ez uttal gratia adatik, ugy mindazáltal, hogy hóhér kezeibe adatván, fejökre szalmakoszorú tétessék; és az utcákon meghordoztatván, e városból kiveretessenek, és ha itten többé megtalátatnának, halál legyen fejökön, ezenkívül minden jószáguk confiscáltassék.⁴

Kmet András nyug. berencsfalusi plébános gyermekkorában még szokás volt nálunk, hogy a megesett hajadonokat szalmával megkoszorúzzák.

Morvaországban pedig a házasságtörőket dobszó mellett körülhordozták a községben és az asszonymak kocsikenővel bekenték a fejét és ágytollal meghintették.⁵

¹) Demkó Kálmán: „A Felső Magyarországi Városok Életéről A XV—XVII. Században.” Bpest. 1890. Magyar. Tud. Akad. 118. és 119.

²) Zoltai Lajos városi s. levéltárnok közlése.

³) Bessenyei Széll Farkas: „A Becstelénítés És A Biróság Előtti Megkövetés A Debreczen Városi Régi Jogban.” Kézirat gyanánt. Debreczen. 1897. Városi könyvnyomda. 21.

A debreczeni hóhért Lengyel Jánosnak hívták abban az időben.

⁴) Szücs István: Szabad Kir. Debreczen Város Történelme. 1872. Debreczen. Ifj. Csáthy Károly, II. k. 495.

⁵) Obzor 1905. évfoly. 8. sz. 117.

IV.

Paczalvetés.

Ez a megszégyenítő büntetés, a melyet teherben levő s emiatt testi büntetéssel nem sújtható kicsapongó nőkre szabtak ki és a mely abból állott, hogy az elítéltnak paczalt vetettek a nyakába s úgy kergették ki a városból: Kecskemét városában volt szokásban.

Példák:

1748. december 12. Nagy András Kata, ki elsőben Herke István Uram lovászával paráználkodván, terhe miatt büntetlen maradt, most ismét bizonytalan latortul tisztátlan terhet hordozván, rendes büntetéssel nem afficialtathatik; hogy a nép előtt több botránkozásul ne légyen, minekutánna jó ideig az Arestomban fog szenyvedni, paczal vettetvén nyakába, in perpetuum a városrul proscibáltassék.

1749. május 7. Tot Maris Nagyoru Juhász Mátyás felesége Pór Andrásné kamarájában valamelly eltett pénzt megsejtvén, abbul a mint maga megvallotta circ. 24 frtot ellopott, e mellett, hogy parázna ágybul való terhet visel, ekképen büntetessék: a gyermeke kocsiira rakattatván és bagacsiája a szöllőkön kívül vitetessék, maga pedig paczal vettetvén a nyakában, ütés nélkül a városbul örököszen proscibáltassék és gyalázatosan kötélre köttetvén, ki kísértessék.

1780. szept. 15. Cziráki Kata győri termés, Simon Ferencz passaportos katonával éppen a fertetmeskedésben kapattatott, igen terhes volta tekintetbe vevődvn, mint egy prostibula a városrul kipaczaloztatott.

A városból való kicsapás súlyosbitásául nemcsak szalma-koszorút tettek a delinkvens fejére és paczalt vetettek a nyakába, hanem harasztot vagy szénát is szoktak kötni a fejére illetőleg a nyakára.

Timon Jánosné Jutka kikapós asszonyra a kecskeméti birák ilyen büntetést szabtak: az templomból mikor az község kijön, szénát kötvén fejére 60 bottal való sújtás adassék neki, isterázsa föntállván és ruháját tartván.²

V.

Kaloda.

A kaloda néven ismeretes büntető eszköznek, mely már Szt. László királyunk idejében használatos volt nálunk,³ különböző alakjait ismerjük. Ezek:

1) Dr. Szilády Károly Kecskemét városa főlevéltárnokának közlése.

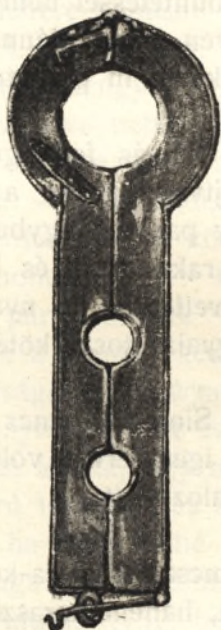
2) Takáts Sándor: „Törvénybeli Orvosság.“ Budapesti Hirlap 1906. márczius 6-iki sz.

3) Ha ugyan az I. k. 25. fejt. eredeti latin szövegének cippus kifejezését kalodának és nem oszlopnak vagyis pellengérnek vesszük, a mi aligha nem helyesebb! A latin szöveg kü-

1. a) a gallér vagy hegedű alakú nyak- és kézkaloda. „Nyakló“ avagy „kézi“ kalodának és brugónak meg hegedűnek is hívták. Német neve Geige vagy Fiedl (Fiedel) volt.

A gallér formájú kalodának két képét közöltük a „Gályarabok“ című cikkben, az I. kötet 567 és 568 lapján, a hegedű alakú pedig 18—20. sz. képeinken látható.

b) Az álló nyak- és kézkaloda, a mint azt 21. és 22. sz. képünk mutatja. A 60-as évek végén, Árva megyének Ljeszk nevű községében a bíró

81.

Nyakló kaloda a kassai muzeumban.

19.

Nyakló kaloda az Erdélyi Muzeumegylet muzeumában.

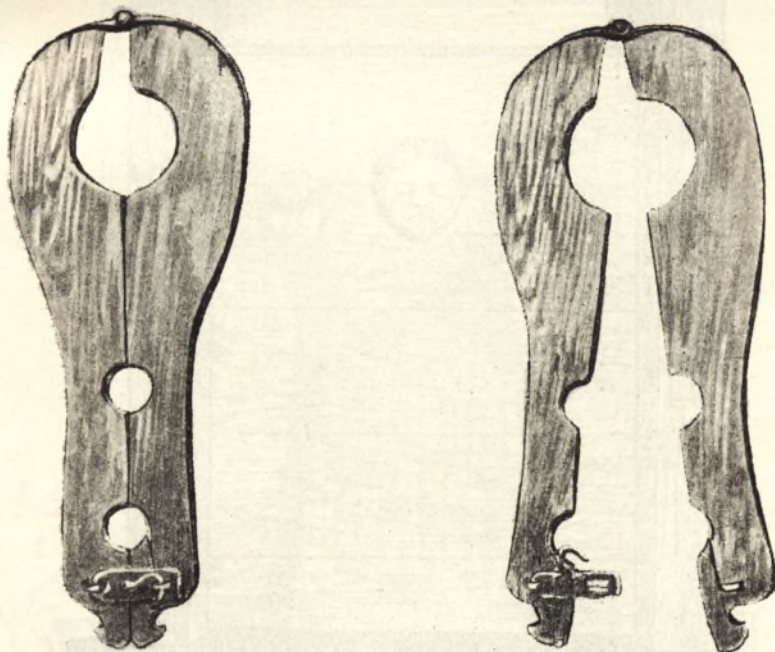
lönben így szól: Si quis dominicum diem non observaverit et dies festos non servaverit aut quatuor tempora et vigiliis non jejunaverit aut mortuos suos ad ecclesiam suam non sepelierit: duodecim diebus pane et aqua poeniteat in cippo. Ennek a fordítása Dr. Márkus Dezső szerint: A ki meg nem szenteli a vasárnapot és az ünnepnapokat meg nem tartja vagy a kántornapokon és ünnepek estin nem böjtöl, avagy nem a templom mellé temeti az ő hallottjait: 12 napon át vezekeljen kenyéren és vízen, kalodába zárva. Dr. Márkus D.: Corp. Juris. Hung. I. k. 59.

Az erdélyi 1540—1653. években hozott törvényekben, jelesen az Appr. Const. XXXIV ediktumában is eléfordul a kalodával való büntetés ekképen: A lelkeződéssel való szitkozódások ellen observáltassék az 1619. esztendőbeli articulus — — Nemes ember valamennyiszer elmondja, egy-egy forintot vegyenek tőle: szolgát és paraszt embert a kézi kalodába tegyenek és délig ott tartsák.

háza előtt még látható volt ez a büntető szerszám. Igen ritka esetben használták, mert az asszonyok nagyon féltek tőle. Tót neve trlyea.¹

2. a) A közönséges lábkaloda. Ez látható ugyancsak a Gályaraboknál, valamint a 24—26. sz. ábrákon. Van köztük két és több ember számára való. Használatkor élére állították.² A kit bele tettek, az a földön hanyatt feküdt esetleg ült.

b) A lábkalodának egy változata. Lásd 27. és 28. sz. képünket. A büntetett egyén rajta ül a kalodán. Ilyen kaloda a 70-es évek végén még használatban volt Árva megyében, Vittanován, a hol mindig a bíró háza előtt, az utczán állott. A büntetést evvel rendszeren vásár- és ünnepnapon hajtották végre,

20.

Nyakló kaloda nyitva és csukva.

mikor az emberek templomba mentek. A büntetési idő 1—1½ óráig tartott abban az esetben ha bűnösnek csak a fél lábát csukták bele. Ha mind a két lába benne volt, akkor csak nagyon rövid ideig bírta ki természetellenes s

¹⁾ Képünk a Psitek Brunó gyűjtőfogházi róm. kath. lelkész utasítása szerint készült. Tőle valók a fönnebbi adatok is.

Ez a kaloda emlékeztet az Angolországban szokásban volt — pellengérré alkalmazott — kalodára, melynek képe látható Rudolf Quanter. „Die Leibes U. Lebenstrafen“ című művének 392. lapján.

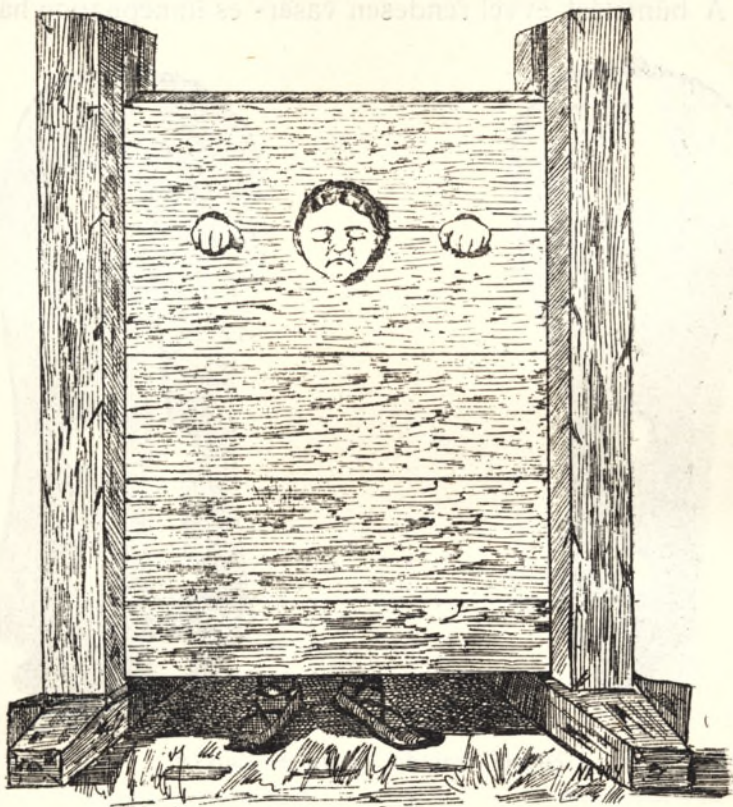
²⁾ Képünkhöz a vázlatot Myskovszky Viktor lovag, ismert régiségbuvár és festő szolgáltatta, kinek nagyatyja Bártfán külvárosi bíró lévén annak udvarán volt alkalma ilyen kalodát látni.

ennélfogva rendkívül kínos helyzetében. A melyen csak úgy segíthetett, ha hasra feküdt.¹ Föltéve, hogy azt megengedték neki.

Ezt a büntetést lopás vagy verekedés miatt alkalmazták. Tót neve: Klada.²

A lábkalodának ez az alakja aligha nem specziálitás. Mását nem találjuk. 3. A láb- és kézkaloda.

Melynek egyik változatát a „Gályarabok“ címet viselő cikkünk egykorú tusrajz után készült 35. sz. illusztrációja ábrázolja (az I. kötetben), másik változatát pedig a 24. és 29. sz. képünk mutatja.

21.

Álló nyakló kaloda elülről.

A kalodába zárással való büntetés végrehajtása történt pedig a bíró házánál,³

¹) Egy szemtanú beszéli, hogy 1873. körül Sopron megye Und nevű községében látott egy embert kalodában a bíró háza előtt, hason fekvé.

²) A Psitek tisztelendő közlése. Az ő utasítása szerint készült a kép.

³) A munkácsi 1639-beli Articuli ab Ecclesia collecti 5. pontja: Az éjjeli részegséget és kiáltást, lövődözést az ki cselekszi, az bíró kalodájában jozanúljon meg.

Lehoczky sokszor idézett műve. II. k. 181.

a czinteremben,
a pellengérnél és
a börtönben.¹

Ezt a büntetést hajdan 4 hétig terjedő időre lehetett kiszabni.²

A kaloda azonban — az alább közlendő nagybányai és csongrádme-
gyei státutumból láthatólag — nemcsak büntetésül, hanem a vas bilincset
vagy békót helyettesítő biztonsági eszközül is szolgált.

22.

Álló nyakló kaloda hátulról.

A nyakló kalodát egyébiránt nemcsak fából, hanem vasból is készítették.³
Egyáltalában a kaloda a bilincs és békó ősenek tekinthető.

¹) Utóbbi esetben nem megszégyenítő hanem testi büntetést képezett.

²) Selmech városának IV. Béla király korában szerkesztett városi bánya- és jog-
könyvében a 39. pontban ez áll :

És ha egy embert pofon miatt panasználak be egy esküdt bizonyítása mellett,
ítéletileg 4 hétig üljön kalodában.

Wenzel G. „Árpádkori Okmánytár“. Kiadja a M. Tud. Akadémia. 1862. III. k. 219.

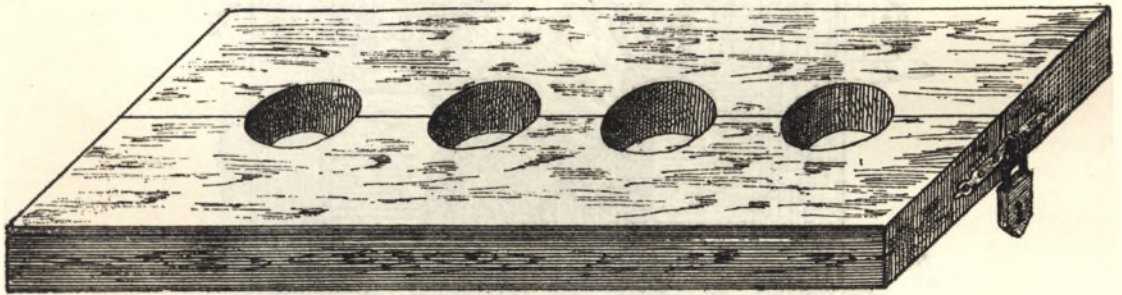
³) „Rabkisérség alkalmával a vashegedűk elmellőztessenek“. Pestvármegye 1841.
évi márcziusi közgyűlésének jkve.

Eredeti magyar neve (kaloda=klada, szláv szó) „lábkaró“ volt.¹ Ebből következtetve: a kaloda ősalakja két darab karóból állott, mely közé a bűnös lábát bele tették és a karókat azután kétfelől gúzszal vagy kötéllel összekötötték. (Később olyan szerkezetű is lehetett mint a járom).

Ilyenszerű primitív, de nyakra való kalodát ma is használnak az afrikai gyarmatokban a fogoly bennszülöttek szállítására alkalmával, a foglyok nyakát páronként bele foglaltatván. Ez azonban nem két karóból, hanem egy villa alakú faágból áll.

A „kaloda“ kifejezés különben régóta használatos. Eléfordul már a Döbrenty-Codexben 1508-ban.

A kalodának különös jelentősége is volt, a mennyiben a falusi bíró hatalmi jelvényét is képezte s rendszeren az ő háza előtt állott. Biróválasztáskor a kalodát ünnepélyesen, gyakran muzsika szóval vitték az új bíró háza elé, mire az új bíró áldomást adott.²

23.

Lábkaloda.

Adatok :

Pozsonyvárosi státutum a XV. századból: — — És ad valaki bort hitelbe és az bebizonyul, úgy tartsák őt 3 napig kalodában és aztán csapják meg a pellengérenél.³

A trencsénvárosi 1476-ban alkotott státutumban is 3 napi kalodáról van szó.⁴

Ifj. Dombovány Géza: „Fenyítő Elj. És Bünt. Rendszer Pestmegyében A XIX. Század Első Felében.“ Bpest 1906. Rényi Károly kiadása. 27.

¹) Dr. Ortway Tivadar kir. jogakadémiai tanár, „Pozsony V. Történetének“ írója ezt a kifejezést többször hallotta, olvasta és használja is nevezett művében. II. k. második rész. 146.

²) Schvesztka Konrád Körmöczbányán lakó szt.-ferenczrendi fráter, egyházi festő közlése.

³) Kolozsvári és Óvári: „Corpus Statut.“ IV. k. második fele. 15.

⁴) Ugyanott. 34.

1553-ban Debreczenben Szijártó Benedek szolga részegen találtván, hittel kötelezte magát, hogyha ezentúl részegségben talátnék kalodába tétessék és vesszővel veretessék meg, minden további törvénykezés nélkül.¹

1557-beli szász nemzeti státutum: A kik a prédikációt ok nélkül elmulasztják azokat mások példájára kalodába (fidell) kell tenni.²

1592-beli Kolozsvári státutum:

— — Ha penig zegheny rend essik ebben megh (a lélekkel való szitkozódásba) akin megh nem vehetnek ez fr. 1 vagy nem akarna meghadnj az kolodoban tegiek feyet holott harmad napigh legien, Biro Vram penig mingiarast Achot hivasson es az gonoszsnagnak bewntetesere es a keossegnek kiadasara az kalodat vjolahg megh epittese.³

24.

Kalodában. A hét-könyörületes cselekvényt ábrázoló lőcsei falképek egyike.

1593. Miskolcz városi státutum: Ha ismeg az biró, esküdtével vigyázván, és ha oly embereket találna, kik vagdálnák vagy vernék egymást, és ha senki nem fogtatná is, tehát az biró megfoghatja őket az kalodában viheti és törvénnyel nyuljon hozzája.⁴

1595. Deczember st: A ki „neste lélek“ legförtelmesebb szitkot mondja

¹) Ugyanott. I. k. 531.

²) Széll Farkas: „Régi Magy. Feltételes Itéletek Debreczen Sz. Kir. Város Törvény-széki Gyakorlatában.“ Jogtud. közl. 1893. évf. 12.

³) Ugyanott I. 235.

⁴) Ugyanott II. 122.

3 forinttal büntetessék. Máskülönb a piacz közepén levő kézi kalodába vettessék. (In captivitate manuali „kézi kaloda vocatum — injiciatur:)¹⁾

1607. Szabolcs megyei st: Minden város és falu határában akasztófákat és niást 15 nap alatt 12 forint birság alatt csináljanak és az falukban kalodákat.²⁾

MISER. LUCE EJECTUS
EMERICUS^{Aragunus} TEKELIUS

Hic MISER in duris oclusus carcere vinctus,
Mundana EJECTUS Tekely LUCE fedit.

Talites vagarica pretendes jure Coror. a:
Qua fit Diuina consolidantur ope

Cuius culpa satis per totam est cognita mundam
In Regem hostilia composuisti manus

Illinc lasa fides nunc, istinc factio vitis
Hanc misero miseram confidit denu

Deniq. distibuant Deus, et Matera. Coror. a:
Quis sine rei stabili. nulla duobus erit

25.

Thököly Imre a fogságban, kalodában.

1610—1718. Marosszék constitutioi: — — Ha kik pedig éjszakának idején, vagy korcsmán, vagy az utcán kialtoznak virdittának, káromkodnának, az őrizők, ha birnak véllé, fogják meg, ha nem birnak a

¹⁾ Ugyanott III. második folytatás 572.

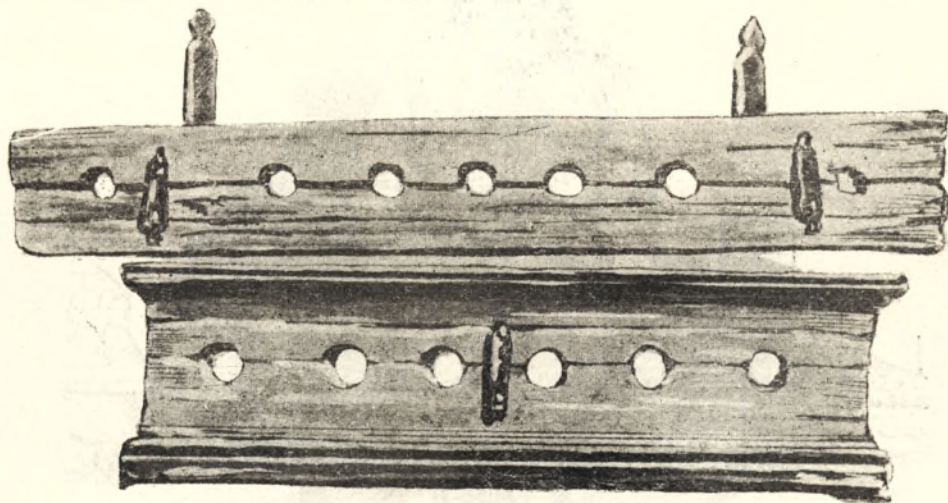
²⁾ Ugyanott III. k. második folyt. 44.

birónak adjanak hirt, ki is a megirt poena alatt tartozzék felkelni és elegendő embereket vevén maga mellé a virdittot megfogni és viradtig a kalodában ütni s tartani.¹

— — Az a féle hivalkodást olyan helyeken exercealo ifjak pedig deprehendáltatván, az Falusi Bírák, és Faluk esküdtjei által kalodába verettesse- nek, és míg a Gyülekezet a Templomból ki nem jön, addig ott tartassanak.²

Az Isten ellen büszkeségből, bosszuságból, részegségből káromkodók ellen is végeztetett: ha kik találatnak abban 200 forint érő jószágok nem lévén, vitessenek a kézi kalodában a Biráktól Vasárnaponként, míg kétszer ki jönnek a Templomból.³

1639. A munkácsi városi tanács elhatározta, hogy a ki ünnepnap dolgozni fog, a kézi kalodába tétessék. Az éjjeli részgeskedő és lövöldöző pedig a bíró kalodájában józanuljon meg.⁴

26.

Két darab lábkaloda a túrócz-szent-mártoni muzeumban.

1640. Nagybányai st: Debreczennek, Váradnak és több helyeknek is tűz miatt szörnyű romlásokat bizonyosan hallván, hogy az alattomban kibocsáttott incendiariusok ellen városunkra is a vigyázás jobb módjával meglehessen, elvégeztetett, hogy a hostátokban is circáljanak és ha oly embert kaphatnak idegent, akár ismeretlent, kihez suspicio lehet, megfogják, de hogy éjszakának idejen az kis ajtók ne nyitassanak az olyanoknak behozására, mindenik kapuk és kis ajtók előtt új kalodák csináltassanak, erigáltassanak és az olyan éjjeli deprehensus emberek azokban vezetessenek addig, míg viradtára kapuk, kis

¹) Ugyanott I. k. 72.

²) Ugyanott I. k. 135.

³) Ugyanott I. k. 140.

⁴) Lehoczky Tivadar jegyzeteiből.

ajtók, szokott órákon megnyitvatnak. Ez kalodáknak ususa penig nem csak ez mostani alkalmatosságra, úgymint incendiáriusok állapotjára, hanem ennekutánna is akármicsoda féle patratum miatt megfogattatott emberekre kiterjed és tartozik.¹

1641. Visk város státutuma: Harmadik törvény. Ha penig valaki tanácsbeliek közül akár esküdtek közül nyilvánvaló gonoszságot eltitkolna, vagy mint házasságtörőket, égetőket, orvokat, tolvajokat, ördögösöket, bűvösba-vosokat meg nem fogna, avagy elrejtene, az mely hitre szegénynek boldognak megesküdt, azon marad el és köteles birájának megmondani. Ezféle czé-géres bűnösöket penig, kiket előszámlálunk, kötelesek az polgárok és az

27.

A lábkaloda más alakja elülről.

esküdtek az város határáig megüzni és megkergetni. Egyébféle vétkeket penig ugymint lélekmondókat, átkozódókat, kik atyjoknak és anyjoknak gonoszt mondanak, az kertvédkapuig kergessék, tovább ne menjenek utánuk, azután ha kézben akadnak ugyan, az kézi kalodában tegyék őket, kibocsátván őket, az biró egy pint bort vegyen rajtok. Az szitokért penig az, ki az kalodában nem akar menni, egy forintot vehessen az biró rajta.²

1652. Debreczeni státutum: XXXIII. Articulus. Végeztük a lelkeződők felől is, hogy az kik comperiáltatnak aféle szitkokban, büntetése legyen avagy d. 24, avagy ha azt nehezteli megadni, vitessék az kalodába. Ha penig tanács-

¹) Kolozvári és Óvári „Corp. St.“ III. k. 607.

²) Ugyanott III. k. folytatás 611.

beli személytől hallatik, annak büntetése másfél annyi, d. 36. Az ki ördögatát és teremtetét mond, büntetése fl. 1. vagy a nyakvas.¹

1658. Mármaros megyei st: A követek azt referálták, hogy az ország végezte, látván az úr Istennek ellenünk büneinkért fellobbant haragját és a pogánságnok ellenünk való igyekezeteket s fenyegetőleg közelítő nagy veszedelmét, azért, hogy Istenünket imádságainkkal s magunk megalázásával inkább engesztelhessük és az ostornak rólunk elfordítását nyerhessük, rendelt az ország minden szeredai napra böjtöt, melyben estvéig mind ételtől s italtól kiki megtartóztassa magát, kicsinytől fogva nagyig háromszor templomba felmenjenek az isteni szolgálatra, és senki semmi dolgot, külső munkát ne tegyen, az ellen cselekedők kézi kalodába tétessenek.²

28.

Az előbbeni lábkaloda hátulról.

1660. Ugyancsak Mármaros megyei st: Az Vasárnapnak szentebbül való megszentelését ujjban végeztük, főispán uram ő nagysága parancsolatjából is, így, hogy valaki akkor faluján, városán kívül másuvá megyen, akár lovon, akár gyalog, ha nemes ember lesz is, megfogassék, kalodába tétessék, ott üljön azon nap.³

¹⁾ Ugyanott. III. k. folytatás 637.

²⁾ Ugyanott. III. k. folytatás 138.

³⁾ Ugyanott. 144.

1667. Nagybányai st: Mivelhogy a szitkos, átkos és egyéb rendetlenséget cselekedő emberek, ifjak, vének, nősők és nőtlenek, férfiak és asszonyi állatok városunkban elszaporodtanak; azért azoknak tapasztalhatóképen refraenatiójokra, más felső városoknak módjok szerint, egy kalodát csináltassanak, melyet ő kegyelmek az pellengérnél fel is állítanak.¹

1668. Küküllő megyei constitutio: Szitkazódás ellen való poena. Ha ki Isten ellen való Szitkokkal, úgymint Ordöglegkű, ördögadta, Ördög Anyáju, dühös Lelkű és egyéb ahoz hasonlókkal szitkozódik, első cselekedeteiért veressék kaladába, másodsor veretessék meg páltzával, és annakutánna veressék kaladába Vasárnap reggeltől fogva estvig, ha pedig többször is valaki azt cselekedné, mindenkor kemény veréssel, kaladázással büntetessék.²

1669. Szilágy-Somlyó város státutumának 19. pontja: A kik éjszakának idején kiáltoznak, szitkozóznak, lövöldöznek és garázdálkodnak, az olyanok

29.

Kéz- és lábkaloda Vöröskő várában. Elülről nézve.

admoneáltassanak, ha fogadják bene quidem, alioquin, ha contumaliter azon alkalmatlankodást continuálják, kalodában veressenek³

1690. Fogaras vidéki const: A részegen talált asszony először 1 frttal, másodsor pedig kalodába zárva veréssel büntetessék.⁴

1718. Kraszna megyei státutum: Részegeskedő, Részegségben excedáló, ujjogato, és kiáltozó Paraszt ember, Vasárnapinapon reggeltől fogva estvéli Harangozásig a nyaklo kaladában tartassék. Hasonlóképpen a ki a Templomot nem frequentálja.⁵

1) Ugyanott. 671.

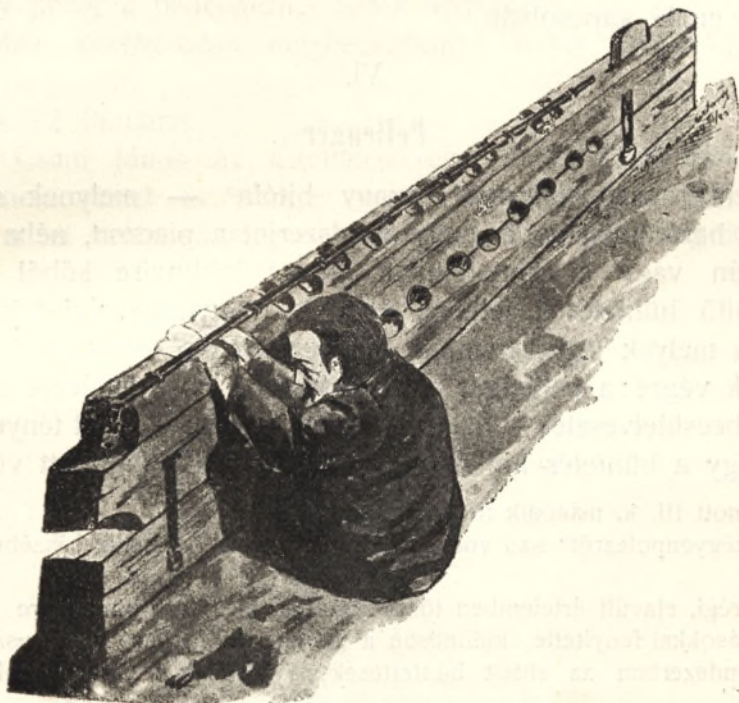
2) Ugyanott I. k. 291.

3) Dr. Petri Mór: „Szilágy Vármegye Monographiája.“ IV. k. 596.

4) Ugyanott. I. k. 333.

5) Ugyanott. I. k. 365. És Petri Mór: „Szilágy Várm. Monogr.“ I. k. 399.

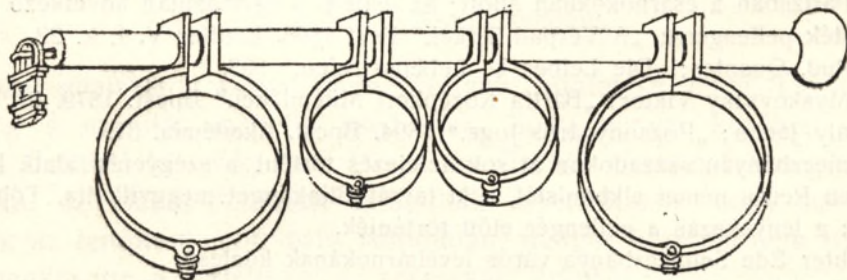
1749. Peselnek község constitutioja: Az erdőn levő Kaszálók — — Határ Pásztorok ha megvilágosodnak benne, ki étette, ki tette s tétette azokban a Kárt, jó bizonyásra azon kár tevőnek el hajthassák Marháját, s hajtó

30.

A vöröskői kaloda hátulról nézve.

pénzig contentumot vehessenek, vagy ha szolga, és gazdája nem menti, Kalodában üttessék a Biróval, míg a Károssal conveniál vagy jó kezességen ki nem véteti magát, simpliciter el-ne bocsáttassék.¹

31.

Láb- és kézkaloda. Külföldi.

1829. Csongrád megyei státutum: Járásbeli szolgabíró uraknak kötelességül tevődik, hogy minden községeknek meghagyják, hogy azok, úgynevezett

Ugyanott. I. k. 431.

hegedüket tartsanak és a nagyobb tekintetű rabokat mindig azokba kísértésék, a kísértető tisztv. urak pedig a kísérteteskor adni szokott comitivákban mindenkor beigtassák, hogy milyen rabokat kísértetnek, azoknak személyes leírásaikat is mellé kapcsolván.¹

VI.

Pellengér

vagy szégyenfa, szégyenoszlop² avagy bitófa³ — melynek sok példánya maradt fönn hazánkban és a mely rendszerint a piacon, néha a községházának udvarán vagy a czinteremben állott,⁴ többnyire kőből építve⁵ — a megbecstelenítő büntetések jelképe volt.⁶ A megszégyenítő büntetések közül tehát azok, a melyek egyszersmind megbecstelenítő hatásuak lévén, a hóhér által hajtatott végre: a pellengér előtt történtek.⁷ Pl. a lefejezés ekszekusziója.⁸

Mert a becsületvesztés — a közvélemény szerint⁹ — két tényezőtől függött, attól t. i. hogy a büntetés hol és attól hogy ki által hajtatott végre? Ugyan-

¹) Ugyanott III. k. második folytatás. 483.

²) A „szégyenpolcáról“ szó volt ezen mű I. kötete harmadik részében, a VI. fejezet i., cikkében.

³) Bitó régi, elavult értelemben törvényszolga, ki a testi büntetésre ítélteteket veréssel s más kínzásokkal fenyegette, különösen a hóhér. Bitófa karó vagy oszlop, melyhez a régi fenyegető rendszerben az elítélt büntetéseket kikötötték s törvényszolga vagy hóhér által verették.

Czuczor—Fogarasi: „A Magy. Nyelv. Szótára.“ Pest. 1864. Emich G. I. k. 671.

⁴) Lehoczky Tivadar szerint Munkácson a czinteremben állott volt. Azt írja ugyanis „Beregvármegye Monographiájában“ hogy: az uradalmi igazgatóság eltétette a templom czinterméből az ott botrányul szolgált bűnpellengéért (Bussstock), mely a kalodával együtt ott állott.

III. k. 468.

⁵) Eredetileg fából készítették, a mint „szégyenfa“ „bitófa“ neve mutatja.

⁶) Párizsban a csarnokokban állott; az elítélt 3 egymásután következő vasárnapokon állították pellengérré. „A Vérszék Titkai.“ Pest 1868. Lauffer V. I. k. 23.

⁷) Rud. Quanter: „Die Leibes U. Lebensstrafen.“ 398.

⁸) Myskovszky Viktor: „Bártfa Középkori Műemlékei.“ Bpest. 1879. 91.

Király János; „Pozsonyváros Joga.“ 1894. Bpest. Akadémia. 315.

Selmeczbányán századokon át sok lefejezés történt a szégyenfa alatt. Így fejezték le 1585-ben Reuss német alkhimistát, a ki társát Blinklinget meggyilkolta. Több ítélet úgy szól hogy: a lenyakazás a pellengér előtt történjék.

Richter Ede Selmeczbánya város levéltárnokának közlése.

⁹) de nem a törvény szerint. „Hazánkban a becstelenség nincs összekötve a büntettek vagy büntetésekkel.“

Szokolay Istv: „Büntető Jogtan.“ Pest. 1848. Heckenast 146.

„A hazai jogban az a fölfogás, hogy a büntetés magával hozza a becstelenséget — nem volt meg.“

Fayer László: „Az 1843-iki Büntetőjogi Javaslatok Anyaggyűjteménye.“ Bpest. 1896. Akadémia. 157.

azon büntetést pl. a megcsapást ha poroszló végezte, az csak megszégyenítő volt, míg ellenben ha a hóhér hajtotta végre, akkor annak becsületbe vágó hatása volt. Épen ilyen különbség volt abban, hogy valakit a malomajtó mellett vagy pedig a pellengérnél tettek nyakvasba.

A hóhér kezébe-adás megbecstelenítő voltát illusztrálja a következő példa:

„1638. 12 Januaris.

Mivel Csani János az Czehmestereket Tolvajoknak mondotta, nyelvén maratt ellenek. Azert az henger vessen fogót az nyelvére és vigye ki az plengerhez s ott keáltassa meg vele, hogy az ki olyan dolgokat cselekednék,

32.

A dubniczi szégyenoszlop.

hogy mást gyalázatos szóval illetne, olyan büntetése lenne. De mivel Csáni könyörög s másokis mellette esedeznek, hogy henger kezében ne adgyák, mert az Czéhből ki esik, Biro Uram az Eskütt Urammal keonyörgését meg halgatvan, az elébbi büntetést mitigálták illyenképpen, hogy harmad napig tartassék az templom előtt való kalodában, henger kezében nem adatik. (Ezen kívül megkövette a sértetteket és reversalist adott.)¹⁾

A szégyenoszlop különben már a XIII. században ismeretes volt nálunk. Selmezbánya város IV. Béla király korából való jogkönyvében szó van róla ekképen:

¹⁾ Debreczen v. jkvéből.

Zoltai Lajos s. levéltárnok közlése.

Ki a bírót és polgárokat becsmérelte 3 vásáros napon álljon a pellen-
géren és nyilvánosan beszéljen a néphez: A mit mondtam a bíróról vagy az
esküdtekről, azt hazudtam gonoszul. És magát a saját kezével üsse szájba. És
hasonlóképen az is, a ki tisztességes emberekről, asszonyokról és szűzekről
hazugságot mond.¹

A kit pellengérre állítottak, annak szokás volt szégyenkövet² vagy szégyen-
táblát akasztani a nyakába. Néha pellengér-álarcot is nyomtak a fejébe vagy
a nyakába akasztották a lopott holmit, a szerint, hogy mit követett el?

A szégyentáblára rá volt írva a delinkvens bűne³ esetleg neve is. Olykor
festett kép is illusztrálta am azt. Mint a székesfehérvári meg a dévényi szégyen-

33.

Az ujjvároskai szégyenoszlop, az oldalán csüngő szégyenkövel.

táblán. Előbbire egy tehén képe van festve, tehén-tolvaj számára készülvén.
Utóbbin egy szájból kilógó hosszú nyelv látható, a pletykaságot jelképezvén.

Érdekes a bazini pellengér-álarcz, a rátüzött kakas-tollakkal. A kakas-toll
ugyanis a bujaság jelvénye.

A szégyentábla különben nemcsak a pellengérnél szerepelt. Komáromban

¹) Wenzel idézett műve. 213.

²) A szégyenköről külön fejezetben lesz szó.

³) Lásd a pozsonyi muzeumban levő büntető és kínzó eszközöket ábrázoló képünkön
látható föliratos kis táblákat.

pl. Farkas Istvánnak káromkodásért a nyakába kötött táblával, melyre vétké föl volt írva, a plebánia-templomban kellett állania három vasárnapon.¹

Richter Ede selmeczbányai városi levéltárnok értesítése szerint a szégyenoszlopra (Schandblock, Schandpfal, Pranger) leginkább a becsületsértés, különösen pedig a rágalmazás miatt elítélteket kötötték ki. Súlyosabb esetekben vagy visszaesőknél vásárok alkalmával és vasárnapokon történt a szégyenfához való kikötés, hogy sok nép láthassa. Sokszor úgy hangzott az ítélet, hogy a bűnösnek magának kellett hangosan kiáltani: „így jár a ki rágalmaz“ vagy „így jár a ki lop“. Ha nem kiáltotta, akkor a két városi poroszló vesszőzte.

34.

A sopronmegyei Rákos községbeli szégyenoszlop.

Zilahon pellengérral büntették a káromkodást.²

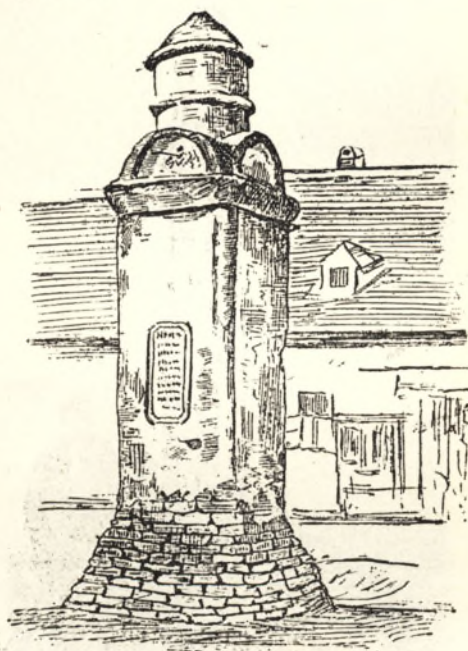
Szemtanú van arra, hogy az újvároskai pellengér oldalán balfelől látható két reteszbe (meggörbitett vaspántba) a 70-es évek végén még vásárok alkalmával oda szokták tűzni a pallosjog jelvényét: az egyenes kardot kezében tartó kart.

¹⁾ Ez a XVIII. század elején történt. Takáts Sándor: „Lapok Egy Kis Város Multjából.“ Komárom 1886. Ziegler Károly. 141.

²⁾ Dr. Petri Mór: „Szilágy Várm. Monogr.“ I. k. 399.

A pinkafői és a tarnóczi pellengért ábrázoló képünkön rajta is van ez a jelvény. A pozsony-szentgyörgyi levéltárban és a pozsonyvárosi muzeumban máig megőrizték az ilyen — fából és vasból készült — pallóst tartó kezét. Ezeket is vásárok alkalmával tűzték volt ki. Bazin városában Pozsony megyében ma-napság is ki szokták azt tűzni vásárkor.¹

A vásári joggal együtt járt a vásári bíraskodás joga is. A melyik városnak vagy uradalomnak nemcsak bíraskodási hanem pallósjoga is volt: ezt vásárkor jelezni szokta annál is inkább, mert a bíraskodás hatásköre vásárok alkalmával nemcsak az azon hatóság területén lakókra, hanem mindenkire kiterjedt, a ki csak a vásáron megjelent.² Szóval a vásári büntető bíraskodás statáriumszerű intézmény volt.

35.

Szégyenoszlop Szempcz piacán.

A pallósjog jelvényét általában a pellengérré szokták volt föltűzni. A mi természetes, miután a pellengér egyfelől rendszerint a piacon állott, a hol legtöbb ember fordult meg, másfelől maga is a büntető igazságszolgáltatás jelképe volt.

Megjegyezzük, hogy a pellengért pirosra vagy feketére szokták festeni. Fölállítása pedig ép úgy mint az állandó akasztófa-é nagy derendóciával történt.

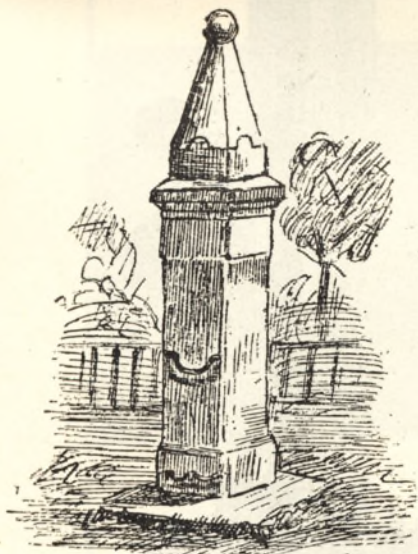
A komáromi „pellingherről“ írják, hogy eleinte fából volt, de 1700. szept. 1-én „nemzetes Zámbald Pál úr Biróságában, az nemes Komárom

¹) Majba Vilmos gyűjtőfogházi ág. ev. lelkész közlése szerint.

²) Timon Ákos: „Magyar Alkotm. És Jogtört.“ Bpest, 1902. Politzer Zsigm. és fia 194.

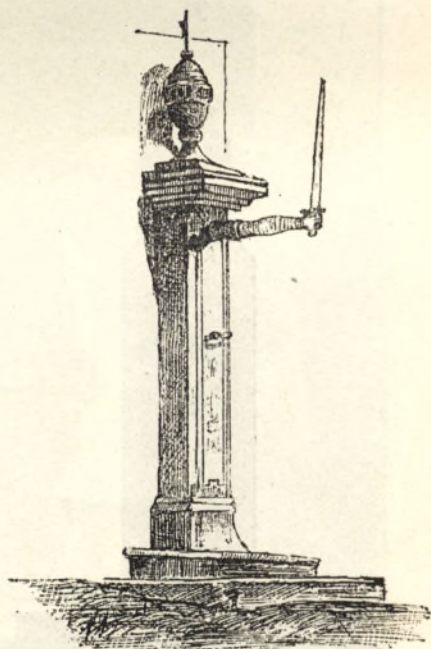
városának közönséghes piarczán az fa Pellinghér az földből kivéttödött, és helyében pro aeterna memoria az kőből álló oszlop vagyis Pellinghér fölállítatott, az nemes három statusbéli bírák uraimék eő kegyelmek jelenlétében, és az városi uraimék fegyveresen, Zászlóval és Dobolással kint lévén, és az kőmives, kővág hó, vagyis faraghó, kovács úgy és lakatos Czéhbeli mesterek által föl álléttaték.¹

Képeink egyike a ma már nem létező gajari szégyenoszlopot ábrázolja. Erről a „Vasárnapi Ujság“ 1860. évfolyamában² a következő közlemény jelent volt meg:

36.

A pöstyéni pellengér.

37.

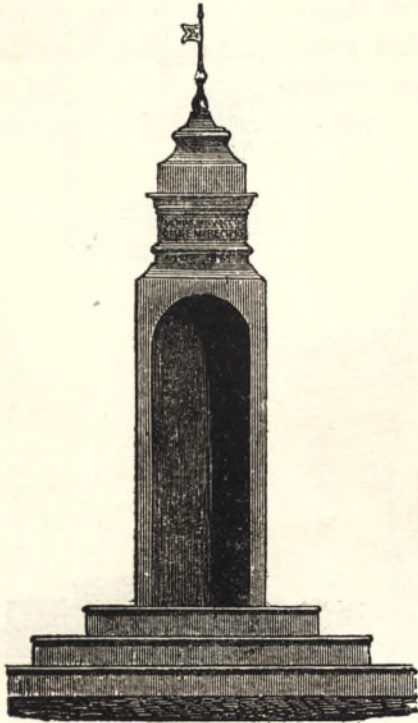
A pinkafői pellengér.

„Gajar amolyan falusi mezőváros (Pozsony megyében). Piaczán újabb nagy templom áll és még egy régibb kisebb egyház. Sajátságos curiosum ezek között az itt képen előállított tárgy. Első tekintetre mindenki ráismerhet ugyan benne azon oszlopra, mely országszerte régibb városaink vásárterén látható, igen jellemző eredeti eszmerokonsággal egyiránt a kiváltságos városi vásárjogot s a bitófát képezve: mintha t. i. vásáraikon a vevés és lopás elválhatlanul egymással járó esemény volna. Oszlopunk a többinél, melyet valaha láttunk — láttunk pedig sokfélét mi, — kezdve a keresztes gót torony alakútól,

¹) Takáts Sándor: „Lapok Egy Kis Város Multjából.“ Komárom 1886. Ziegler Károly könyvnyomdája. 141.

²) a 195—197. lapon, a Székely József tollából.

egész a kivont kardot kézben tartó faoszlopig — azért tűnt fel sajátságosabbnak, mert az obligát vas nyaklókon kívül, melyek mind a négy oldalán most oly tétlen, szomoruan fityegnek, melléje a gondos praktikus polgárok azonnal egy kis compendiosus fogházat is igen czélszerűen mint látni, alkalmaztak. Ezt képviseli ugyanis az oszlop aljában látható féltonna alakú téglaboltzat. Belől alig egykét lábnyi mély, mind a két végén pedig nyilva vasrácscsal záródik; úgy hogy a szerencsétlen tettes benne kínos guggoló állásban mint valami kalitkába zárt fenevad minden felől volt látható!

38.

A nyitrai pellengér.

39.

Kikötő-oszlop.

Ez a szégyenoszlop mellé épített alacsony boltozatos kis börtön bizonyára „szégyenketrecz“ volt, mindenesetre eredeti módon szerkesztve és a szégyenoszloppal kombinálva!

Adatok:

1613-ban Eszterházy Miklós Beregszászon, midőn az odavaló polgárok a bortizedet megtagadták sőt lázongani kezdtek, a piacz közepén akasztófát, kereket, pallóst, hegyes karókat és kivont karddal ellátott pellengért állított fel s ezeket rögtön-bíráskodási és pallosjoga jeléül 14 napon át őriztette puskáisaival.¹

¹) Balogh János: „Munkács-Vár Története.“ 1890. Munkács. „Kárpát“ könyvnyomda. 108.

1642-ben Kecskemét város tanácsa által hozott ítélet: Szana Mihályt Simon Mihályné rút szitkokkal átkozta, szidalmazta, hogy magát a fene egye meg, feleségét, gyermekeit török tatár eméssze meg és mégh az anya is megh dühödgyék. Ez rút szitkokkal hogy illette Szana Mihályt, az becstületes törvényszéken . . . azt találták, hogy két vasárnapokon Simon Mihályné az pölongérben tétessék s praedicatioigh ott állyon. Harmadik vasárnapon az kőre fel álván, az Szent Istent megh kövesse, Szana Mihált és az acclesiabeli keresztyéneket is hasonlóképpen.¹

40.

A Kis-Tapolcsány községbeli pellengér.

41.

A korponai „boszorkány-pellengér“.

1642. Torna megyei státutum: Ha pedig az paraszt ember, casu quo, azon szítóknak nemeivel találna szitkozódni (az lélek mondással), eo facto az nemes vármegyének szeme látására az plengérben meg pricskeltessék², avagy három pálczával megverettessék, toties quoties azt cselekszi.³

1652. Mármaros-Sziget városának státutuma: XXXIX. Articulus: Mivel az örlet dolgában sok hamisságot tapasztalunk, azért ezután valaki molnos gazda, mikor uj molnárt vagy taligást állat, az nemes vagy városi tanács előtt tartozzék megesküdni igen erős hűttel az molnár, hogy igazán öröl, vámol

²) Dr. Szilády Károly v. főlevéltáros jegyzeteiből.

¹) Die Pritsche=lapoczká, pirics, furatos, a Ballagi Mór ném.-magy. szótára szerint.

²) Kolozsvári és Óvári-féle „Corp. St.“ II. kötet első fele. 168.

42.

Szégyentábla Dévényből.

43.

A székesfehérvári szégyentábla.

s nem lop, az taligás, hogy igazán hord, s nem lop. Az mely gazda ez ellen cselekednék, büntetése fl. 12. Az mely molnár vagy taligás lopásban taláztatik, annak is büntetése fl. 12. Ha pedig nem fizetethet, veretessék meg az pelengéren.¹

1682. december 16. Kecskemét v. tanácsának ítélete: Mint hogy Pál István nem tsak Kalocsa János, Deák Pál birák és törvénytevő Uraimat bántotta meg éktelen szitkaival és káromkodásával, hanem legfelyebb és kivált-

44.

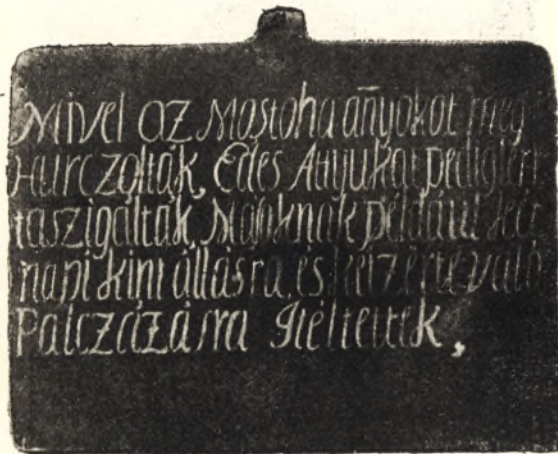
A tarnóczi szégyenoszlop.

képpen a mennynek, földnek teremő Istene ellen vétkezett, ehhez képpest a mi törvényünk szerint elsőben a karácsoni ünnep napoknak utólyán tétessék a pelengéren, annak utánna onnann kivévén, az város kapujában rudakkal megnyomattatván, erősen veretessék meg.

¹) Ugyanaz III. k. 638.

1699. jan. 25. Kecskemét: Bán István szolgáját, ki puskával és égetéssel fenyegette gazdáját, egy puskát az nyakába kötvén, vessék az pellengerbe és két praedicatio után verjék megh erőssen, azután tovább való dispositioig tartassék vasban.¹

1726. nov. 16. Kecskemét: Pandura György feleségének Juhász Susának maga nyelve vallásából is megbizonyosodván sok rendben csak igen csekély dolgáért is minémű Isten ellen való káromkodásokat vitt légyen végben, attával, teremtettével, lelke felcsinálásával szitkozódván, hogy azért másoknak rettentő példájára holnap a plengérhez kiköttesék s addig miglen a nép az isteni szolgálatról kijön, ott állyon s annak utánna korbácsol százat sújtsanak rajta, elvégeztetett.²

45.

Szégyentábla ugyancsak Székesfehérvárról.

1736. márczius 26-án Debreczenben Siteri Jánost, akit már ennek előtte feslett erkölce miatt hiába intett meg a tanács, sőt aki azután is a káromkodásban és fajtalan beszédben naponként eláradott, a magistratust minden ok nélkül fertelmesül szidalmazta, fenyegette, hogy „ha valami világ léssen, imitt-amott szedik fel a tanácsbéliek a nyusztos süveget“, főképpen pedig pártosságra vágycodó és botránkozató szavaiért arra ítelték, hogy bűnlajstromát és egy követ nyakába függesztve, az ítélet hozata napján nyakvasba

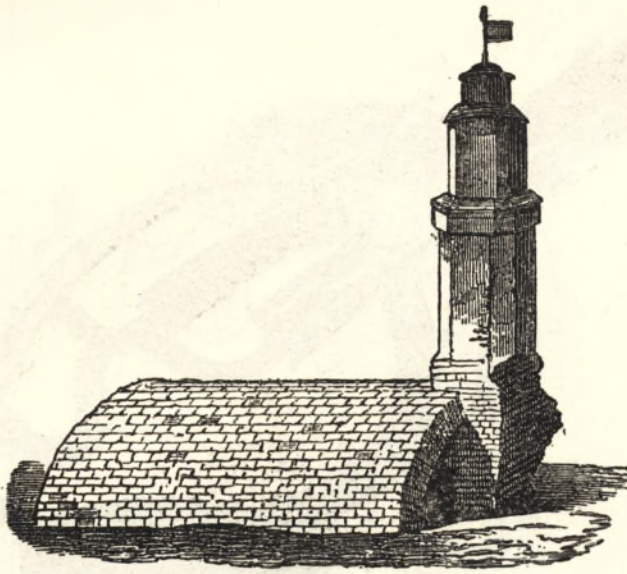
¹) Dr. Szilády Károly v. főlevéltárnok jegyzeteiből.

²) Dr. Szilády Károly közlése.

tétessék, másnap a mester által megvesszőztessék és városunkból örökösen kicsapattassék.¹

1766. A munkácsi városi tanács két elfogott cigányt lopás és kamara-föltörés miatt arra ítelt, hogy a szégyenfánál az akasztófa bélyege homlokukra süttessék és a hóhér vesszőze őket meg.²

1773. Kecskeméti státutum: Minden kurta korcsmás 12 frt. büntettetik és annyi akó borra mellyen a csap találtatik, confiscáltatik, ha már másszor

46.

A gajari szégyenoszlop.

is mért, két annyira köteleztetik, a tehetetlen kurtakorcsmás mind ezek helyett 24 korbácsot vésszen, a piaczi oszlophoz köttetvén.³

1777. jun. 24. Kecskemét: Lakos gazda Csendes Pál, Vida István szikralpári csőszszel egyetértvén, ugyanott lerakott fenyőszálából a városnak egy-

¹⁾ Zoltai Lajos: „Régi Bűnesetek És Bűnügyi Költségek“ cz. czikke a „Debreczen“ hírlap 1904. jun. 29-iki számában.

²⁾ Lehoczky Tivadar jegyzeteiből.

³⁾ Kolozsvári és Óvári hiv. műve. IV. k. második fele. 841.

nehány szálat elloptak, Csendes Pál Paksi chyrurgus által sérült embernek találtatván, a csapást 12 forintokkal felváltotta, Vida csősz pedig 30 pálczát szenvedett és a csőzsi hivataltul is megfosztatott, minek utánna a piaczi oszlopnál a nép láttára vasárnapon ki valának köttetve.

1779. szept. 3. Kecskemét: Pákozdi Ádámné és ennek leánya Szivós Ferencz felesége nagykörösi vásárban aczél darabokat, a mi két vásárjainkban keszkenőket, gyolcsot, tormareszelőt, páros kést és bicsakot és két új rézüstöt loptanak, melly azt mutatja, hogy ők megrögzött félkézalkalmárok, azért Pákozdi-

47.

A bazini pellengér-álarcz.

né 30, a leánya pedig 24 korbácsot vesznek, a külső oszlophoz kiköttetvén és a lopott jószág fejeik fölé függesztetvén.

1780. aug. 11. Kecskemét: Theresia Schifferin, Fierer vendégfogadás szolgálója = féle a gazdájától külömb = külömbféle aprólékos tolvajságokkal vádoltatván, sőt azokról meggyőzöttetvén, de külömben is már rossz élete miatt a Városrul kitiltva lévén: a külső bitófához kiköttetvén, 25 korbácsok elszenvedése után, a Városrul elküldettetik.¹

¹) Dr. Szilády Károly v. főlevéltárnok közlése.

VII.

Nyakló vagy nyakvas.

A nyaklónak valamint a kalodának az alkalmazása vagy csupán megszégyenítő vagy pedig egyszersmind megbecstelenítő büntetést képezett. Mivel nemcsak a meggyalázó pellengérhez volt szokás kikötni nyakánál fogva szégyenszemre a bűnöst¹⁾, hanem pl. a malom ajtófélfájához is, a hol rövid lánczon

48.

Nyakvas.

vagy egy hosszú szeghez erősítve csüngött a vaskarika, melyet a bűnös nyakára lakatoltak.

Hont megyében s más szomszédos megyékben is általános volt ez a szokás. Kmet András berencsfalusi nyug. róm. kath. lelkész tanúsítja, hogy azon a

¹⁾ De nemcsak a helynek, a hol a büntetés végrehajtása történt, volt megbecstelenítő hatása, hanem a tettnek is lehetett, mely a büntetést maga után vonta. Tehát a nyakvasnak is infamia volt a következménye, ha a tett, miért azt alkalmazták, egymagában megbecstelenítő volt.

vidéken majd minden malmon rajta volt a nyakvas. A hol hiányzott, az kivételt képezett.¹

A templomok ajtaja mellé is oda állították közszemlére, világcsúfjára a bűnösöket. Lehoczky Tivadar idézett művében azt olvassuk² hogy Munkácson a nyak- és kézláncz egész 1835-ig ott csüngött a róm. kath. és ev. ref. templom bejáratánál. Psitek Brúno tisztelendőnek tudomása van róla, hogy Árvamegyében a hladowkai róm. kath. templom oldalán az 50-es években meg volt még a nyakvas.

49.

Nyakvas.

Németországban szintén ott lógott az a templomokon s a városházán.³ Sőt a korcsma falán is.⁴

¹) Emlékszik, hogy létezett olyan Sz. Antalban, Kormosó-Teplicskén, Alsó-Rakonczán, Unyatinban. Korpona városában kettő volt. Zolyómmegyében Bábaszéket, Podzámcsokot, Bars megyében szülőföldjét Szénásfalút, továbbá, Pilát és Zsarniczát említi.

²) A II. k. 181. lapján.

³) Dr. Reich. Wrede: „Die Körperstrafen“ 1898. Dresden. Dohrn. 375.

⁴) Quanter 398.

Jacob Döpler: „Theatrum Poenarum stb.“ Sondershausen. 1693. L. H. Schönemark 835.

Szóval a hol sok ember láthatta, oda kötötték ki a delinkvenst.

Annak azonban, hogy a malmok bejárata mellett nyakló csüngött, más oka is volt. Az t. i. hogy a molnárok bizonyos törvényszegések esetében bírói hatalmat gyakoroltak és nemcsak ítéletet hoztak, hanem azt nyomban végre is hajtották.

Kmet tisztelendőnek biztos tudomása van erről, a „molnárjogról“. Az ő idejében még gyakorlatban volt ez Hont megyében.

Hajnal Ignác tanító huzamosabb ideig tartózkodván Kőrmöczbányán és az ügy iránt néprajzi szempontból szintén érdeklődvén — kiderítette, hogy a Kőrmöczbánya vidéki (tehát a Bars vármegyei) és a Túrocz vármegyében levő vízi malmok molnármenterei — kik a Túroczklenőben székelő molnárcehez

50.

A halálraitélt a templom bejáratánál kiállítva.

tartoztak — hasonlókép bírtak evvel az igazságszolgáltatási joggal, melynélfogva a malomban lopáson ért delinkvenst a malom ajtófélfáján levő nyakvasba teheték és bizonyos ideig ott tarthatták szégyenszemre.¹

Adatok:

1625. Kassa városi Artikulus. — — Item az czinteremben valakit ezután találunk (salva reventia) rútulkodni, ha örög ember, az nyakvasban vettessék, ha gyermek jól verettessék.²

¹) A nevezett két kutató adatai tehát azt mutatják hogy a „molnárjog“ gyakorlatban volt Hont, Bars, Túrocz és Zólyom vármegyében.

Megjegyzendő azonban, hogy az ugyancsak Kmet plébánostól nyert értesülés szerint erről a molnárjogról a molnároknak 1818-ból való „Privilegium Cechale Pro Magistris Molitoribus Cottus Thuroczensis“ című artikulusaiban nincs említés téve.

²) Kolozsvári és Óvári: „Corp. Statut.“ II. k. első fele 172.

A XVII. században Deés városa akként intézkedett, hogy a kötölőzködők kalodába zárassanak vagy nyakvasra ítéltessenek. 1742-ben pedig elhatározta, hogy a ki 3 vasárnap nem megy templomba, nyakvasba veresse a hadnagy, akár férfi, akár asszony ember.¹

1669. Somlyó városának státútuma, 17-ik pont: A kik az Istennek parancsolatjával, sem világi törvényével semmit sem gondolván, az Isten ellen való rút szitkoknak nemeivel: adta, teremtette és ezekhez hasonló több Isten ellen való szitkokkal szitkozódának — — a kik lelkeződnek, az olyanok is érdemek szerint való büntetést szenvedjenek. A szolga, a paraszt rend is, pálcza által való büntetést, vagy kalodával, vagy nyakvassal pironkodjanak.²

1697. Debreczeni státútum: A dohányárulás és szivás ujabban interdiktáltatik. Valaki árulja, 12 forinttal és dohányának megégetésével; a ki pedig szivja, vagy ha csak pipa találtatik is nála, a nyakvassal megbüntettetik.³

1701. december 15-én Debreczenben Kovács Ferencz bepanaszoltatván, hogy megesküdült volna mikép bort inni nem fog, még is szavát meg nem állva azt megszegte s panaszlott e tényt önmaga sem tagadván; végeztetett, hogy nyakvasba tétessék és eklézsiát kövessen.⁴

1730. május 5-én Debreczenben Rakamazi Konyhás Pált és Timár Demetert, a kik két esztendő alatt Miskolczon, Szikszón, Ujhelyen, Debreczenben és egyebütt több rendbeli lopást követtek el, főképpen vásárok alkalmával — akasztófára ítélték. Büntársuk Konyhásné, Nagy Kata, az enyhítő körülményekre, különösen áldott állapotjára való tekintetből megszabadult ugyan az akasztófától, de hogy személye annál ismeretesebb legyen másfél napot nyakvasban kellett töltenie, azután félszárú vesszővel megcsapatták és a városból kiűzték.⁵

VIII.

Szégyenkő.

„Ilyennel a középkorban a bűnösnek vagy botrányt készítőnek bizonyos távolságra kellett, főleg hétközi vásárok alkalmával, az egész népség láttára mennie. Van ennek nyoma a buda-városi törvénykönyvben is.“⁶

¹) Kádár József: „A Deési Ev. Ref. Egyházközség Története.“ Deés. 1882. Demeter és Kiss gyorsajtója. 207. és 211.

²) Dr. Petri Mór: „Szilágy Várm. Monographiája.“ 1902. IV. k. 596.

³) Kolozsvári és Óvári: „Corp. Statut.“ III. folyt. 701.

⁴) Szűcs István: „Szab. Kir. Debreczen Város Történelme.“ Debreczen, 1872. Ifj Csáthy Károly. III. k. 872.

⁵) Zoltai Lajos: „Régi Bünesetek És Bünygyi Költségek“ című közleménye a „Debreczen“ hírlap 1904. június 29-iki számában.

⁶) Rómer Flóris: „Archaeologiai Ért.“ Pest. 1870. Aigner. II. k. 4. és 1872. VI. k. 122. és 124.

Esetleg nem a távolság volt kitűzve, hanem az idő volt megszabva, a meddig a szégyenkövet vinni kellett.¹

Vagy pedig a nyakába akasztott kővel a bűnöst bizonyos időre a szégyenoszlophoz kötötték ki, a mint azt 39. sz. ábránk mutatja.

Az 51. sz. kép a budapesti nemzeti muzeumban levő szégyenkövet ábrázolja, melynek súlya 11·90 kg. = 22 tt.

Az újvároskai és kistapolcsányi pellengér oldalán most is ott csüng a szégyenkő, melynek német neve Bussgewicht vagy Backstein volt. Külföldön Schandsteinnak hívták és tolvajokat, kéjhölgyeket s házasságtörőket büntettek vele.²

Az újvároskai pellengér oldalán levő szégyenkő roppant súlyos: 39¹/₂ kg.-ot vagyis 70 tt.-ot nyom!

51.

Szégyenkő a budapesti nemzeti muzeumban.

52.

Szégyenkő a szász-sebesi ág. ev. templom sekrestyéjében.

A szász-sebesi ág. ev. templom sekrestyéjében levő szégyenkő világoszürke márványból készült, 9" magas és 8¹/₂" átmérőjű. A csúcsán 2¹/₂"-ra kiálló vas foggantyúhoz egy nyolczas alakú szemekből alkotott láncz van alkalmazva, mely hurkot képez. Emberi ábrázat látható rajta.

A szégyenkő Németországban többnyire férfi- vagy nőfejet, néha azonban szamar- vagy nyúlfejet ábrázolt. Olykor palaczk alakja volt.³

Azonban nem mindenütt használtak erre a büntetésre külön készített szégyenkövet. Néhol egy kővel megrakott tarisznya is megtette a szolgálatot.

¹) Dr. Richard Wrede id. műve.

²) Quanter: „Die Schand U. Ehrenstrafen In Der Deutschen Rechtspflege.“ Dresden. 1901. Dohn. 190.

³) Jacobi Döpleri „Gräfl. Schwarzb. Hoff- Und Cammer-Raths Theatrum Poenarum, Supliciorum Et Executionum Criminalium.“ Ludwig Heinr. Schönemarck. 1692. 744. és 745.

Példák erre:

1. A zilahi bíró, Aracs Mihály, bevádolta Böszörményi Kovács Mihályt, hogy őt és más becsületes embereket szidalmazott, a mire az vala 1712. április 4-én a deliberatum: hogy e cselekedetért szombati napon reggeli harangozástól fogva mindaddig míg a vásár tart, a pellengér mellé lánczolva álljon a tarisznyakövel a nyakában és kiáltsa, hogy a ki káromkodik, kövel veretik agyon. Az lett volna valóban jutalma, ha a B. Tanács grátiája közbe nem lép vala. Azonkívül még reverzálist kellett adnia, hogy ha még ezt cselekszi, érdeme szerint bűnhődjék.

2. A Szilágyfő-Keresztúron 1714. június 28-án megtartott törvényszéken Mészáros Mihály nevű egyént káromkodás és versengésért megszententiázták, de azután gratiálták és egy tarisznya követ kötvén a nyakába, azt kiáltatták vele, hogy kövekkel való agyonverést érdemelt volna, ha a város meg nem grátiázta volna.¹

A harmadik példa, a mely 1663. október 1-ről való a „Fa-ló és Fa-szamar“ czímet viselő XI. fejezetben fordul elő.

IX.

Kényszerű séta vagy meghurcolás.

Ez abból állott, hogy a tolvajnak a lopott holmit a hátára kötötték és úgy kísérték végig a falun, mialatt az éjjeli őr folyvást fújta mögötte hosszú kürtjét. Így adja elő Psitek Brunó gyűjtőfogházi róm. kath. tisztelendő, a ki ilyen büntetésnek Vittanova községben tanuja volt a 60-as évek vége felé.

Erre a szokásra vonatkozik az az ismert adoma, mely szerint a cigánynak a lopott libát a nyakába akasztották és ráparancsoltak, hogy folyton azt kiabálja, hogy: „a ki lop mind így jár“. Ő azonban — hiában húzott jókat rá a hajdú — mind csak azt kiáltotta, hogy: „a ki így jár, mind így jár!“

Ha nem is mint szokás, de mint abusus manapság is előfordul ez a büntetés. 1894. vagy 95-ben történt, hogy K. J. Illaváról kiszabadult fegyencz — ugyanaz, a ki Váczon 1881-ben a ref. börtön-lelkésznek majdnem kivájta a szemét és összeszurkálta őt — a diósgyőri vasgyárba munkásnak fölvetetvén, rézdarabokat lopott. A nála megtalált bűnjeleket a csendőrök összefűzve a nyakába akasztották és meghurczoltatták vele azokat az óriási vasgyárban mindenütt.

A „Függetlenség“ czímű napilap is közölt 1882-ben egy hasonló büntetést.²

A közlemény így hangzott:

¹) Dr. Petri Mór: „Szilágy Várm. Monographiája“. 394. és 400.

²) július 22-iki számában.

„*Otromba ítélet.*”

Különös, középkori állapotokra mutató esetről értesítik a Hírcsarnokot Kaposvárról. Egy közel fekvő helységben B. Gy. napszámos több kertben megtizedelte sőt megfelezte a foghagymás ágyakat. Miután a turpisság kiderült, a károsultak panaszt emeltek a helységi bírónál, ki is egybehíván a hites előjáróságot, a foghagyma-tolvajra a következő ítéletet mondották: „A vádlott tartozik a lopott jószágot, midőn a hívek a templomból kijönnek utczáról-utczára vinni a következő kiálltással: „Kell-e hagyma?” És úgy is történt. Vasárnap templomból kijövet alkalmával a kisbíró kíséretében megindult az elítélt a büntetés kiszervedésére, előbb azonban, hogy a szégyent falubelije előtt könnyebben eltűrje, meglehetősen bepálinkázott; nemkülönben tett a kisbíró is, a ki aztán útközben ékes erkölcsi prédikációt tartott az elítéltnak a lopás bűnének szégyenteljes voltáról. Mint írják, a szegény elítélten még az a szerencsétlenség is megesett, hogy útközben egyik általa megkárosított asszony felbőszülve neki rontott és az amúgy is megszégyenített embert kegyetlenül megseprüzte, a ki aztán ez incidens folytán eldobva a hagymát, hazafutott lakására s ezzel az ítélet végrehajtása befejeztetett.“

A hegedű- és dobszó mellett való meghurczolásra a XVI. „Kuriozumok“ című fejezetben több példát fogunk látni.

A berlini Castan-féle panopticumban egy emberi törzs nagyságú szégyenkolompot mutogatnak, melyet kisebb vétség büntetése fejében a vétkes nyakába akasztottak s úgy vezették körül a városban „világcsúfjára.“

X.

Szégyenketrecz.

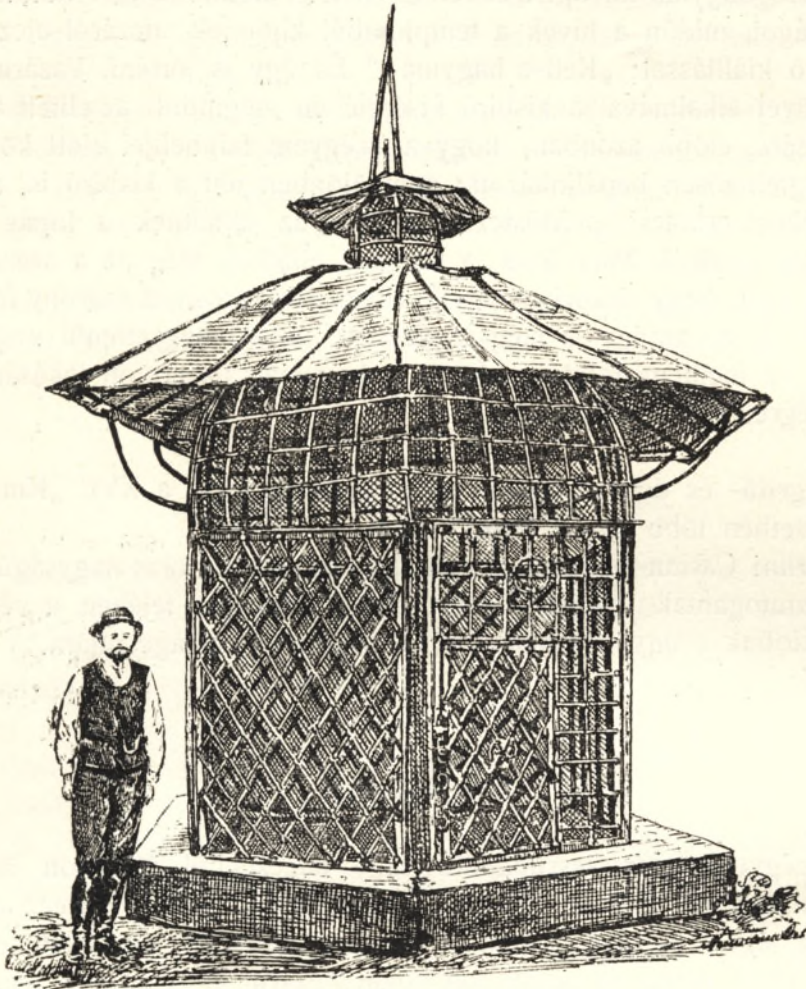
„A szégyenketrecz vasrudakból vagy faléczekből állítottott össze. Ilyképen tehát átlátszó rácsozatból álló, embereknek készült ketrecz volt. Ebbe szokták az éjjeli csendzavarókat és nyilv. botrányt elkövetett egyéneket, továbbá a kertí, mezei és vásári tolvajokat bezárni és a köznép bámézkodásának kitenni. Pozsonyban a Ferencziek terén állott. 1567-ben kőalapra újonnan építették.“¹

Egy ilyen ketrecz ma is meg van Lőcsén, a Probstner család kertjében. Képünk arról készült, fénykép után. Ez a kovácsolt vasból szerkesztett és sodronyhálóval ellátott ketrecz azonban eredetileg lapos tetejű volt. Mostani. — kupola alakú — felső része csak azért készülhetett, hogy pavillonszerű külsőt adjon neki a végett, hogy új környezetébe, a kertbe jobban beilljék.

¹) Dr. Király János: „Pozsony Város Joga.“ 318.

181 Német neve Pozsonyban Narrenköterl, Lőcsén Köterlhäuschen, grünes Häusel, Ketterl, Narren-Ketterl volt.¹ Narrenhäuselnek is hívták.

A lőcsei szégyenketrecről Dr. Demkó Kálmán főgymn. igazgató, ismert régiségbúvár azt állítja, hogy a XVI. században már meg volt és a piacon a városháza előtt állott körülbelül a XIX. század elejéig, a mikor Probstner András megvette. Azóta a Probstner család kertjében áll. Uj-Lublói s jakub-

53.

A lőcsei szégyenketrecz.

jáni Probstner Gyulától a ketrecz jelenlegi tulajdonosától nyert értesülés szerint az a XIX. század huszas éveiben került a családja birtokába, mikor az evangélikus templomot a városház terén építeni kezdték. Az ott létezett szégyenketrecz, pellengér és deres (Dreschbank) a szabályozásnak áldozatul esett.

¹) Das Koth, die Köthe=vityiló, kunyhó, kalyiba.

Erről a szégyenketreczről azt olvassuk,¹ hogy 1612-ben egy cselédpárt abban tartottak pár napon át, paráznaság miatt. Azután a templomszolga (!) által összeesketve, kiutasították.

1623-ban pedig az történt, hogy egy rézkovács-legény tanítómesterének leányát elcsábítván, gúny tárgyává tette, miért testi fenytést, becsületvesztés és száműzést érdemelt volna. De tekintettel fiatal korára, egy napra elzárták a Narren-ketterlbe, másnap aztán 3 évre kiutasították a városból.

Egy másik szégyenketrecznek is fönnmaradt az emléke és pedig Szamosujvárt, melyről a következő adatok vannak följegyezve:² A városi fogház két tengelylyel ellátott, mozgatható könnyű épület volt; azon utczában helyezték el, hol a főbíró lakott. Az átutazó és rendetlenkedő egyéneket vagy a helybeli szolgaszemélyzet vétkes, de csak rövid időre elítélt tagjait zárták ide. Hajduk (város-szolgák) őrködtek felettök. Később a főbíró szolgálatára rendelt hajduk állandó társalkodási helye. Az utolsó fogház az 50-es években az alsó-temető mögé került. Faköpeny gyanánt használt. Erre vonatkozik Szilágyi M. megyei assesornak Szamosujvár főbírájához 1782-ben intézett levelének azon passzusa, hogy: „Van a szamosujvári privilegizált örmény városban, a mostani ordinarius érdemes bíró úr háza előtt, a közép utczában levő fogházban, vagyis a nemes város kaliczkájában egy ember. — —“

Szongott Kristóf nyug. főgymn. tanár erről az alkotmányról a következő további részleteket közölte kérésünkre:

„A szégyenketreczet gyermekkoromban magam láttam szemeimmel: ott állott a „Hétkereszt-utczában“ a mostani adóhivatal szögletén. Azért állott ott, mert abban az épületben lakott a város főbírája (akkor a város fejét nem polgármesternek hívták, hanem főbírónak — judex primariusnak). Tehát a mely utczában lakott a főbíró (privát-ház), abban az utczában a bíró házában közelében állították fel a szégyenketreczet. A mely hat oldalú volt. Átmérője nem lehetett több, mint 6 méter. Az oldalak magassága úgy 3 m. Elöl ajtó, a második és harmadik oldalon egy-egy ablak, melyek az ajtót vették körül. A ketrecz fa-alapon, fa-gerendázat között téglából volt építve és fehérre meszelve. Benn egy ágy, asztal, két szék és a deres. Zsendelylyel volt fedve. Az alapzathoz két erős fatengely volt erősítve; ez arra való volt, hogy ha más bírót választottak, vagy a bíró lakást változtatott, akkor azt kellő számú ember felemelte, a tengely-végekre kerekeket tettek és elegendő befogott ökörrrel tovább vitték. A „Hétkereszt-utczából“ az 50-es években a kath. temető mögé vitték „fa-köpenyegnek.“ Hannover katonák állottak ott őrt. Később aztán, midőn a temetőt hátul kinyújtották, a fa-köpenyeget elrontották.

Volt a czigánysor szabad terének (piacz) közepén is egy más szégyen-

¹) Dr. Demkó Kálmán: „A Felső-Magyarországi Városok Életéről A XV—XVII. Században.“ Bpest. 1890, Magy. Tud. Akad. 118. és 119.

²) Szongott Kristóf idézett műve. I. k. 247.

ketrecz; ennek már nem voltak tengelyei. Fából volt készítve az egész, oldalai (ha jó emlékszem 4 oldalú volt) erős léczből voltak készítve. Egy ajtója volt és zsendelylyel fedve. Benn egyéb semmi, hanem csak egy erős hosszú lócza, („deres“) és ezen két vas-pánt. A bűnöst a lóczára hasra fekteték, és kezét a félkör alakú vas-pánt alá lakatoltak le, a két lábát pedig a másik félkör alakú vas-pánt alá zárták le. Ez ott állott a mult század 60-as éveig.“

Ebből az érdekes közleményből az derül ki, hogy az előbb leírt téglafalú alkotmány nem szégyen-ketrecz hanem egyéb — speciális valami és pedig hordozható formászerű fogház volt! Ennek aligha volt párja valahol!

Az utóbb leírt ketrecz csakugyan szégyenketrecz kellett hogy legyen.

A harmadik szégyenketrecz adatai:

1622. Balling János, Bethlen Gábor fejedelem teljhatalmú kormányzója és munkácsi várának főkapitánya elrendelte, hogy a rendetlenkedők s főleg az éjjeli csendzavarók a város főterén a róm. kath. templom előtt állott vas-kalitkába zárassanak. Megrendelte különösen azt is, hogy a kik az utcán garázdálkodnak „vagy üstököt vonnak“, azok is, valamint a kószáló vagy veszekedő asszonyállatok is kedvezés nélkül a kalitkába tétessenek.¹

A negyedik szégyenketrecz, melyről némi adat maradt fenn, a n.-szebeni. Erről azt jegyezték föl, hogy gr. Tige főhadi-kormányzó 1734-ben azt kívánta, hogy „miután a Nepomuk szobra a nagy piaczon föl van már állítva, a szégyenoszlop² onnan távolíttassék el.“ Ez a „teljesíthetlen kívánság“ a városi közönség részéről nagy ellenzésre talált. A hivatkozott évi november 30-iki ülésben aztán a polgármester azt jelentette, hogy gr. Tige kegyesen beleegyezett abba, hogy a szégyenoszlop maradjon a helyén, de kedvére lenne, hogy ha a szégyenketreczet és a mézárszéket a piacról elvinnék.³

Az ötödik ilyen alkotmánynak az emléke Sepsi-Szent-Györgyön maradt fenn. „Öreg emberek emlékezete szerint itten S.-Sz.-Györgyön használatban volt régen egy fából készült vasrácsos kaliczka — a mint nevezték — melyet a piac legforgalmasabb szegletére kiállítottak s főképen a hetivásárookra berándult cigányokat csukták belé, hogy ne lophassanak, este pedig széteresztették őket.“⁴

Egy forgó kalitkáról is maradt följegyzés Kecskemét város jegyzőkönyvében 1700. június 18-iki kelettel. Ez a följegyzés a következő ítéletet tartalmazza:

„Mivel Balogh Györgyné szolgálója Balog Györgyné szoknyájáról az ezüst kapcsokat lemetélte és tőjít is azokkal együtt ellopván, nála megtaláltattanak, annak okáért azon leánzónál mivel még töb lopott jószág is vagyon, veret-

¹) Lehoczky Tivadar történész szivességéből közölt jegyzetei,

²) „das Hochgericht oder der Pranger.“

³) H. Herbert cikke: „Korresp. Blatt Des Vereines Für Siebenbürgische Landeskunde“ Jahrg. 1881. Hcft 12. 134.

⁴) Zayzon Ferencz sepsiszentgyörgyi főgimn. tanár és muzeumőr közlése.

tessék meg, hogy akképen meg vallya kit hova adott és még mi vagyon nálla, az után az piatzon levő forgóban tétetvén, csapattassék ki mint lopó az városul.“¹

A szégyenketrecznek egy különleges alakját mutatja a gajari — ma már nem létező — szégyenoszlopot ábrázoló képünk, melyen az oszlophoz egy kis alacsony, boltozatos börtön van hozzáépítve. Ennek mindkét vége vasrácscsal volt ellátva, hogy a benne fekvő vagy guggoló bűnös látható legyen. Állni nem lehetett benne, olyan alacsony volt.

54.

A trsztenai rácsos börtön. (Szégyenketrecz.)

Egy másik különlegesség az árvamegyei Trsztena mezővárosbeli rom. kath. templom czintermének (tótul „brankának“ nevezett) bejárata alatt levő börtön, melynek tetejét egy vasrostély képezi. Ez a börtön vagy lyuk szintén szégyenketreczül szolgált. Feslett életű személyeket szoktak volt oda becsukni és pedig

¹) Dr Szilády Károly v. főlevéltáros közlése.

Orleansban Franciaországban létezett egy hat láb hosszú, de csak 2½ láb magas s egy czölöpön nyugvó forgatható kalitka, a mely szégyenketreczül szolgált.

Németországban is szokásos volt az ilyen, de kellő magasságu „Trülle.“

De nálunk is. Pauler említi a „forgó kalitkát“ Büntetőjogtanában. 3-ik kiadás I. k. 206.

vasárnapon az isteni tisztelet idejére. A templomba menet és onnan jövet a híveknek a vasrácsra kellett végig menni, mert az képezte a bejáró küszöbét. Mikor is a lábuk alatt levő bűnöst a rácsra keresztül leköpdösték. A rács alatt levő üregben csak ülő helyzetben fért el a delinkvens.

Psitek Brúno gyűjtőfogházi rom. kath. lelkész arról tanúskodik, hogy Csimhova — szintén árvamegyei helység — templomkerítésének bejárója alatt ugyanilyen börtön van. A vasrostély azonban már nincs rajta többé.

A szegényketreczekre vonatkozó törvényhatósági státutumok:

1805. Kolozsvár városi státutum: Az Eyelj Jaras, zitkozodas Zankozas kialtas es egieb chintalansag feloel Vegeztenek varasul hogj ha niolcz ora utan az illien vetekben valakik megtalaltatnak, ha Ridegh legendy lezen, Az kalitkaba vitessek, es ha Itt valo Eoreokeos vagj Eos fiu, Avagj hazas Ember lezen, es effele vetekben talaltatnek minden engedelem nelkewl egj forintal bewntesse Biro Vram.

1585. Ugyancsak kolozsvári st: Latthiak eo kgmek Meny Ridegh legeniek vadnak az Warosson kik nem Zolgalnak, hanem chak az korchomakon hevernek, Azert tettet eo kgmeknek egez varasul, hogj Biro Vram megkialtassa haromzoris, es mind annyszor a mégh zewkseghes lezen, hogjegj hetiglen Aki el nem Zegeodnek es effele henyelesben talaltatnek, hat mingiarast az kalitkaba vitessek, harmadnapig oth tartassek es az vtan a Cziganok az illien lezengeo zemellieketh az kapun kj keseriek.¹

1588. Kolozsvár városi st: — — Tovabba Biro Vram megkialtassa, hogj ha melj Leghennek vagj Leanzonak gazdaia ket hetig nem tolaltatik hanem chak keonnyen akar it ez Varosban Eelny kartia Jatzasban korchomakon az Leghienek, az Leanzok penigh chak nap zammal, azokat eo kgme az kalitkaba tetesse mindaddigh migh gazdat nem keresnek.²

1610—1718. Marosszéki constitutiók. Pars Quarta Art. 15: Sok károkkal, hátramaradásokkal volt a faluknak, a Raboknak faluról falura való hordoztatások és azokra való gondviselés, annál is inkább ha a rabot szalasztottak el azért való terhes poena melyre nézve végeztetett, hogy a Mlgos Gubernator úr ő Exclja medgyesfalvi Mlgos udvarában csináltasson a nemes Szék Tömlöczöt, Kalitzkát, és ahoz fogadjanak, tartsanak Tiszt uraimék egy jó residentiatius Porkolábot, és három hajdukat.³

1642. Nagybányai st: — — Alsómisztót faluban az vasárnapi vásárra kijáró kalmárok és városunk minden rendbeli lakosi, adásnak és vételnek egy szóval vásárolásnak okáért kimenni mindenestől megtiltatik. Ez okokon kívül

¹⁾ Kolozsvári és Óvári: „Corpus Statut.“ I. k. 204. és 205.

²⁾ Ugyanott 232.

³⁾ Ugyanott I. k. 73.

mindazonáltal, ha valakinek oly szükséges dolga találkoznék, melyet el sem halaszthatna, az olyan városunk birójától kérvén szabadságot, úgy mehessen el. A ki külömben cselekszik, ha férfi, az tömlöczben harmadnapig, ha asszony ember, az kalitkába tétessék, annyi napig ott tartván.¹

1649. M.-Vásárhely constitutioja: Az ki penigh Hegedül, czimbalmol, kobzol, lantol, sipol, vagy Háznál, vagy Korcsmán Vasárnap, és ha rajta kapják tőlle a hegedüt elveszik, és a földhöz verik és magát is az Kaliczkában tészik.²

1677. Szatmár város st: Az igazitéletű Istennek, a bűn ellen haragját szegény édes hazánknak sokképen való ostromtatásiban mindnyájan érezzük és panaszkodnak is fölöle; de azomban a jobbulás nem levén, sőt az szitok és kordéban való esküvés meg vagyon. Ez okáért rendelte az nemes tanács az kordéban esküvők és kordéban lezödők ellen. Ha városunk birája cselekedti, fl. 3, ha más akármely rendbeli gazda vagy szolgálta cselekedti fl. 1 büntetessék, avagy harmadnapig üljön az kaliczkában.

XI.

A fa-ló és fa-szamar.

A „fa-ló“, írja egy jogtudósunk,³ „nem szolgált eredetileg a testi fenyték végrehajtására, hanem oly megbecstelenítő rendeltetése volt mint a szegényfának (pellengér), ráültették t. i. a bűnöst a fa-lóra és ülve ott kellett maradnia, néha hosszabb ideig, mi által a közgúny tárgyává tették. Csak kivételesen verették meg eleintén a bűnöst a fa-lovon, azonban a XVII. század felé már sűrűn találkozzunk ítéletekkel, melyek szerint a falovon való nyargalásra ítélt bűnös, midőn jelképes nyargalását elvégezte, leszálláskor a falovon megveretett“.

Azonban ha a bűnöst nem is verték meg a fa-lovon, a rajta-ülés — kivált ha az sokáig tartott — azért még is nemcsak megszegyenítő, hanem testi büntetés is volt egyszersmind, fájdalmat okozván.

Nyilvánvaló ez 58. sz. képünköl, melyen egy meztelen nő lovagol gerenda-élen.

Ez az ábra a hazai, büntetést ábrázoló képek, legrégibbje. A gyulafehérvári Batthyány-könyvtárban levő 1377. évben készült misekönyv egyik kezdőbetűjének a másolata.

A falóra ültetésre példák:

1662. 13. Martii. Szücs János káromkodásért és pecsétidézést nem becsülésért két-két óráig nyargalylyon a fa-lovon.

¹) Ugyanott III. k. 617.

²) Ugyanott I. k. 89.

³) Széll Farkas: „Testi Büntetések A Debreczen V. Régi Jogban“ című művében. 7.

1663. 1. Octobris in Senatu. De finitio causae contra Joannem Kis blasphemum in praesentia dominorum concionatorum.¹ Megbizonyította bíró uram Kis Jánosnak káromló beszédét, szidalmit, azért a hóhér fogót vetvén nyelvére, tarisznya követ vállára, vigye ki, kiáltassa meg vele halálának okát s jutalmát is mi volna; de az tiszteletes tanács iffiui állapotját megtekintvén, böcsületes atyafiainak esedezésekre életét meghagyja, de az fa-lóhoz kötözvén, veretessék meg erősen, üzettessék ki a városból, ha az után itt akar lakni: kövessen Ecclesiát.

55.

A fa-szamárra való ültetés mint iskolai büntetés.

1665. 3. Novembris in Senatu. Megbizonyította a dominus A. (bíró) elégséges tanúk által, hogy az J. (vádlott) nyelvét megeresztvén éktelen szitkokkal szitkozódott, azért városunk törvénye szerint pro nunc primo vite az fa-lóra ültetessék; ha többször azt cselekszi s szitkozódik: halál leszen a fején.

²) Concionator=prédikátor.

1669. 1. Julii in Senatu. Veres Jánosnak de Szoboszló gratia adattatik, de ma s holnap az fa-lóra ültetessék.

A Hajdukerület 1698. nov. 22-én hozott státutumának ide vonatkozó része: Valaki adtával, teremtettével káromkodik, elsőbben egész vasárnap fa-lovon üljön, elbocsáttatván keményen megveressék, 2-do ha ugyanabban compariáltatik: fa-lóra ültetessék, egész nap követ tartson a nyakában, elbocsáttatván megkiáltsa, hogy halált érdemelt volna: 3-tio ha ugyanazon vétékben találtatik: irremissibiliter megköveztessék.¹

56.

A fa-ló a katonaságnál.

1730. márczius 21-én Munkácson Bocskor János és Bárány György abban egyeztek meg a bíróság előtt, hogyha ezentúl ismét összekapnának, őket a tanács a fa-lóra ültesse.²

További példák: 1732. Deliberatum est. Munkácsi főbíró Kontzházi János házánál tetszett a törvénytevő személyeknek, mivel a tanuknak fassioiból világosan constálna, hogy városunkban lakozó Técsi István az Istennek méltósága ellen, ördögadta, mennykő teremtette, disznóadta éktelen káromkodásokat tett volna, sem isteni sem emberi kép intéseknek nem engedett volna,

¹) a főnnebbi példák s a Hajdukerület státutumaiból való kivonat a Széll Farkas hivatkozott művéből vannak idézve. 7. 8. és 9.

²) Lehoczky Tivadar jegyzeteiből.

azért a következő hétfőn (heti vásáron) úgy mint 3-a novembris 1732 a piacon levő fa-lóra feltéttetik és délig ottan detineáltatik pro primo, pro secundo, hogy ha azon éktelen káromlásokban leledzéndik, tehát ismét feltéttetvén a fa-lóra, onnan 12 órakor levétetvén, negyven lapát adatik; mindazokkal sem gondolván, ha harmadszor is azon gonoszságát előveszi, ország törvénye szerint megköveztetik. Anno. 1732. die 27-a oktoberis.¹

A XVIII. század második felében — írja Lehoczky Tivadar Beregvármegye Monographiájában² — a házasságtörések, daczára annak, hogy eléinte halálos büntetéssel sujtattak, annyira szaporodtak, hogy végre szelidebb fenyi-

57.

Bakhuzás.

téssel illettettek. Így 1762-ben a munkácsi uri szék elhatározta, hogy az ifjabbak ezért bot és korbáccsal, az idősebbek, pedig pálczauítésekkel s azal büntetessenek, hogy egy fa-szamáron, melyet oroszul zajácznak (nyúl) híttak, a piacon üljenek s ekkép gúnytárgyává tétessenek.

A fa-szamárra való ültetés külföldön mint iskolai büntetés szerepelt, mikép azt 55. sz. képünk mutatja.⁴

Ez a büntetés a XVIII. század elején a katonaságnál is szokásban volt Németországban, 56. sz. képünkből láthatólag.

¹) és ²) Lehoczky Tivadar idézett műve. II. k. 182. és 183.

³) A kép Rudolf Quanter: „Die Leibes U. Lebenstrafen Bei Allen Völkern Und Zu Allen Zeiten“ czimű művéből való.

Döplernek a XVII. század végén megjelent művében is szó van erről ekképen: a gyalogságnál a muskétásokat fa-lóra vagy fa-szamárra ültetik.¹

A bakhuzás, bakra-ültetés az előbbiekkal rokonbüntetés levén, képen azt is bemutatjuk.

58.

Lovaglás gerenda-élen.

Inicziálé a gy.-fehérvári Battyánykönyvtárban levő esztergomi misekönyvben. 1377-ből.

XII.

Keresztre-feszítés.

Keresztre-feszítés alatt nem a rómaiaknál szokásos halálos büntetés, hanem olyanszerű megszügyenítő testi büntetés értendő mint pl. a kikötés a katonaságnál.

Példák: Nagyszombati státutum 1574-ből. — — Ha valaki a magyarok közül „bestje lélek, keresztelte“, szintúgy csehül psys stworhenis, hrom zabil (kutya teremtette, menykő ütötte), szintúgy németül das dich gotts wunden vagy pedig sacrament így káromkodik, az először 8 napig bilincsbén tartassék. Ha másodszer hasonló módon szid valakit, akkor keresztre feszíttessék és ott álljon 4 óra hosszat. (cruci affigatur, et ibi stet per 4 horas).²

Bártfán 1596. febr. 16-án Jakab, egy sárpataki illetőségű özvegy fia, alig 17 éves, több lopás miatt, melyeket részint a helységbeli bíró házában, részint pedig az oskolában követett el, keresztre feszítettett (cruci affixus est).³

²) Theatrum Poenarum. II. k. 616.

¹) Dr. Kolozsvári Sándor és Dr. Óvári Kelemen: „Corpus Statutorum.“ A magy. törvényhatóságok jogszabályainak gyűjteménye. Bpest. 1897. Magy. Tud. Akad. IV. k. második fele 159.

²) Myskovszky Viktor: „Bártfa Középkori Műemlékei.“ Bpest. 1879. Akademia 94.

1619-ben Modor város az istenkáromlók s azok ellen, kik a szentségeket szidják státutumot hozott, mely szerint a ki ezentúl ilyen rossz cselekedeten éretik, először 2 frttal, másodszer kétszerannyival, harmadszor pedig veréssel bűnhődjék és keresztre feszítsék (ans kreutz gespandt werden) és a ki ilyen káromlást hall és az előljáróságnak nem adja tudtára, hasonlókép büntetessék.¹

1640-ben ugyancsak Módor városában a fönnebbi státutum megismételtetett.²

Nagyszombat város egyik régi státutuma is akként intézkedik, hogy a „bestje lélek keresztelte“ szókkal káromkodó másodízben keresztre feszítsék és ott álljon 4 óra hosszat.³

XIII.

Nyelv-lakat.

A nyelv-meglakatozás büntetéséről Biharmegye és Nagyvárad monográfiájában⁴ érdekes följegyzést találni a dr. Dési Géza ügyvéd tollából ekképen:

A régi magyar büntető jog egyik legsúlyosabb bűncselekménye a házasságtörés volt. „A kik ezen bűnben találtattak, azoknak mindkét nemen levőknek a piacon a hóhér által fejöek levágassék.“

Ennélfogva rettenetes vád volt valakire azt mondani, hogy vétkezett a köteles hűségben. A kit vádoltak, annak feje koczkára volt téve. Ennek a vádnak a neve a törvényszéki krónikákban „zavagy“ volt. Ha a vád nem volt igaz, ha a pletykamondó nem tudta azt bebizonyítani, akkor a rágalmazóra nagy büntetést szabtak — annak „a nyelve többől levágassék.“

Később ezt a törvényt annyiban szelidítették, hogy a nyelvkivágás helyett a hóhér lakatot csukjon a rágalmazó kihúzott nyelvére s úgy vezesse végig az utcán a nép szemeláttára. S ezt a törvényt nagyon szigoruan megtartották.

A nyelvkimetszésről Széll Farkas⁵ azt írja, hogy azt a Debreczen városi jog a XVII. században már csak jelképileg alkalmazta, a mi abból állott, hogy az elítélt nyelvére vasfogót vettetett és a hóhér által utczáról-utczára hordoztatván az elítéltet, kikiáltotta: hogy a becstelenítésért nyelvének kellene ugyan kimetszetni, de a tiszteletes tanács megelégedett azzal, hogy a bűnös nyelvének vasfogó legyen a virága.

¹⁾ és ²⁾ A Dr. Kolozsvári és Dr. Óvári hivatkozot művei IV. k. második fele 307. és 408.

³⁾ Ugyanott IV. k. második fele 157.

⁴⁾ Dr. Borovszky Samú: „Magyarország Vármegyéi És Városai.“ Biharvármegye és Nagyvárad. Apolló. 355.

⁵⁾ „Testi Büntetések A Debreczen Városi Régi Jogban“ cz. művében. Nyomatott László J. nyomdájában 1903. 4.

Később ez az eljárás módosult annyiban, hogy az utczáról-utczára való hordozás elmaradt, a törvényfánál (akasztófánál) szenvedte ki a fogóvetés kínjait az elítélt; kivételt képezett azonban az az eset, midőn a becstelenítés a tanács vagy annak tagjainak hivatali eljárására vonatkozott, akkor arra a helyre vitették a hóhér által a bűnöst, a hol a becstelenítő szavakat hangoztatta.

Úgy a nyelvkimetszést mint a nyelvre való fogóvetést meg lehetett váltani, ha a bűnös nem volt visszaeső. Innen származik a Werbőczyi Hármaskönyvében a becstelenítés büntetéseül meghatározott „nyelvváltáság.”

Példa a fogóvetésre 1673-ból: Causa Domini Stephani Dobozi A. contra Martinum Kos I. Post Attestationes Deliberatum: Mint hogy az I. Magistratussát diffamalta, jó hírében nevében megölte: azért hohér kezében adattatik, kivitettetik, hóhér által fogó vettetik nyelvére, annak utánna Ecclesiat követni tartozik; itt az Emenda Lingvae nem admittaltatik.¹

Korábbi példa, 1656-ból, ugyancsak Debreczenből: Volt exmissioja Molnár Jánosnénak, bizonyítaná meg Berecz Jánosnénak ördögségét, varáslását és ehez járuló accessoriumokat, 22 tanui mind nemek, semmit nem comprobalt; azért in emenda lingvae vincitur. Contra Incattam, ha meg válthattya — bene; alias vessen fogót az henger nyelvére s vigye ki a plengerhez.²

XIV.

Önmeghazudtolás.

Bessenyei Széll Farkas jogtudósunk tanúsága szerint³ a XVII. századból sűrűn találkozunk ítéletekkel Debreczen város régi jegyzőkönyveiben, mely ítéletek szerint a súlyos becstelenítésnek (becsületsértésnek, rágalmazásnak) az volt a büntetése, hogy a perdo (hóhér) fogót vetett az elítélt nyelvére, kivitte a plengerhez és ott kiáltatta vele: hogy a ki mászt diffamál, az (a fogó) leszen a bűnös nyelvének a virága. Egy ítéletben pedig azt találjuk kimondva, miszerint Szabó Andrásnak, ki Kis Máténét gyalázta, azt kellett kikiáltania, nyelvére szintén fogó vettetvén, hogy: „a ki mászt nyelvél úgy gyalázza meg, az nyelve metszetik ki, de mivel contradicált az ország annak, ilyen büntetése leszen.” (1638. jul. 17.) Ez ítéletekből — forrásunk szerint — az látszik ki, hogy a becstelenítés tulajdonképeni eredeti ős büntetése a nyelvkimetszés volt, mely büntetés neme nagyon valószínűleg a tárnoki jogból ment át a debreczeni

¹) Debreczen v. jkve. 1673-ból. 582. Koltai Lajos s. levéltárnok közlése.

²) Koltai Lajos közlése.

³) „A Becstelenítés És A Biróság Előtti Megkövetés A Debreczen Városi Régi Jogban.” Kézirat gyanánt. Debreczen. 1897. Városi könyvnyomda. 10—11.

városi jogba. A tárnokijog értelmében ugyanis a jó hírnév-megkisebbitő büntetése a nyelvkimetszés volt, azonban ettől megszabadulhatott az elítélt, ha bizonyos meghatározott és triviális formák között nyilvánosan visszavonta sértő vagy rágalmozó szavait, és magát hazugnak nyilvánította. Werbőczy Hármaskönyve aztán „nyelvváltsággá“ pénzbírsággá idomította át az eredeti barbar büntetést.¹

A tárnoki jog ide vonatkozó szakasza régi magyar fordításban,² mely a debreczeni ref. kollégium könyvtárában van meg, a következő: Ha ki valamely embert afféle gyalázó szókkal illetve, melyek által hirneve és tisztessége kisebbednék, mondván azt: kurva vagy parázna asszony fiának, lopónak, latornak, gyujtogatónak, szentségtörőnek, pap, barát fiának, avagy bűjös-bájos férfi, vagy asszony fiának, vagy eretnek fiának mondaná, vagy egyébképen gyalázná, melylyel az ő szülejinek és nemzetségének hire-neve kisebbitetni és mocskoltatni láttatnék, ha ez felül megirt dolgok elegendőképen megbizonyíthatnak, akkor a bűnös személy állattassék a törvénytevő, avagy tanácsház előtt tornácban, avagy oda, a hol a népnek sűrű gyülekezeti lejend, tudni illik a templomnak tornáczában kívül, avagy ugyanott a nagyobbik vásáros piacon, mely egy-egy hétben esik, a hol a népnek legnagyobb gyűlése, oda penig a poroszló által vitessék és ott a poroszló felszóval a népnek hallatára háromszor kiáltson, mely kiáltás után a bűnös személy felszóval mondja el mindenek hallatára előszámolván azokat a gyalázó szokat, melyeket amannak tisztességének kisebbitésére mondott volt, tartván a kezében ebganéjt, háromszor mondván: Mindenekben valamelyeket ez ember felől mondottam (előszámlálván a meglőtt dolgokat), ebül hazudtam, mert rosszul és rágalmozására mondottam. És mind a háromszori mondás után a maga száját az ebganéjjal megütögesse. Ha penig ezt nem akarná elkövetni, és ezen renddel nem cselekedné, a mint felül megirattattak, akkor az ő nyelve vasfogóval kivonattassék és elmetesztesék.

Igy szól a tárnoki jog intézkedése!

Egy érdekes ítéletet ismerünk, melyet ezen jog szellemében hoztak Kassán³ a XVI. században, egy polgár fölött, a ki nyilvánosan becsmérelte a tanácsot és a ki tiltakozott az ellen, hogy az érdekelt tanács a saját ügyében ítélkezze. A 4 szomszéd sz. kir. városból (Eperjes, Bártfa, Kis-Szeben és Lőcse) meghívott 4 tanácsos mondott tehát ezen ügyben ítéletet, mely úgy szólt, hogy vágják ki a vádlottnak nyelvét s akasszák a pellengérrre. Meg-

¹) Lásd ugyanott a 12. lapon.

²) Ugyanott.

³) melyet Sziklai János és Borovszky Samú „Magyarország Vármegyéi És Városai“ című művéből közlünk. Lásd annak I. kötetét: Abauj-Torna vármegye és Kassa. Bpest. 1896. Apolló. 89.

jegyzendő hogy ez az öt város már a XVI. században szövetséget alkotott, hogy az őket közösen érdeklő ügyeket kiküldötteik által intézzék el.¹

Mínthogy azonban az illető vitéz katona volt, a ki többször harczolt a török ellen, megelégedtek enyhébb büntetéssel. Nevezetesen három vásári napon a városháza mellett széken kellett állania s az összegyűlt néptömeg előtt, valahányszor azt egy poroszló összecsovitte, hangosan ki kellett jelentenie, hogy igazságtalanságot követett el a tanács ellen, nyilvánosan bocsánatot kér s megköszöni a kegyes ítéletet. De ez még semmi ahhoz, a mi azután következett. A hóhér mellette állott egy edénnyel, melyben megnevezhetetlen valami volt. Az elítélt kénytelen volt azt mondani, „hogy úgy ugatott mint a kutya, azért az általa kiadott szennyet kész felfalni.“ Erre a hóhér azt felelte: „Mínthogy úgy ugattál mint egy kutya, tehát gonosz, czéda szád nem érdemel mást, mínthogy ezzel a rondasággal tömjem be.“ Erre az edény tartalmát szájához kenven úgy arczul ütötte őt, hogy lefordult a székről, mire visszavitték a börtönbe, a míg háromszor is át nem esett a szégyenletes torturán. Ekkor aztán ismét visszanyerte polgári jogait és a becsültetést.

Az önmeghazudtolással való büntetésnek enyhébb esete a következő:

1665-ben Lőcsén egy Novotnick nevű kalapos mester a bíró és a tanács ellen gyalázó szavakat használt. Miért a város házán bocsánatot kérve háromszor szájára kellett ütnie s egy vasárnapon át kalodában ülnie. A városszolga nyilvánosan hirdette szörnyű vétékét.²

XV.

Ekkleziakövetés.

A büntetések általában nemzetközi jellegűek. A kaloda pl. ép úgy ismeretes volt Rómában mint Khinában, azonképen használták azt Angolországban mint Árabiában.

Egyetlen specziális magyar büntetésmódot ismerünk: az u. n. Ekkleziakövetést. Ez az egyházi eredetű büntetés a reformált vallás révén terjedt el

¹) Más ilyen szövetségről is tud a krónika: „A körösi tanácsnak ez vala szokása. Valahányszor fontos és nagy dolgaik előadták magokat, éltének a három város törvényével ilyen módon: Pro termino N.-Körös városában Kecskemétről és Czeglédről convocáltatván két vagy három esküdt emberek mindenik városból külön, azok egyben gyűlvén, a terhes dolgok eleikben adattatván, ítéltettek és a peres feleknek úgy adattattak ki a törvényes ítéletek, melly törvényszék nevezetett három város törvényszékinek.“ Ezen följegyzés 1600-ból való.

Balla Gergely: „Nagy-Körösi Krónika.“ Kiadták Szabó Károly és Szilágyi Sándor. Kecskemét. 1856. Szilágyi Károly. 23.

²) Dr. Demkó Kálmán: „A Felső-Magyarországi Városok stb.“ 39.

és vétetett át a világi törvényhatóságok által, ott a hol a ref. vallásuak túlsúlyban voltak.

Az ekkléziakövetés a vezeklésnek egy sajátos — a magyarországi reformátusoknál keletkezett és kifejlődött — módja volt, melynek ha a bűnös nem vetette magát alája: akkor kiközösítették úgy az egyházból mint a községből.

Állott pedig az ekkléziakövetés abból, hogy a bűnöst az isteni tisztelet alkalmával egy fekete székre külön ültették vagy a szószék mellé állították háttal a nép felé és fekete posztóval¹ leborították. Így járt a bűnbánó a

59.

Ekkléziakövetés.

templomba egy hétig s akkor az isteni tisztelet után a pap a szószékről megszólította, hogy „fedezze ki magát“ azután megkérdezte tőle: „Te vagy-e, a ki utálatos cselekedetteddel az Uristent megbántodtad, a szent gyülekezet megbotránkoztattad? Szánod-e bűneidet? Igéred-e magad, hogy ezután feddhetetlen életet élsz?“ Ezután fölolvasta előtte a bűnbánati könyörgést, melyet tartozott utána mondani és abszolválta. A XVI. és XVII. században a legkisebb

¹) Balla Gergely: „Nagy-Kőrösi Krónika.“ Kecskemét. 1856. Szilády Károly nyom. 25. jegyzet.

vétségért is ekklezsiát kellett követni; a XVIII. században már leginkább a paráznaságot fenytették vele, míg végre II. József császár eltörölte.¹

Nagy-Kőrös városában mindjárt a reformáció kezdetén, a XVI. század 30-as éveiben meghonosodott az ekklezsiakövetés. A város krónikája szerint: „ha valaki lopó vagy parázna személy volt, annak a prédikátor megegyezéséből ekklezsiakövetést tettek eleiben, csak egy kötél szénának ellopásáért is ekklesiát kellett követni, és úgy bocsáttatott meg a bűn.“²

Az ekklezsiakövetés további nyomát az 1562-ben megtartott debreczeni zsinaton elfogadott u. n. „Debreczeni Hitvallásban“ találjuk, a hol a kiközösítésről szóló fejezetben az áll róla, hogy:³ „— — tulajdonképeni értelemben u. n. kiközösítés az, midőn az isten és egyház egysége ellen nyilvánosan vétkező, bűnös ragály által meglepett és nyilvános romlottság által megfertőztetett keresztyének kilöketnek az egyházból, átadatnak a sátánnak a test veszedelmére, hogy megszátyénítván vezekeljenek, térjenek meg és lépjenek vissza ismét az egyházba. Kik, ha az egyháztól rájuk mért nyilván. elégtételt teljesítik, az egyháztól megkegyelmeztetve, vétessenek vissza előbbeni állapotjukba. Ezt tanítják az igaz zsinatok és Gracián az atyák tekintélye után. Végz. 2. fej. 9. VI. 11. fej. 9. 4. Zsid. 6. 10. 1. Kór. 1. 2. 1 Kór. 56. 2. Thess. 6.“

Megemlékezik a vezekeltetés ezen módjáról a XVI. század végéről való u. n. „Borsód-Gömör-Kishonti Czikkek“ XXVI. és következő czikke is ekképen:⁴

¹) Márkus Dezső: „Magyar Jogi Lexikon.“ Budapest. Pallas részv.-társ. 1900. III. k. 222.

²) Balla Gergely idézett műve. 15.

Nem ilyen súlyos, de evvel rokon megszátyénító egyházi büntetés volt az is, melyet Körmöcbánya város 1618. február 12-én állapított meg, elhatározván a lelkész javaslatára, hogy a templomban a bejárat mellett a kicsapongó nők számára egy fekete pad állíttassék föl, hogy köztük és a tisztességes matronák és hajadonok között különbség tétessék.

Körmöcb. v. régi jegyzőkönyvei.

Megjegyzendő hogy Körmöcbánya lakosai abban az időben protestánsok voltak. Tehát a fekete szék fölállítása is protentás intézmény volt ép úgy mint az ekklezsiakövetés.

A katolikusoknál ilyes intézkedést nem ismerünk. Csak is arról van tudomásunk, hogy szülés után az asszonyoknak bizonyos ideig nem volt helyük a templom belsejében, hanem csak pítvarában, előcsarnokában — mindaddig, míg a pap őket onnan, szertartásos ima elmondása után, a kezükbe adott stólánál fogva a templom belsejébe be nem vezette. Ennek a ma is szokásos és avatásnak nevezett eljárásnak bizonyára az az értelme, hogy azokat az asszonyokat tisztátalanoknak tartják ép úgy mint a Mózesvallásuak.

A fekete székek is az előcsarnokban kellett hogy legyen a helye. Előcsarnok hiányában az ajtó mellett.

³) Kiss Áron: „A XVI. Században Tartott Magy. Ref. Zsinatok Végzései.“ Budapest. 1881. Magyarország. prot. egyt. 240.

⁴) Ugyanaz 729.

„Minthogy azért az egyházi fegyelem az igaz egyház testvéries jegyei szerint egy, és a nélkül az igaz egyház fenn sem állhat: a mit a Krisztus rendelt és az apostolok megtartottak, vissza kell venni az egyházba s minden lelkésznek hűségesen megtartani és gyakorolni. Szokásban volt pedig az új testamentomban (az ősegyházban) hogy az iszonyú és nyilvános gonosz tettekkel fertőzötteket, midőn magokat vissza vétetni kérték, a templom bizonyos helyén gyászruhában közszemlére állították. Ennélfogva közegyetértéssel elhatároztuk, hogy minden egyházban legyenek bűnbánati székek és gyász vagy fekete ruhák, részint a mások intéséül, hogy a hason megeséseket kerüljék el, részint hogy legyen az némi vizsgálatul, hogy vajjon a bűnbánók igazán kívánnak-e visszavétetni. Azokat, e kik a kegyes és szent régiség e szokásának nem engednek, a lelkészekről megfosztandóknak ítéljük.

XXVII. Hogy a kiközösítettekkel nem kell közösségben lenni, a szent írás tanítja; s ha valaki a kiközösítettekkel tudva vagy beszélt vagy evett vagy ivott, az mint az isten parancsának és az egyház tekintélyének megvetője, a szent emberek — a hívők — társaságából kivettessék. Tehát a kiközösítetteket mindenekben kerülni kell, mert az apostol szerint nem csak azok kárhóztattatnak, a kik gonoszságot cselekesznek, hanem azok is, a kik a cselekvőkkel egyetértének. Róm. 2. “

Az ekkléziakövetés nemcsak zsinati végzésekben, törvényhatósági státutumokban és ítéletekben, hanem országos törvényekben is eléfordul, jelesen az erdélyiekben és pedig az Approbata Constitutiokban,¹ melyeknek a Latrok büntetéséről szóló XLVII. czimének II. cikkelyében ez áll; „— — Ha valaki 100 pénz érő marhát ellop, és megtudatik, a falu büntesse 1 forint bírsággal és a kárnak megfizetésével. Másodszor, hogy ha hasonló és csak annyit érő lopásban találtatik, akkor is a falu egy forinttal büntesse meg és a kárt fizesse meg, azonfelül ecclesiát conciliáljon. Harmadszor ha 100 pénz érőt lop, comperiáltatván, felakasztassék érette. Ha a lopás 2 forintot érő lészen, első vétkéért megfogattassék, és a pellengéren vagy kézi kalodában igen-igen megverettessék, a kárt is fizesse meg és az ecclesiában poenitentiát tartson. Másodszor hasonló vétkéért ismét megverettessék, a kárt megfizesse, a tisztek is fl. 12 megbírságot és az ecclesiát is conciliálja. Harmadszor hasonló vétkéért felköttesék.”²

Benedek Eleknek „a Magyar Nép Multja És Jelene“ című művében azt olvasni,³ hogy az ekkléziakövetés ma is szokásan van sok helyen. És hogy

¹) Apper. Const.-nak nevezetik azon törvények gyűjteménye, melyek Erdélynek Magyarországtól való elszakadása után, 1540-től kezdve 1653-ig, az erdélyi orsz. gyűléseken hozottak.

²) Dr. Márkus Dezső: „Corpus Juris Hung.“ 1540—1848. erdélyi törvények. Bpest. Franklin. 118.

³) Megjelent 1898-ban. Bpest. Athenaeum. I. k. 250.

a ki nem követett ekkléziát — arra ítélte — azt kirekesztették az egyházból, a mi egyértelmű volt a helyiségből való számkivetéssel.

Ezen büntetés alkalmazására több példánk van. Ezek:

Debreczenből 1633. nov. 13-ról: Mivel Szilágyi Imrének az minemő criminalis casusa volt adversariussával Tordai Mihálylyal megbékélvén, az Fejedelemtől grátiája vagyon, úgy, hogy Istent és az Ecclesiát solemniter megkövetné, tehát az becsületes Tanács is megengedte neki, hogy Ecclesiát kövessen.¹ — — —

Nagy-Kőrösről:¹

Anno 1639. 17 die Januarii. Csapó Lőrincz a város pinczében mulatván és ott megborosodván rútul szidalmazta a főbirót, annak birótársait s a tizedeseket, mondván: „hitőtlenek vadtok, hamisak vadtok, nem igazán esküdtetek meg, eb anyájú, hitőtlen, bestye kurva fia, megdühödt anyájú lélek bestie kurva fiak, bizony még szent-György napig ujonta esküdtetek meg benneteket.“ Azért hármassal büntetést érdemel Csapó Lőrincz urunk.

1. Vétke ez: hogy Csapó Lőrincz méltatlan városa eskütt biráit eskütt szogatórsait megszidalmazta, ő is azon hit alatt lévén s tanácsbeli társa lévén az eskütt polgári társaságban ez az büntetése: hogy az tanács közül ideig kiszámláltassék, valamig Istenét meg nem engeszteli s az ekkléziát. —

2. Büntetése az legyen: hogy az felyül megirt gyalázatos szókat mondotta, biráji és eskütt társai ellen, s hitőkben kételkedvén s őket hamisaknak mondotta, s az többi azért az egész városbeli gyülekezet ellen vétett s ez cselekedetivel Istent is megbántotta. Azért ekkléziát kövessen.

3. Hogy az előszámlált vétkeket mind birái, tanács társai s az közönséges városi gyülekezet ellen cselekedte szánt szándékkal, az idegen fejedelmet is szükségképen meg kell engesztelni elmulthatatlanképen.

Az három város tette törvény így lett.

Voltanak 3 városal ez törvény tételben jelen. Kecskemétről: Császár Péter, Halasy Mihály. Czöglédről Szabó Gergely, Végh Mihály. Kőrösről főbiró Oláh Mihály, István Kovács, Tallas Pál, Bene Berta, Fekete András, Katona Benedek, Darin Gergely, Boldizsár Márton, Hatvani János, Tallas János, Nagy István, Ádám Gergely. Csöker Mátyás, Kelemen Balázs.

További példa ugyancsak N.-Kőrösről:¹

Anno 1639. 17. Januarii. Fejér Pál felesége nyelvének gonosz mondása etc. városunk birája s az egész tanács ellen.

¹⁾ Bessenyei Széll Farkas: „A Becstelenítés És A Biróság Előtti Megkövetés A Debreczen Városi Régi Jogban.“ Kézirat gyanánt. 1897. Debreczen. Nyom. a város könyvnyomdájában. 9.

²⁾ Szilády Áron és Szilágyi Sándor: „Török-Magyar-Kori Történelmi Emlékek.“ Pest. 1863. Eggenberger Ferd. I. k. 76.

³⁾ Szilády és Szilágyi fönnebb hivatkozott műve. I. k. 78.

1-ső tanu ezt vallja. Városunk székbirája mind az három mészárosival egyetemben, hogy Fejér Pálné sem egyszer, sem kétszer vitt az város székiből pénz nélkül húst, az mészárosok ezt eszökbe vévén, ide az város birája és tanács eleiben terjesztvén az dolgot, elegendő bizonyságok által a mészárosok megbizonyították, hogy az ő dolga volt az pénz nélkül való hús elvitel. Azért az ő cselekedeteért a város ötet megszententziázta etc.

Annak utána házához menvén ez volt a szidalom.

2-ik tanu Halvágó Lukácsné annorum 35. Hiti után ezt vallja: hogy Fejér Pálné ezt az gyalázatos szokkal illette a birák uraimat, hogy hamisak az birák, hamis az egész tanács és az székbiró, mert hamis törvényt tesznek, az szegénységet elnyomják, hamis Tallas János is az szegénység mellett nem szóll, hamis törvényt teszen, Nagy Jánosné is hamis a vén kurva, mert az mondta, hogy a nyelvemben elkell metczeni. Az Isten se birójának se esküttinek biróságokat ki ne adja tölteni, sem székbirójának sem mészárosinak.

3-ik. György Kócsné annor. 32. hiti után ezt vallja, hogy azt mondta Fejér Pálné, hogy hamis a biró, hamis a tanács, mert igaz törvényt nem tesznek, ezt is mondta: hogy hamis Tallas János is, a kopasz kurva fi, hamis a székbiró, hamisak az mészárosok, hamis az csaplár is. Ez mondásáért az ura megszidalmazta: miért gyalázol mind magadat mind gyermekeimet s azt felelte: kurva az anyja mind gyermekeidnek s mind magadnak. Azt mondá az ura: megmondá Nagy Jánosné, hogy nagy nyelvű vagy. Arra azt mondá: kurva az anyja a fertelmes kurvának, azt is mondotta: az a nagy hasú öreg biró, Gyömlí aga szabású hamis törvénytevő, az Isten a biróságot soha ki ne hagyja tölteni sem esküttinek sem birájinak.

Kovács János annorum — — — az szent Isten nevére megesküvén, hiti után ezt vallja, hogy Fejér Pálné ezt mondotta a város törvényéből haza jövé, hogy ő neki hamis törvényt töttenek, azért hamis a székbiró, hamisak az tanácsosok hamisak az birák, az Isten ki ne hagyja tölteni egészségben esztendejüket. Ezt mondotta az leányának, hogy az Isten ne mentse az török és tatár fegyverétül.

Válasz az törvény között.

Ez dolgot és rut gyalázatos szókat az három városbeli tanácsuraink jó lelkiismerettel megvizsgálván az tanuvallásoknak bizonyságokat megértvén, az három város igazságos törvénye ezt találta, mivel hogy az mészárosok az ő beszédeket az város tanácsa előtt elegendőképen megbizonyították, hogy az ő dolga a pénz nélkül való hús elvitel, igazságos törvényt csináltak. Az igaz törvénytételért mind az város biráját, mind az egész tanácsot és egyéb külső, nevezet szörént való személyeket rut gyalázatos szókkal illetött; azért az ő nyelvének undokságáért és az birák és tanács uraink módnélkül való szidal-mazásáért: nyelvén marasztotta. Ha az város jó tetszéséből engedelmességgel lenni neki, az fekete székből az ekléziát megkövesse és az városból kiverettség

Lett ez törvénytetelünk ilyen becsületes személyek előtt: (Aláírva ugyanazok mindhárom városból, kik a fönnnebbi okmány alatt állanak).

Debreczenből:¹

1641. márczius 8. Mivel Szombath Tamásnének ennek előtte is feslett erkölcséjért az kereken megbüntették volt és akkori vétkiért Ecclesiát is követett volt, de ujonnan keritőségnek vétkébe ejtette magát, melyet rá nyilván hoznak az tanúk, és így mind Istenét, s mind pedig az Ecclesiát megcsalta, úgy tetszik az Törvének, hogy az nyilván való cselekedetiért, kerítéséjért lófarkon meghordozván üssék el az fejét.

Belső-Szolnok vármegye jegyzőkönyvéből.²

1649. Az alispán Moldovai Annát foglyot alperest Széplakon lakó Moldovai Istvánné jobbágyot elfogatta, mert a szt. isten parancsolati ellen vétett és a közönséges társaságnak regulaja ellen a paráznaságnak vétkébe elegyedett magát hütös ura lévén kívánja Almási András ügyész, hogy zsákba bujztatván vízbe vettessék. Védi Köpeczi Mihály.

Deliberatum. Ha az alperes ura a feleségének ezen paráznaságát tisztázni akarja 7 magával álljon reá, ölesse meg, ha pedig reá áll és velle akar lakni az ő dolga, mind a ketten pellengérré vettessenek az urával együtt, kövessenek ecclesiát, lakjanak együtt és a tiszteknek tartoznak 12 frtot fizetni.

Miskolczi ról :

Anno 1650. Ugyan Beke András deák uram bíróságában ment végben minden dolgának állapotja, amaz régtől fogván bujdosó, és sok emberséges embereket nyughatatlanító, gonosz feslett erkölcsű, mindenétől elfosztatott Szücs Jánosnak, kinek elsőbben az nemes vármegyén lett gratiája, annak utánna semmi lett okon, uton és módon ellene nem obstalható becsületes városunktól és lelki tanitonktól, az clarissimus Körösi Mihály uramtól, noha ez előtt Seres György uram bíróságában ad mortem sententiáztatott volt, de ellábalván ex vinculis egy néhány esztendeig oda bujdosván egy latrával Lakatos Andrással ; mostan immár csudálatos mesterséggel magát városunkban introducáltatván, és négyszer fenállván az fekete székben és köntösben, városunkban szabados lakása engedtetett, erős reversalist adván magáról, 1647. esztendőben.³

Debreczenből :

1668. április 12. Causa dni magistratus contra Szücs Gergely és Szücs Gergelyné ut I. levatur, hogy az I-k ország törvénye ellen egymáshoz menvén hitetlenül együtt éltek, kit nem is tagadnak, azért vitessenek ki s verettessenek

¹) Bessenyei Széll Farkas idézett műve. 10.

²) Kádár József isk. igazgató jegyzeteiből.

³) „Miskolcz Város Év És Jegyzőkönyveiből.“ Dr. Szendrei János: „Miskolcz Város Története És Egyet. Helyirata.“ Miskolcz. 1890. Forster Rezső III. k. 517.

meg s Ecclesiát követvén annak utánna ha egymáshoz akarnak menni (: t. i. házastársul :) szabadságukban áll.¹

1676. 16. Maji in senatu. Definitio causae dni magistratus contra Püspök Balázsné I. Post attestationes Deliberatum: Kijött az tanuk vallásibul, hogy az I. lelki tanítója ellen szólott, azért ennyi szenvedése után tetszett az törvénynek kövessen Ecclesiát.²

Beregmegyéből:³

1671. május 11. Lőrincz István azért „mert Annók nevű asszonynyal hitre és nem a házasság szent törvénye szerint egybekelve élt“, arra ítéltetett, hogy a templomi törvény értelmében megbüntettessenek, de sokak kérelmére megengedett nekik, hogy azon esetre, ha az ecclesiát megkövetik s a szokás szerint megesküsznek s rendesen együtt élnek, a büntetés elmaradjon. Mire ők írásban kötelezték magukat.

Szatmár városi státutum 1677-ből:⁴

Mivel az becsületes tanács, sok alkalmatossággal busítottott felőle, mint lehessen az czéhek társaságokból vétkekért kiesett személyeknek az czéhekben újabb beállások, minekutána reconciliálódtak az közönséges gyülekezet előtt és minthogy memoria labilis, mindenkor újabb elmélkedéseknek kell felőle lenni. Ez okáért tetszett az nemes tanácsnak deliberálni s protocolálatni, hogy: amodo in posterum, az kik vétkek miatt az czéhből, kiesnek, minekutána Istent és az ecclesiát megkövetik, legfeljebb hat forinttal beállhassanak és ilyen declaratióval, hogy az hat forintnál többet rajtok az czéh ne kérhessen, sőt azon hat forintból dispensálhasson inkább. —

Deés városának jegyzőkönyvéből:⁵

1698. febr. 28. Deliberatum. Nyilván vagyon V.... Dávidnak Isten ellen való káromkodása, mellyért a fellyül elmúlt esztendőben érdemlett büntetését el is vette; de Isten és a nemes ország törvényével nem gondolván, lelki esmeretét ujjolag hasonló káromkodo szitkokkal meg ferteztette, de az Ur Isten nem gyönyörködván a meg tero bünösöknek halálában; hanem hogy meg térjen és ellyen: a nemes Tanács semel pro semper gratiajában vévén a törvényes igasságot irgalmassággal meg egyelítette; és jollehet nagyobra let volna melto; most mind azon által a pellengérnél meg verettség, s conciliallyon ecclesiat; a modo in posterum penig ha káromkodo szitkokkal szitkozodik, comperta rei veritate két vagy három ember tanu bizonyosága által, non

¹) Bessenyei Széll Farkas idézett műve 10.

²) Ugyanott 11.

³) Lehoczky idézett műve. II. k. 183.

⁴) Dr. Kolozsvári Sándor és Dr. Óvári Kelemen: „Corpus Statutorum.“ Bpest. 1892. Magy. Tud. Akad. III. 685.

⁵) Kádár József deési polg. leányiskolai igazgató szívességből átengedett jegyzeteiből.

obstante nobilitari praerogativa¹ minden meg gratiazas nélkül meg hallyon érette.

Deés város jegyzőkönyvéből:²

A dominus actor az Incta³ ellen való actioját nem csak comprobalta világosan, hanem exmissioja mellett sokféle babonáskodásokat, úgy mint --- --- --- kerüleset, ugyan annak Szamosra való vitelét, más ember udvararul forgács vitelét, és más ember penetejével tehene füstölést, tejenek hazatul megh hozással való mindenkori ki adását, mas ember tehenenek földbe nyomat fel vagasat, ruhaba való köteset, és tehenenek arrul való itatasat, akasztott ember kötelével való esetet, comprobalta, kik is mind eszközei az ördögel való czimboralásnak, ezek mellett ördögh lelküvel való szitkozodásais constal Uranak és masoknak böcstelenitesével, kikre nézve maga magát nemoban hagyvan iteratis vicibus⁴ lattatatik condemnalni. De minthogy a törvénynek misericordiával elegittetni nincsen a törvény ellen, megh irt cselekedetiert heti edgyik napjan vasarinknak kezzel es nyakkal az piaczon vetetessek az kalodaba kiallyon azzal estigh, meg kiáltván, hogy stricto iure halal lehetet volna az fejen, es ha ki hasonlokat cselekeszik az utan, es pedigh annal inkab megh hallyon, megh kiáltassék általa, azutan kövesse Istent és az ecclesiat.

Deés városa törvényszékének ítélete 1705. szeptember 25-éről.⁵ Deliberatum. Minthogy Bakos Mártonné Csere Judith nős paráznsága világosan constál Ura lévén, azért ország törvénye szerint halállal büntetődik ha az Ura reá áll, és maga mellé nem vészi, ha penigh reá nem áll, és maga mellé veszi, mind ketten egy mást in loco publico a piaczon vesszőzzék meg, azután ecclesiat conciliallyanak. Die 25. sept. 1705. Ex congregione nostra iudiciaria Oppidi Déés.

Szatmár városának tanácsi határozata 1706. nov. 16-ról:⁶

Minthogy Tamás Istvánnének nyilvánvaló irtóztató isteni káromkodása, ördög, eh, kutya, disznó és tüzesatár adta mondása; úgy szintén nyilvánvaló paráznalkodása és kurvasága elégséges tanuk által megtetszik, a melyért is istenünk és nemes országunk törvényei szerint méltó lőtt volna halálra, de

¹) = nemesi előjoga daczára. Nemes embereknek testi büntetésre ítélésére más példánk is van. Ugyanis Borsód megye 1712. évből való statutumának 5-ik pontjában ez áll: A káromkodó nemeseket, a kiknek fixa residentiajuk nincsen, non obstante nobilitari praerogativa, megcsapathassa vagy 2 frtig való büntetést rajtok elvehessen, úgy más egyéb cselekedetekben is a közöns. praxis szerint reversalis levelet vevén tőlök tovább való életöknek megjobbításáról.

Kolozsvári és Óvári hivatkozott műve. II. k. első fele 372.

²) Kádár József Jegyzetei nyomán.

³) Actor = felperes, incta azaz incatta vagyis incausata = alperes.

⁴) = ismételten.

⁵) Kádár József jegyzetei.

⁶) Dr. Kolozsvári Sándor és Dr. Óvári Kelemen; „Corpus Statutorum.“ Bpest. 1892. M. Tud. Akadémia. III. k. 713.

bizonyos okokra az üdőnek változó állapotja miatt tetszett az istenes törvénynek, hogy káromkodásáért közönséges háznál rajta 12-öt verjenek, paráznaságáért peniglen, minthogy az ura is Tamás István halálát nem kívánja, mint a törvény hozta volna, hanem annak utána is akar vele egyeledni, magához vévén, azért a város közönséges piacán egymást vesszőzzék meg, annak utána ecclesiát kövessenek mindketten, reversalist is adjanak, Tamás István azért, hogy soha ennek utána ilyen gonoszságért semmi uton módon pártját nem fogja, méltó büntetésre magistratuskéz alá bocsátja, külömben peniglen maga is magát ujonnan paráznává tevő személy minden ereje szerint érdeme szerint megbüntettessék. Felesége peniglen azért, hogy ha ennekutána ilyen irtóztató gonoszságokban comperiáltatik, ezen reversalisának ereje szerint meghaljon, ha peniglen tisztátalanságot imputáltató fajtalanságban comperiáltatnék is, érdeme szerint megbüntettessék. Effelett peniglen vesszőzéseket véghez vivén, az asszony meg kiáltsa halálra való érdemes voltát és a nemes tanács grátiáját, ha peniglen méltó büntetéseket véghez vinni nem akarnák, soha többé egyiknek városunkban való lakása meg nem engedtetik.

Zilah város tanácsának 1713. május 12-én hozott ítélete:

Jöllehet Bányai Erzsébetnek, Kerekes Mihálynénak paráznasága számos tanú vallomásából kitűnt, de elegendőképen, mint azt a törvény szigora kívánná, be nem bizonyodott, s azonkívül hites ura, Kerekes Mihály is, a megbántódott fél, reá nem állott, elrendeli a törvény, hogy Bányai Erzsébet és ura, Kerekes Mihály, egymást erősen megvesszőzzék, azután pedig ecclesiát reconciliáljanak.¹

Belső-Szolnok vármegye jegyzőkönyvéből² 1726. aug. 21-én Baczán folytatólagos törvényszéken. Szénási Balog Ferencz grf. Mikes István és Ferencz provisora Rettegen, mikor ágyából felkél, már káromkodik, teremtettézik. Ezekért. Decretum Tripartitum 3. Tit. 3. poena mortui¹ homagii 300 fl. és kövessen ecclesiát.

1727. jun. 3. Ormány és jul. 14-én. Bálványosváraíjai Csengeri István mert két felesége van és Pénteki (oláh) Tamás Vazul Ns. Pénteki Sztojka Tamás Mária nevü leányával paráználkodott. Appr. Const. Part. 3. Tit. 47. Art. 21. értelmében pellengerben megvesszőztessék s kövessen ecclesiát.

1736-ban a munkácsvárosi tanács ilyen ítéletet hozott:³ Minthogy a tanúk vallásából világosan kitetszik, hogy Mészáros Mária asszony által veszett el Gulácsy Éva abrosza, és ő kigyelme lopta el, annak okáért — — megverettetik — — s azonkívül ecclesia követéssel is tartozik.

Az ekléziakövetésre s más egyházi büntetésekre vonatkozó további ada-

¹) Dr. Petri Mór: „Szilágy Várm. Monographiája.“ 1901. I. k. 400.

²) Kádár József jegyzetei.

³) Lehóczky idézett műve. II. k. 185.

tok a tolnai és tolna-külsomogyi egyházvidék mult századi eklézsia-vizitáció alkalmából fölvett jegyzőkönyveiből.¹

1723. Szokoly. A templomba nem járók, úrvacsorájával rendesen nem élők, ünneprontók, a poeniteálni nem akarók, házasságtörők, a lakodalmakban muzsikáltatók, tánczolók, a káromkodók stb. megdorgáltattak, illetőleg ekklésia-követésre szorítottak.

1730. Ürög. Farkas János, a visitáló seniornak² panaszolja, hogy ő templomba nem járhat, valámíg Tatai Pál úgy nem poeniteál, mint az ő felesége poeniteált vala: ünnepen, ne köznapon álljon a kőre;³ addig is az első székbe ő elébe ne üljön. „Tatai Pál, pápista bátyjával élembe jövén, a Krisztus nevére kértének, hogy annyi sok instantiájukra vegyük kegyelembe, és adassuk fel neki az úrvacsorát; mert ha be nem fogadjuk: oda megy zörgetni, a hol befogadják, t. i. a pápistákhoz; és mi adjunk azért számot isten előtt; kinek én levelet adtam, hogy poeniteáljon a templomban, úgy mint illő; mire nézve püspök atyánk urunk válaszát kívánja elvárni.“

Német-Székely. Brémer azzal rágalmazza a maga papját, hogy részeg disznó, mikor állítólag maga Brémer is részeg volt, s mert ő is mástól hallotta, hogy a pap (Salbach) részeg volt. Vádlott a visitátorok által arra ítéltetett, hogy a templomban térden kövesse meg az Istent és a gyülekezetet. Brémer azt mondta, más helyen megteszi, de a templomban nem.

1741. mart. Nyéken, az esperes Gicei házánál fölvétettek a következő ügyek: (latinul)

— — 3. Gencsi János, tabi levita⁴ Megyeren, Kovács András szolgáltájával tánczba keveredett, aljas káromlások s beszédekkel hivatatos állását beszenyneyezte; magát ezen tiszt viselésére képtelenné tette. Arra ítéltetett: a) hogy feküdjék a földre, s mindegyik tanácsbíró egyet üt rá — ad penates; b) bocsánatot kér istentől, a tiszt. társulattól, a gyülekezettől, s azoktól kik előtt magát illetlenül viselte. Ha ezt megtette: továbbra is Tabon maradhat.

4. Hubai Bálint, szóládi tanító január 26-án éjjel, nemzetes Varsányi Gergely úr katonái közé ment, azoknak ruháiba, fegyverzetébe öltözvén, velök kezét fogott, hogy katona lesz, táncolt, s magát oly garázdául viselte, hogy a katonák, kezét, lábát farkasgúzsba kötven, megforgatták és csak néhány kőröshegyi ember kérésére, két máriás borraivalóért bocsátották szabadon. — Más alkalommal is az utcán hegedültette magát s részeg fővel a hegedút a falhoz vágta. — A tiszt. tanító úr úgy instált előttünk, hogy még csak egyszer vegyük be a sz. társaságba és magát minden jóra kötelezi.

¹) Közzétette ezen jegyzőkönyveket Höke Lajos a Ballagi Mór által szerkesztett „Protestans Egyházi És Iskolai Lapban.“ 1873. évfolyam. Pest. Deutsch testv. 245. 344. 378. 379. és 438.

²) esperesnek.

³) a szégyenkőre, pellengérre ?

⁴) Levita = papi teendőket teljesítő, theológiát végzett tanító.

4. Igrici István, kit az egyházmegyei gyűlés garázda, részeges viselete miatt hivatalától megfosztott, a székelyiek által magát mégis papnak meghívatta: arra ítéltetett, hogy az egyházi gyűlés előtt, istentől, a papi gyűléstől és a székelyi néptől, illetőleg ennek a gyűlésen volt képviselőitől, térden bocsánatot kérjen. A három rendbeli — jegyzőkönyvben olvasható — bocsánatkérésének egyik formulája ez: tiszteletes tudós férfiak, istennek ekklesiáinak rendje viselésére a szentlélektől előállított atyák! Én, a Krisztus ekklesiájában levő szent hivatalban, abban vétettem kegyelmetek ellen, hogy kegyelmetek híre és engedelmé nélkül, a szent sacramentomoknak kiszolgáltatásokra vettem tisztátalan kezeimet, a melyért méltó lettem volna a canon szerint, hogy egész életemben az eklai szent tiszttől és kenyértől megfosztattam volna kegyelmetek által, a minthogy ez méltán, a canonok erős és kimondott sententia szerint, a nyakamba is büntetésül a szent atyáktól vettetett. De tiszteletes atyám uraim! nekem e vétket engedje meg kegyelmetek, ily grátiát kérő szegény bűnös szolgálójának. És kötelezem magamat, íme a tiszt. atyák előtt, ezen én magamtól adott reversalisommal (a reversalis, latin nyelven mellékelve van) hogy ha ennekutána magamat ily vagy ehhez hasonló vétekkel a canon ellen és reversalisom ellen megrovatnám, tehát az egyházi szent hivataltól végképen, minden grátia nélkül megfosztott legyek.

5. Béládi István, szárszói tanító, ki seniora ellen a superintendens előtt, be nem bizonyított aljas rágalmakat szőtt, a püspöki gyűlés által papi tisztjétől megfosztatott, hosszú dolmánya¹ a szabó által térdig körülvágatott, azután, hogy a szőládi templomban a seniort a nép előtt ünnepélyesen megkövette, a papi társulatba visszavéttetett.

1752. Tengőd. Az ekla megkerestetett, hogy az ekla beleegyeztével excommunicált némely nyilvános tolvajok, kik az úri szék által megfenyítették, az eklakövetésre nehezen szánták el magukat.

A megszegyenítő büntetések közé tartozó egyházi fenytéknek egy sajátos alakjáról tesz Lehóczky említést,² mondván hogy: 1609-ben egy nős parázna férfi a bótrágyi³ templomban bűnbánólag kezében vessző-csomót tartani kénytelenítettett. A penitenciának vagyis a vezeklésnek ez is egyik neme volt ép úgy mint az ekklezsiakövetés.

Egy 1598-ból való németországi jogkönyvben⁴ a házasságtörést elkövető alacsony sorsú emberek büntetéséről az áll, hogy:

aki hajadon vagy házas személyekkel, az isten parancsa, esküje, becsülete és hűsége ellen vétne, — az egyszeriben kemény fogságba tétessék, első íz-

¹) A toga szárnyának a kollégiumból való kicsapáskor történt levágását a 68. lapon, a házasságtörő asszony ruhájának rövidre vágását a 91. lapon láttuk.

²) Többször idézett művében. II. k. 85.

³) Ev. ref.

⁴) M. Abraham Saur Strafbuch. Franckfort. 1598. Nic. Bassaeus. 77. és 78.

ben egy hónapra, néhány pénzzel való büntetésen kívül kenyeren és vizen tartassék, azután a legközelebbi plébánia-templomnál, 3 vasárnapon egymás után égő gyertyával, meztelen karral és azon levő vesszővel („vesszőkkel“) vasban a templom ajtaja elé állíttassék.

A vezeklésnek érdekes példáját szolgáltatja a Franciaországban hozott következő ítélet: „A toulousi parlament (mint főlebbviteli bíróság) 1560. szept. 12-én Tilh Arnoldot, mert Martin Guerre nevét, rangját és személyét bitorolta, nejét elcsábította, s vele házasságtörést követett el, vagyonát magához ragadta s eltékozolta, a házasság szentségét megszenteltelenítette, arra ítélte, hogy az artiguesi templom ajtaja előtt térden állva, egy ingben, hajadon fővel s meztelán, kötéllel a nyakán s kezében égő viasz-fáklyát tartva, bocsánatot kérjen Istentől, a királytól, az igazságtól, nemkülönben Martin Guerre s de Rols házastársaktól, mi megtörténvén, a nevezett Tilh az igazság végrehajtójának fog átadatni, ki őt Artigues városának utcáin és utczaszögletei előtt eljáraván a kötéllel nyakán Martin Guerre háza elé vezetendi, hogy egy ott felállítandó akasztófára fel akasztassék s megfojtassék, teste pedig megégettessék.“ Ezen ítélet szeptember 16-án egész terjedelmében végre hajtattott.¹

1679. jul. 16-án Brinvillier markiné atyjának és két testvérének mérgezéséért és nővére élete ellen elkövetett merényletért hasonló vezeklésre és lefejezésre ítéltetett.²

Ugyan ilyen vezeklésről szól egy másik franciaországi ítélet, melyet 1701-ben hoztak.

Az egyházi vezeklés Franciaországban, hol önállóan, hol mellékbüntetés-képen századokon keresztül szokásban volt és pedig igen régóta.

VI. Rajmond toulousi gróf eretnokség bűnéért a szent gillesi egyház ajtaja előtt nyilvánosan vesszőztetett meg. Milan a pápa követe, ki ez ítéletet kihirdette, maga végre is hajtotta.³

VIII. Lajos, a Fülöp Ágost fia, meztelán és ingben volt kénytelen a Notre Dame egyház előtt megjelenni, hogy a főpapok által megvesszőztessék, mert az egyház törvénye ellenére az angol koronára mert vágyakozni.⁴

Egy 1774. decz. 12-én Párisban hozott ítélet szerint Callier Mátyás azon büntény miatt, hogy Chabert Antal atyját rejtekhelyről és szándékosan két késdőféssel megölte, továbbá Chabert Lajos Antal a meggyilkolt fia, rábízonyulván, hogy Calliernek czinkostársa volt, fölszólítván és többszörösen föl-

¹) Dr. Hegedűs Lajos Kandid. „Árnyak.“ Nevezetes Bünesetek Gyűjteménye. Pest. 1859. Heckenast Gusztáv I. k. 56. és 57.

²) Pitaval: „Causes Celebres Et Interessantes.“ 1735. I. k. 284.

³) VI. Rajmund 1156-tól 1222-ig élt. Kora a III. Incze pápa uralkodása idejére esik.

⁴) VIII. Lajos az Oroszlán még mint trónörökös ment az angol főurak hívására Angliába a hol Londont elfoglalta és 1216-ban János király ellenében királylyá kiáltatott ki és meg is koronáztatott. Később Angol párthivei elhagyták és III. Incze pápa kiátkozta és így kénytelen volt Franciaországba visszatérni.

kérvén őt e gyilkosság elkövetésére s előtte való napon annak jelenlétében a gaztett végrevitelére szánt kés használhatóságára nézve többféle kísérletet tevén — Chabert, a fiu arra ítéltetett, hogy meztelenül, egy ingben, nyakán kötéllel, kezében pedig két fontos viasztyertyát tartva a Notre Dame egyház ajtajánál bűnbocsánatot tartson; oda pedig az ítélet végrehajtója által talyigán vitessék, mellén és hátán ily feliratú táblával: „Atyagyilkos és apja meggyilkoltatásának részese“; megérkezve födetlen fővel és térdelve hangosan s tisztán érthetőleg jelentse ki, miszerint atyját aljas módon megölette; ezután a templom előtt felállított tuskón vágassék el jobb keze, önmaga pedig ugyanazon targonczán vitessék a Dauphin-térre, hogy itt czinkostársával együtt keréketöressék, majd égnék fordított arczczal kerékre fonassék, mindaddig e helyzetben maradandó, míg Istennek őt életben hagynia tetszenék. Végre az atyagyilkos hullája egy e célra felállítandó máglyán égettessék meg, hamvai pedig bocsáttassanak szélnek; javai, valamint nevezett Callier birtoka is elkobzandók és királyi tulajdonná teendők.¹

Ugyancsak Franciaországban 1755-ben Louis Mandrin többféle gonosz-ságaiért arra ítéltetett, hogy kivégeztetése előtt egy ingben, kötéllel és táblával a nyakán, kezében egy 2 font súlyú égő viasz-gyertyával a székesegyház ajtajához menjen vezeklés végett.²

Az egyházi vezeklésnek ezen módja, melyet a halálraítéltekkel egy ingben meztláb, hajadonfővel és kezükben égő gyertyával végeztettek: még 1772-ben is szokásos volt Franciaországban.

Az ekléziakövetés szertartása.³

A Botránkoztatók.

„A Botránkoztatók azok, és olyanok, a kik gonosz tselekedetekkel, vagy a Közönséges Társaságnak, vagy az Eklésiának egyességét, békességét megháborítják, a közönséges rend-tartást bontogatják, magános személyeknek lelki-esméretbeli akadékozt, szomorúságot szereznek. Olyanok továbbá ezek, kiket a külső Tiszt-viselő a Polgári Törvények szerint fenyíték és büntetés alá von; vagy olyanok is, a kik ellen Polgári Törvényes kereset nem tartatik. A Papnak pedig nagy kötelessége mindkét rend-béliek körül dajkálkodni, a szerént, a mint tanítatunk Mát. XVIII: 15, 16, 17. I. Kór. V. 2. Thes. III: 6. I. Tim. V: 1, 2, 3, 19, 20, 21. A melly szent Írás-béli helyekből bizonyos az, hogy az Egyházi fenyíték Isteni rendelés; hogy a botránkoztató bűnösöket a Gyüle-

¹) „A Vérpád Titkai“. Pest. 1808. Lauffer. I. k. 29. és III. k. 39.

²) Henri Varennes et Edgard Troimaux: „Le Musée Criminel.“ Paris. Société Francais d'editions d'art. L. Henry May.

³) Kiss Gergely „Agendája“ 1755-ből. Közzétette Szerencsi Nagy István győri prédikátor Győrött, 1788-ban.

kezetben meg nem kell szenvedni; sőt, hogy a magános híveknek-is nem kell azokkal társalkodni; hogy a Lelki Pásztorok az olyanok ellen tartoznak kikelni, és őket mind magánosan, mind mások előtt kötelesek meg-feddeni, és ha a szükség kívánja, az Ekklesiából-is ki-vetni, még penitentia-tartásoknak, és meg-jobbulásoknak jeleit adják. Ilyenek főképpen: a paráznák, házasságtörők, gyilkosok, tolvajkodók, káromkodók, hamis-esküvők.

Az Ekklesia-követésnek módja.

Szerelmes Atyámfiai! tudjátok az Úr Jézus Kristusnak tanítását ama példa beszéd által: Ha valakinek száz juha vagyon, és egyet el-veszté: avagy nem hagyja-é-el a kilentzven-kilentzet; és nem mégyen-é annak keresésére, a melly el-veszett, míglen azt meg-találja? és minekutánna megtalálja, fel-veti az ő vállára örülvén. Mondom néktek, hogy ilyen módon öröm leszen Mennyben egy meg-térő bűnös emberen, nagyobb hogy nem mint kilentzven-kilentz igazakon, kik nem szűkölködnek meg-térés nélkül. Ez az előttünk álló személy a kegyes életű Híveknek seregéből el-tévelyedett vala; adván magát olly tetemes bűnre, mellyel az Istennek nyilvánosságos parantsolatját meg-ron-totta, magát méltó haragnak és boszszú-állásnak tzeljává tette, tinéktek botránkozttatásásra való alkalmatosságot szerzett és arra kényszerített, hogy mind magános társalkodástokat ő tőle megvonnátok, mind pedig a szent Gyülekezetből ki-rekesztetni, kivált képpen az Úrnak Asztalától el-tiltatni kívánnátok az Apostolnak ama tanítása szerint: Ha valaki holott atyafiúnak neveztetik, parázna, avagy fősvény, avagy bálvány-imádó, vagy szidalmazó, vagy részeges, vagy ragadozó; az ilyenekkel ingyen se egyetek. Vessétek-ki a gonosz embert ti közzületek. Mostan pedig engedett ő az Úr beszédének, intésének, önként kényszerítés nélkül előállott, hogy a miképpen nyilván vétkezett és botránkozttatásra való alkalmatosságot adott: úgy meg-vallja ti előttetek bűnét, és kérje annak bocsánatját az Istentől, és titeket-is megkövetvén, szereteteteket s Keresztyén Atyafiúi társalkodástokat visszanyerje.

No azért bűnös személy! meg-vallod-é, hogy T. T. tzigéres vétkeiddel az Isten Törvényét meg-rontottad, ezen szent Gyülekezetben botránkozttatásra való alkalmatosságot szerzettél, ezt meg-szomorítottad? Felel: Meg-vallom.

Bánod-é gonosz tselekedetedet, és botránkozttató életed módját? Felel: Bánom.

Óhajtod-é bűneidnek bocsánatját az Istentől? Felel: Óhajtom.

Igéred-é magad meg-jobbítását? Felel: Igérem.

Borúlj-le, és könyörögj.

Én Istenem! én szegény nyomorúlt nyavalyás bűnös ember, szegyenlem és átallom szemeimet fel-emelni hozzád: mert vétkeztem én Istenem ellened, és az ég ellen; nem vagyok méltó, hogy TE fijadnak (leányodnak) neveztessem: méltó vagyok pedig óh Isten! hogy el-vezz engemet a TE szent színed elől, és hogy a TE haragod meg-emézszen engemet az alsó poklokiglan. Mit tsele-

kedjem óh embereknek őrizője! Ne szállj perbe és ítéletbe én velem; mert meg-nem állhatok előtted. Óhajtom óh Szent Isten a TE kegyelmességedet. Nálad vagy az irgalmasság és a bűn-botsánát, könyörülj rajtam az én édes Jézusomnak érettem ki-ontatott szent véérért. Biztat engemet a TE édes Atyai ígéreted, mellyben azt mondottad: Élek én Isten, nem gyönyörködöm a bűnösnek halálában, hanem hogy meg-térjen és éljen. Téríts-meg engemet én Istenem! és én megtérek hozzád. A TE Szent Lelkessel erősíts engemet, hogy én lehessen példa a bűnösöknek meg-térésekre, hogy ezután tudjam bőlt-sebben számlálni életemnek rövid napjait; hogy a TE Mennyei segedelmed által szent ártatlan életben járván, lehessen az én életem a TE szent Nevednek ditséretére, szegény lelkemnek örök idvességére Amen. Mi Atyánk sat.

(A Gyülekezethez fordul, és ezeket mondja:)

Szívem szerént sajnálom, hogy botránkozásra alkalmatosságot szerzettem rossz étellemmel, és újtálatos bűnőmmel: botsánatot kérek, ajánlom magamat Kerestyéni szeretetekbe! mint meg-térő bűnöst fogadjanak könyörülő szívvel, hogy a szentekkel együtt tisztelhessem az Istent, és tanulhas-sam életemnek törvényeit. Minden felekezeteim vegyenek példát, és tanúságot én rólam, hogy akik állanak, meg-lássák valamiképpen el-ne essenek; a ki pedig vétkezéndik, szánja-meg, és hagyja-el bűneit, hogy kegyelmet nyerjen.

A Pap mond:

Légyen néked, a te hited és vallás-tételed szerént. Én a Kristus Jézusnak méltatlan, de hivatalos szolgálja meg-botsátom a te bűneidet, az az hirdetem azoknak botsánátját, hogy a mint szíved szerént megvallod, szánod, és el-hagyni kívánod azokat, azonképpen, meg-vagynak azok botsáttatva. Menny-el most békességgel; meglásd, hogy többé ne-vétkezzél.

A Gyülekezethez szól a Pap:

Kerestyén Atyámfiak! látatok és hallatok ezen személynek vallás-tételét, könyörgését, botsánát kérését. Elég az ilyennek a mindenek előtt lett megdorgálás: már továbbá ajánlom Kerestyéni szeretetekbe; emlékezzetek-meg ő rólla könyörgéseitekben; fogadjátok-bé társalkodásotokba; vigasztaljátok őket, intsétek és oktassátok. Azonban egyen egyen vegyetek példát és tanúságot, hogy minden gonoszt el-távoztassatok, és minden jóban magatokat gyakoroljátok, mert e kedves az Istennek előtte. Örvendezetek az Úrban, a ki így fel-keresi, és magához hívja az el-tévelyedett bűnöst.“

XVI.

Kuriozumok.

1., Kassán a XVI. században két esetben a bűnöst arra a megszegyenítő büntetésre ítélték, hogy az utczai sarat takarítsa össze.¹

¹) Dr. Kronesnek a 93-ik lap 7. jegyzetében idézett czikke. 625.

Megjegyzendő, hogy Kassa 1347-től fogva a Schwabenspiegel szabványait alkalmazta, melyeket Budától vett át. 1404-iki státútuma után úgy látszik, hogy évről-évre alkotott státútumokat, a szükséghez képest.¹

Németországban különben a középkor végén találták ki azt a tisztán megszégyenítő büntetést, hogy nőket és férfiakat alacsony nyilv. munka elvégzésére ítéljenek. Ezeknek utczát kellett söpörniök, sétateret gondozniok, ültetvényeket öntözniök, vízhordó taligát tologatniok stb. Hogy az elítéltek általános föltünést keltsenek, előkelő ruhájukat kellett, hogy viseljék. Bécsben ilyes büntetéseket leginkább olyan személyekre szabták ki, a kik nagyon kicsapongó életmódot folytattak. Szokás volt gonosz, veszekedő asszonyokkal büntetésből a piacot söpörtetni, a városház falát, boltozatát sikáltatni, mialatt a vásott gyermekek sárral vagy görönggyel dobálták meg őket.² Ennek a megszégyenítő közmunkának ma is nyoma van a francia igazságszolgáltatásban a mint az a következő hírlapi tudósításból kitünik.³

— „(Furcsa büntetés.) Franciaország egyes részeiben régi bírói szokás divik. E szokás szerint a bíró a kisebb pénzbüntetések és elzárások helyett a bűnöst arra ítéli, hogy valami a köznek hasznos munkát teljesítsen pl. utczát söpörjön, szobrot tisztogasson stb. Condé-sur-Noireauban a bíró nyáron három napi utczasöprésre, télen egy vagy két napi hó-lapátolásra ítéli a bűnöst. A legszebb a dologban, hogy kellő anyagi ellenérték mellett a bűnös helyettesítheti magát valakivel.“

2. 1638. jul. 28-án Debreczen v. tanácsa Tállyai Szabó Jánost, a ki granát mentét, kést és selyem övet lopott arra ítélte, hogy: bár méltó volna az akasztófára, de megtekintvén könyörgését — —: maga nyakába istrángot vetvén, az piacon lévő akasztófa alatt kiáltja meg, hogy az ki olyan vétekekben ugymint lopásban, az minemüben eo deprehendaltatott, tapasztaltatik, akasztófa lészen büntetése.⁴

3. 1647-ben Munkácson Sánta Magda csavargó leány 18 tallért lopván el, a tanács tekintettel terhes állapotára, arra ítélte, hogy a hóhér istrángot tegyen a nyakába, az övet is verje meg és háromszor kiáltja, hogy: lopásért megérdemelted volna a halált, de kegyelemből csak így büntet most a tanács és a városból kiűz.⁵

4. 1657. decz. 17-én kelt följegyzés Debreczen v. jegyzőkönyvében: Balog Mathé és Kulin István supplicálnak és sokan is törekednek életek maradásáért, mivel igen iffjak volnának.

¹) Sziklai és Borovszky: „Magyarország Várm. És Városai.“ I. k. „Abauj-Torna Várm. És Kassa.“ Bpest, 1896. Apollo. 89.

²) Rud. Quanter: „Die Schand. U. Ehrenstrafen.“ Dresden. Dohrn. 188—191.

³) „Az Ujság“ napilap 1905. október 28-iki száma.

⁴) Zoltai Lajos városi s. levéltárnok jegyzeteiből.

⁵) Lehoczky Tivadar közlése.

Conclusum: Respectalta az T. Tanács iffjui idejeket, életek meg marad; de az faragott nyárfát vállokon kivivén, kiálcsák meg, hogy olyan koporsót érdemlettek volna, ha a Tanács kegyelme nem járult volna hozzájuk.

Onodi Györgynek penig és Balinkó Istvánnak házfelverésekért kerék volna ádgvas házak, de csak fejek elesik és meghalnak.¹

5. 1720. decz. 9-én Szamosujvárt egy asszony törvénytelen gyermeket szült; azért megkötözték és a templom udvarán hagyták egy napig, hogy mindenki reája köpjön, azután kiűzték a városból. Csak egy hét mulva térhetett vissza.²

6. Komáromban a szerető-tartást fejevétel büntették. 1700-an innen ennek már nem halál, hanem az ugynevezett kocsihúzás volt a büntetése. Ugyanis az illető személynek dobszó mellett kocsit kellett húzni népesebb utcákon s miután ezt megtette, a hóhér által kiűzetett a városból. Ily büntetést kapott Varga Anna, Valaka Anna és Szedláczy Anna. Ez utóbbi három napig húzta a kocsit.³

7. 1738. márczius 4-én Kecskemét v. tanácsa által hozott ítélet: Berényi Mihályné ellen die 26^a Januarii 1738 peragált inquisitió elolvastatván, melyből sokrendbeli Isten ellen való káromkodási megbizonyosodtak, e mellett sok éjjeli nappali gonosz személyekkel való társalkodása és dorbézolása is nyilvánvaló lévén, azért hogy illetén gonosz személyek által valami formán tűz támadás ne légyen, melyből az egész városnak romlása következhetik, annak eltávoztatására háza rontassék el földig, maga pedig mind férjével edgyütt a városbul proscibáltassék, el végeztetett.⁴

8. A^o 1764. die 28° Martii. Hadzsity Péter város bírása praesideálván celebráltatott privilegiált Baja városának Sessiója: melyben Jeffta Petrovics városunk lakosa és szabó mester ember azon panaszkodva megjelent, hogy Istvánmegyén lakó Horváth János Örsze nevű feleségénél, ugyan ide való Szilágyi István felesége jó szántából való vádolása után keze között talált egy szoknyát mely tőle ellopott és éppen akkor árulván el akarta adni, mely Horváth Örsét kérdezvén benevole vallja hogy nemcsak az légyen az első, hanem azonkívül még hetet eladott, amint az Inquisitiobul is kitetszik, oly móddal hogy Jeffta Petrovicsnak Doloscsák Marinka nevű szolgálója estvénként egyszer is, másszor is a boltból lopta és bajai Risztó Kalácsia Jela nevű feleségéhez szomszédságba hordotta, kinek is azután a Jela eladás végett adta, azonfelül három nadrágot és egy Salavárit és egy flanel pruszlikot, melyeket is a kinek adta, már kézhez került, tudniillik Sebők Pál Katuska nevű felesége

1) Zoltai Lajos adatai.

2) Szöngözt Kristóf: „Szamosujvár Monographiája.“ II. k. 370.

3) Takáts Sándor: „Lapok Egy Kis Város Multjából.“ Komárom, 1886. Ziegler Károly 141.

4) Dr. Szilády Károly főlevéltárnok közlése.

tudván, hogy lopott jószág legyen mégis megvett tőlük egy egész rája szoknyát három nadrágot és egy varratlan Salavárit, melyekre közakarattal így végeztük büntetésünket: Hogy noha említett Doloscsák Márinka szolgáló a bács-i tömlöczöt megérdemelte volna, de könyörületességgel viseltetvén hozzája, mivel maga vallása szerint már Pécsről is kiküldetett és ezen rossz szokását még sem hadja, hanem még nagyobbban folytatja, magának megjobbítására, másoknak pedig eleven példájára úgy azon Istvánmegyei Horváth Jánosnak Örzse nevű felesége ki már bács-i tömlöczben is ez előtt sokáig sanyargatott dob szóval az egész városon meghordoztatván, hat helyen az utcán egyenkint öt-öt korbácsot fognak szenvedni, és azután a városból örökösen ki csapattatni; az inventált csekély jószága pedig azon Marinkának a kártétel megtérítésére fog megtartatni. Risztó Kalácsia. Jela nevű felesége pedig azon eladott jószágot kiváltván mivel már egészen megromlott és a kárvalott vissza nem veheti, büntetésül a városházába fogja hozni, nemkülönbén Sebök Pál Katuska is, és a kárvalott Jeffta Petrovicznak a Jela által eladott jószágokat lélek ösméret szerint aestimálván 23 frt 85 krra, a kárnak visszatérítésére fog fizetni. Sebök Pál Katuska pedig 7 frt 50 krt. Azonkívül noha ezek is a kicsapattatást megérdemlenék de jóbbulásukat remélvén a városban lakása ugyan mindakettőnek megengedtetik, de mivel ezen egész tolvajságnak a Jela vala az oka, az olyatén dolgoknak jövődöbéli eltávoztatására a mostani házát egy hét alatt eladván szomszédságból lakó helyet magának máshol keressen.¹

9. A^o 1764. die 22-a 8^{bris.} Hadzsity Péter város bírāja praesideálván az egész tanács jelenlétében celebrál tatott privilegiált Baja városának senatorialis Sessioja, melyben examináltatott az elmúlt pénteken estve áristomba az Vachter és város hajdúi által behajtatott Szabó Julis, ki ezelőtt 3. esztendővel Komáromban szolgálván fattyat (mely most is nála vagyon) kapott, most pediglen a Kakasban lakik, Baján az Ábrám Pácsics házától hajtatott be, a hol már sokszor a szomszédság hogy az Pacsity háza egész bordélyház volna, panaszkodtak. — Nemkülönbén Sztrapkó Panna, a ki vallja, hogy Bátaszéken lakván már az ura 5 esztendeje hogy elhagyta, bizonyos betyártól teherbe esett, most pedig Kakasba lakik, ki is hasonlóképpen azon Pácsics házánál fogatott meg Bük József és Bernárd János betyárokkal a hol úgy Bernárd János, mint maga is a Szabó Julis vallják, hogy azon éjszaka együtt hálván, mihelyest öszve feküdtek Istennek 6-ik parancsolatját azonnal által hágták: melyre Deliberáltatott: Hogy Szabó Julis paráznsága miatt 20. korbácsot szenvedjen, azután a városull eltílatik privative, Bernárd János pedig a szokott 12 frt bika pénzt² büntetésü

¹) Baja v. jegyzőkönyveiből.

²) Bikapénznek nevezték a „kurvázkodók birságát“ — Veszprém megyének 1763-ban hozott egyik státutuma szerint.

Kolozsvári és Óvári: „Corpus Statutorum.“ V. kötet első fele. 628.

le tegye, Sztrapkó Panna pedig mivel nagyon terhes volna, és semmi olyan rossz most ellene nem hallatott, a városbul minden testi büntetés nélkül, úgy Bük József is perennaliter eltiltatnak; Ábrahám Pácsics pedig végsőképpen mind feleségestől megintetik, hogy ily személyekkel ne tartsanak, a város különös büntetése alatt.¹

10. Anno 1768. die 20^a Maji. Nagy István város bírása praesideálván celebráltatott Baja városának senatorialis Sessioja. 2°. Lokovicz János tanácsunk tagja azon panaszkodik, hogy 16^a current Vaiszenmajer Vitus a város korcsmáján elsőben garázdálkodván, azokat vexállyal kezdte, kik a Magazinumba Nepomucenus szent János tiszteletére épített kápolnában processioval voltak, ilyképpen: hogy micsoda hasznát vették sétálástoknak, valamennyien bolondok vagytok, kik oda fáradtatok, mit fog az a János nektek segíteni, ha akartok valamit kérni menjete a Mesterhez, nem a legényeihez, hiszen a szentek csak az Istennek legényei, az is hunczfut a ki azt mondja hogy Nepomucenus szent János nektek segíthet és az Istennél esedezésével valamit véghez vihet, óh ti kis hitűek, és több ilyeneket, melyet noha Vaiszenmajer Vitus a tanács előtt csak himőlyi s hámolnyai akarna, de elhívattatott bizonyosságok úgymint Pék Antal ide való német iskola mester és Miller Félix asztalos szórul szóra mindeneket úgy vallanak, sőt ha szükség hozná magával hitűeknek letételét offerálják, deliberáltatott. Noha ily Istentelen beszédért szentek gyalázataért megérdemelné, hogy a nyelve a nyakacsigáján kimetzettetnék, tekintvén mindazonáltal azt, hogy mivel korcsmán történt netalántán a mint maga is előadja részegségéből cselekedte volna, azért is megjobbulását remélvén 12 forintokat Nepomucenus szent János oltárja számára büntetésül mindjárt le tegyen, ki még azon pénzt le nem teszi, az áristombul ki nem bocsáttatik, melyet is ha ma le nem tenné holnap reggeltől fogva kezdvén 14 egész nap vason az utcákat fogja talicskával mindeneknek példájára tisztogatni, ha pediglen ezután legkisebb fog ellene hallatni, minden könyörületesség nélkül legnagyobb gyalázzal fog a városbul örökösen ki csapattatni.²

11. Anno 1769. die 19^a X^{bris}. Vieland József város bírása praesideálván Nagy István, Popovics Miklós, Marschall Péter, Zokovics János, Piszár János, Gyukity Jephtha és Jerkovics János ösze hívatott tanácsbeli urak jelenlétében celebráltatott privilegiált Baja városának extraserialis Sessiója, melyben Nemes gyalog Károli Regimentje-beli v. Káplár Horváth János itt Kuttlár János, Spirák Mihály és Sulvaj János, közkatonákkal verbunkon lévén, azon panaszkodik, hogy Kuttlár János — Mária Magdolna napjától fogva magának egy kurva személyt tart, a kivel gyakran a quártélyán együtt lakik és hál. Behívatván azért azon kurva Máriankov Boris nevű személyt, ki különben Rác-Almás születtetnek és özvegy asszonynak vallja lenni magát, ki is examináltván

¹) Baja törvényhatósági joggal fölruházott város jegyzőkönyvéből.

²) Baja törvényhatósági joggal fölruházott város jegyzőkönyvéből.

benevole kibeszéli, hogy mőte a nyáron Sz. Máriárúl a katonaság ide jött, az őte mindétig vele él és tőle már két holnapja hogy teherbe is esett. Melyre Deliberáltatott: Jól lehet hogy az illetén személyeket ujonnan jött királyi parancsolat tenora szerint hóhér által köllene kicsapatni, de mivel az olyatén büntetés városunk sphaeráját excedálná azért is 11. elrendelt Státiokon 5 vágás bikacseket hogy szenvedne megérdemlené, vévén mindazon által reflexioba terhes voltát az ily megverettetéstől absolváltatik; hanem magának jövődöbeli megjobbítására másoknak pedig eleven példájára a városból gyalázatosan hegedűvel dob szó alatt útczáról-utczára meghordoztatván örökösen kicsapattasson. — Kutlár Jánosnak parázna élete pedig a Nemes Regimentnek legelső postán megíratasson.¹ —

12. Ugyancsak Baja város tanácsa 1767. januárius 23-án azt az ítéletet hozta, hogy Takács Ruzsi minthogy mint tolvaj, mint kurva a mint maga vallja, hogy most is törvénytelen ágyból terhesedett meg, mint pediglen részeges, a mint tegnap is tapasztaltatott, azért is emlékezetbe vévén terhes voltát, testi büntetéssel melyet valóba legnagyobb megérdemlett, nem fog illetetni, hanem a városból gyalázatosan dob szó alatt meghordoztatván mindenek példájára ki csapattatik.²

13. 1772. jul. 20. Szamosujvárt feljöttek a polgárok a tanácsházhoz és panaszt tettek arról, hogy P. Bogdán most szerdán (böjtnapon) a timárháznál sonkát evett; erre a bíróság azt határozta, hogy vétkes 2 napig zárassék el és pénteken a sonkát kössék a nyakára és úgy álljon 3 óráig a tanácsház ajtajában.³

¹) Baja v. jegyzőkönyvéből.

²) Ugyanonnan.

³) Szongott Kristóf hivatkozott műve. II. k. 372.

